

**Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет**

**Міністерство освіти і науки України
Миколаївський національний аграрний університет**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ТИВОНЧУК Ярослав Анатолійович

УДК 338.43(477):006.027

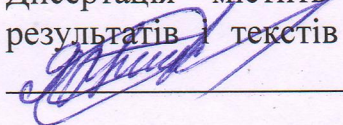
ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 051 Економіка

05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
 Я.А. Тивончук

Науковий керівник Дубініна Марина Вікторівна, доктор економічних наук,
професор

Миколаїв – 2026

АНОТАЦІЯ

Тивончук Я.А. Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка». – Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене поглибленню теоретико-методичних засад та розробленню науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища.

Об'єктом дослідження є процес реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах трансформації аграрного середовища.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних, інституційних та прикладних засад забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності та євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

У першому розділі дисертації обґрунтовано теоретико-методичні засади дослідження реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Узагальнено еволюцію наукових підходів до трактування економічних інтересів, визначено їх місце у мотиваційній структурі економічної поведінки суб'єктів господарювання та розкрито специфіку реалізації економічних інтересів у системі функціонування фермерських господарств.

Запропоновано трактування економічного інтересу фермерського господарства як усвідомленої системи цілей і пріоритетів суб'єкта аграрного господарювання, спрямованої на забезпечення економічної стійкості, відтворення ресурсного потенціалу та довгострокового функціонування господарства в умовах трансформації аграрного середовища.

Обґрунтовано, що економічні інтереси фермерських господарств мають комплексний характер і поєднують підприємницькі, сімейно-трудова, соціальні, ресурсно-відтворювальні та інституційні складові. Доведено, що їх реалізація залежить не лише від рівня прибутковості чи ресурсного забезпечення, а й від стабільності інституційного середовища, доступу до фінансових ресурсів, розвитку коопераційної взаємодії, стану ринкової інфраструктури та здатності господарств адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

У межах дослідження систематизовано методичні підходи до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Запропоновано систему критеріїв і показників оцінювання, яка охоплює економічну результативність, фінансову стійкість, ресурсно-відтворювальну спроможність, інституційну адаптивність, економічну безпеку та адаптивність господарської діяльності.

Другий розділ дисертації присвячено аналізу сучасного стану та оцінюванню реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Досліджено трансформацію економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах розвитку аграрного сектору, зокрема під впливом воєнно-безпекових, фінансово-економічних, ринкових та інституційних чинників.

Встановлено, що упродовж 2020–2024 рр. розвиток фермерських господарств Миколаївської області відбувався в умовах погіршення зовнішнього середовища, скорочення кількості господарств, зменшення площ землекористування, посилення виробничої концентрації та зростання нерівномірності розвитку окремих груп суб'єктів фермерства. У таких умовах система економічних інтересів фермерських господарств трансформувалася від переважної орієнтації на розширення виробництва та нарощування прибутковості до підтримання ліквідності, забезпечення безперервності виробництва, мінімізації ризиків і збереження ресурсного потенціалу.

За результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області встановлено, що сучасна система бар'єрів реалізації економічних інтересів має комплексний характер. Найбільш суттєвий вплив на

функціонування фермерських господарств здійснюють обмеженість доступу до фінансово-кредитних ресурсів, нестабільність каналів збуту продукції, високий рівень виробничих і логістичних витрат, воєнно-безпекові ризики, кадрові обмеження та нестабільність механізмів державного регулювання аграрного сектору.

Проведено комплексне оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств, що дозволило здійснити їх диференціацію за рівнем економічної стійкості та адаптивності. Виокремлено стійкі, адаптивні, вразливі та кризові господарства. Результати групування підтвердили структурну неоднорідність фермерського сектору та нерівномірність можливостей адаптації господарств до трансформації зовнішнього середовища.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив наявність взаємозв'язку між рівнем реалізації економічних інтересів фермерських господарств та показниками рентабельності, фінансової автономності, ліквідності, доступу до кредитних ресурсів, стабільності каналів збуту й адаптивності господарської діяльності. Доведено, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств визначається комплексною взаємодією виробничо-економічних, фінансових, інституційних і ринкових чинників.

У третьому розділі дисертації обґрунтовано напрями та механізми удосконалення реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Розроблено підходи до формування адаптивного інституційного механізму забезпечення реалізації економічних інтересів, який охоплює інструменти державного регулювання, фінансово-кредитної підтримки, коопераційної взаємодії, інформаційно-дорадчого забезпечення, цифровізації та локальної економічної координації.

Обґрунтовано, що інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств повинен забезпечувати не лише регуляторну підтримку суб'єктів фермерства, а й формування системи економічних стимулів, спрямованих на підвищення адаптивності, фінансової стійкості та здатності господарств до довгострокового розвитку.

Розвинуто стратегічні підходи до адаптивного розвитку фермерських господарств у системі реалізації економічних інтересів. Визначено пріоритетність диверсифікації виробництва та каналів збуту, розвитку коопераційних моделей господарювання, локалізації логістичних ланцюгів, цифровізації управлінських процесів, ресурсозбереження, інтеграції європейських стандартів, простежуваності продукції та екологічної відповідальності.

Окрему увагу приділено інноваційно-екологічним механізмам адаптації, зокрема карбоновому фермерству, «зеленому» фінансуванню та ресурсозберігаючим технологіям. Обґрунтовано, що їх використання створює можливості диверсифікації джерел доходів, залучення додаткових фінансових ресурсів, зниження виробничих ризиків та підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств в умовах євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

У дисертації адаптовано підхід CARVER Plus SHOCK до оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств. На відміну від класичного використання, зазначений підхід застосовано не для оцінювання критичної інфраструктури, а як інструмент визначення адаптаційної значущості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності та євроінтеграційних змін.

Використання адаптованого підходу CARVER Plus SHOCK дозволило визначити найбільш чутливі елементи системи реалізації економічних інтересів фермерських господарств, серед яких фінансово-кредитне забезпечення, логістична інфраструктура, канали реалізації продукції, ресурсне забезпечення та інституційна координація. Обґрунтовано пріоритетність адаптаційних механізмів, спрямованих на підтримання ліквідності, безперервності виробництва, стабільності збуту продукції, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення адаптивної економічної стійкості.

Теоретико-методичним доробком дисертації є уточнення сутності економічних інтересів фермерських господарств, удосконалення методичного підходу до оцінювання рівня їх реалізації, обґрунтування адаптивного інституційного механізму забезпечення економічних інтересів та адаптація підходу CARVER Plus SHOCK до оцінювання адаптаційної значущості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Практичне впровадження результатів дисертації здійснено у діяльності фермерських господарств Миколаївської області, зокрема ФГ «СОЮЗ-АГРО-ЮГ», ФГ «Владам», ФГ «Орбіта-СМ», у роботі Департаменту агропромислового розвитку Миколаївської обласної військової адміністрації, Громадської спілки «Асоціація фермерів та приватних землевласників Миколаївської області», а також в освітньому процесі Миколаївського національного аграрного університету.

Ключові слова: економічні інтереси, фермерські господарства, трансформація, діяльність, розвиток, інституційне регулювання, державна підтримка, аграрний сектор, ринкове середовище, підприємництво на селі, фінансове забезпечення, прогнозування, малий бізнес, сільськогосподарські кооперативи, конкуренція

ABSTRACT

Tyvonchuk Ya.A. Realization of economic interests of family farms within the development system of the agricultural sector of the economy. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 «Social and Behavioural Sciences», specialty 051 «Economics». – Mykolaiv National Agrarian University. Mykolaiv, 2026.

The dissertation is devoted to deepening the theoretical and methodological foundations and developing scientific and practical recommendations for improving the mechanisms of realization of the economic interests of farms under conditions of

military-economic and European integration transformation of the agrarian environment.

The object of the study is the process of realizing the economic interests of farms under conditions of transformation of the agrarian environment.

The subject of the study is a set of theoretical, methodological, institutional and applied principles for ensuring the realization of the economic interests of farms under conditions of military-economic instability and European integration transformation of the agrarian sector.

The first chapter of the dissertation substantiates the theoretical and methodological foundations for studying the realization of the economic interests of farms. The evolution of scientific approaches to interpreting economic interests is generalized, their place in the motivational structure of economic behaviour of business entities is determined, and the specific features of realizing economic interests within the system of farm functioning are revealed.

The dissertation proposes an interpretation of the economic interest of a farm as a conscious system of goals and priorities of an agrarian business entity aimed at ensuring economic stability, reproduction of resource potential and long-term functioning of the farm under conditions of transformation of the agrarian environment.

It is substantiated that the economic interests of farms are complex and combine entrepreneurial, family-labour, social, resource-reproductive and institutional components. It is proved that their realization depends not only on the level of profitability or resource provision, but also on the stability of the institutional environment, access to financial resources, development of cooperative interaction, the state of market infrastructure and the ability of farms to adapt to changes in the external environment.

Within the study, methodological approaches to assessing the realization of the economic interests of farms are systematized. A system of assessment criteria and indicators is proposed, covering economic performance, financial stability, resource-reproductive capacity, institutional adaptability, economic security and adaptability of economic activity.

The second chapter of the dissertation is devoted to the analysis of the current state and assessment of the realization of the economic interests of farms. The transformation of the economic interests of farms under modern conditions of agrarian sector development is studied, in particular under the influence of military-security, financial-economic, market and institutional factors.

It is established that during 2020–2024, the development of farms in Mykolaiv region took place under conditions of deterioration of the external environment, a reduction in the number of farms, a decrease in land use areas, intensified production concentration and growing unevenness in the development of certain groups of farming entities. Under such conditions, the system of economic interests of farms transformed from a predominant orientation towards production expansion and increasing profitability to maintaining liquidity, ensuring continuity of production, minimizing risks and preserving resource potential.

Based on the survey of farms in Mykolaiv region, it is established that the current system of barriers to the realization of economic interests is complex. The most significant impact on the functioning of farms is exerted by limited access to financial and credit resources, instability of product sales channels, high production and logistics costs, military-security risks, personnel constraints and instability of state regulation mechanisms in the agrarian sector.

A comprehensive assessment of the level of realization of the economic interests of farms was carried out, which made it possible to differentiate them by the level of economic stability and adaptability. Stable, adaptive, vulnerable and crisis farms were identified. The grouping results confirmed the structural heterogeneity of the farming sector and the uneven adaptive capacity of farms to the transformation of the external environment.

The correlation analysis confirmed the relationship between the level of realization of the economic interests of farms and indicators of profitability, financial autonomy, liquidity, access to credit resources, stability of sales channels and adaptability of economic activity. It is proved that the realization of the economic

interests of farms is determined by the complex interaction of production-economic, financial, institutional and market factors.

The third chapter of the dissertation substantiates the directions and mechanisms for improving the realization of the economic interests of farms. Approaches to the formation of an adaptive institutional mechanism for ensuring the realization of economic interests are developed, covering instruments of state regulation, financial and credit support, cooperative interaction, information and advisory support, digitalization and local economic coordination.

It is substantiated that the institutional mechanism for realizing the economic interests of farms should ensure not only regulatory support for farming entities, but also the formation of a system of economic incentives aimed at increasing adaptability, financial stability and the capacity of farms for long-term development.

Strategic approaches to the adaptive development of farms within the system of realization of economic interests are developed. The priority of diversification of production and sales channels, development of cooperative models of economic activity, localization of logistics chains, digitalization of management processes, resource conservation, integration of European standards, product traceability and environmental responsibility is determined.

Particular attention is paid to innovative and environmental adaptation mechanisms, including carbon farming, green finance and resource-saving technologies. It is substantiated that their use creates opportunities for diversifying income sources, attracting additional financial resources, reducing production risks and increasing the competitiveness of farms under conditions of European integration transformation of the agrarian sector.

The dissertation adapts the CARVER Plus SHOCK approach to assessing the vulnerability of mechanisms for realizing the economic interests of farms. Unlike its classical application, this approach is used not for assessing critical infrastructure, but as a tool for determining the adaptive significance of mechanisms for realizing the economic interests of farms under conditions of military-economic instability and European integration changes.

The use of the adapted CARVER Plus SHOCK approach made it possible to identify the most sensitive elements of the system for realizing the economic interests of farms, including financial and credit support, logistics infrastructure, product sales channels, resource provision and institutional coordination. The priority of adaptation mechanisms aimed at maintaining liquidity, continuity of production, stability of product sales, preservation of resource potential and ensuring adaptive economic stability is substantiated.

The theoretical and methodological contribution of the dissertation consists in clarifying the essence of the economic interests of farms, improving the methodological approach to assessing the level of their realization, substantiating an adaptive institutional mechanism for ensuring economic interests, and adapting the CARVER Plus SHOCK approach to assessing the adaptive significance of mechanisms for realizing the economic interests of farms.

The practical implementation of the dissertation results was carried out in the activities of farms in Mykolaiv region, in particular Farm «Olena», Farm «Vladam», Farm «Orbita-SM», in the work of the Department of Agro-Industrial Development of Mykolaiv Regional Military Administration, the Public Union «Association of Farmers and Private Landowners of Mykolaiv Region», as well as in the educational process of Mykolaiv National Agrarian University.

Keywords: agrarian sector, state support, activity, economic interests, institutional regulation, competition, small business, rural entrepreneurship, forecasting, market environment, development, agricultural cooperatives, transformation, farms, financial support.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Фінансові переваги вуглецевого землеробства: аналіз для фермерських господарств. *Modern Economics*. 2024. № 48(2024). С. 23-30. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V48\(2024\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V48(2024)-03). (0,52 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено фінансові переваги впровадження вуглецевого землеробства у фермерських господарствах, визначено його економічні ефекти та проведено SWOT-аналіз для умов Миколаївської області – 0,26 д.а.).

2. Тивончук Я. А. Інституціональні дисбаланси у системі реалізації економічних інтересів фермерських господарств: проблематика та шляхи подолання. *Modern Economics*. 2025. № 51(2025). С. 219-225. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V51\(2025\)-29](https://doi.org/10.31521/modecon.V51(2025)-29).

3. Тивончук Я. А. Трансформація економічних інтересів фермерських господарств у сучасних соціально-економічних умовах [Електронний ресурс]. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 22. DOI: 10.54929/2786-5738-2025-22-04-04.

4. Тивончук Я. А. Теоретичні засади визначення сутності економічних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 4. С. 254-260. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.4.254>

5. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Особливості функціонування фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2026. № 5. С. 83-91. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.5.83>. (0,58 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено результати емпіричного дослідження щодо викликів функціонування фермерських господарств в умовах воєнного стану, визначено ключові чинники їх економічної стійкості та систематизовано адаптаційні стратегії фермерів – 0,29 д.а.).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

6. Dubinina M., Kuchmiiiova T., **Tyvonchuk Y.** Financial and environmental aspects of carbon farming: prospects for farmers in Ukraine // *Research for Rural Development 2025: Annual 31st International Scientific Conference Proceedings*. Vol. 40. Jelgava : Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2025. P. 408–414. DOI: 10.22616/RRD.31.2025.053 (**Scopus**) (0,45 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено результати опитування фермерів Миколаївської області щодо готовності до впровадження вуглецевого землеробства, визначено основні бар'єри його поширення та оцінено економіко-екологічні ризики за методом CARVER Plus SHOCK – 0,15 д.а.).

7. Дубініна М.В., **Тивончук Я.А.** Економічні інтереси як соціально-економічна категорія // Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27–28 квітня 2023 р.). – Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2023. – С. 93–95. (0,16 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено наукові підходи до трактування економічних інтересів, розкрито їх зміст як соціально-економічної категорії та визначено зв'язок із мотивацією поведінки суб'єктів господарювання – 0,08 д.а.).

8. Дубініна М.В., **Тивончук Я.А.** Економічні інтереси та їх класифікація // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених і науково-педагогічних працівників «Сільськогосподарські, економічні, біологічні, технічні та загальноосвітні науки» (м. Умань, 24 травня 2023 р.). – Умань : Уманський національний університет садівництва, 2023. – С. 67–69. (0,15 д.а., особистий внесок здобувача: систематизовано підходи до класифікації економічних інтересів та визначено їх роль у поведінці суб'єктів господарювання – 0,08 д.а.).

9. **Тивончук Я. А.** Загрози економічної безпеки фермерських господарств: шляхи подолання та мінімізації ризиків // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «AGRICULTURAL AND FOOD ECONOMICS – 2024»

(м. Київ, 19–20 вересня 2024 р.). – Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024. – С. 219–220.

10. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Роль планування в реалізації економічних інтересів фермерських господарств: досвід FADN та перспективи для України // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення: виклики та перспективи» (м. Харків, 13–15 листопада 2024 р.). – Харків : Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2024. – С. 43–45. (0,17 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено досвід FADN щодо інформаційного забезпечення планування, визначено його значення для реалізації економічних інтересів фермерських господарств та окреслено перспективи використання в Україні – 0,09 д.а.).

11. Тивончук Я. А., Дубініна М.В. Оцінка виробництва насіння соняшнику в Україні // Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум : тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 30–31 травня 2024 р.). – Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2024. – С. 292–294. (0,16 д.а., особистий внесок здобувача: проаналізовано динаміку виробництва насіння соняшнику в Україні, узагальнено основні чинники його зміни та визначено значення цієї продукції для продовольчої безпеки – 0,08 д.а.).

12. Тивончук Я. А., Дубініна М.В. Вплив інституційних факторів на розвиток фермерських господарств // Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти : тези доповідей IX Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 17 травня 2024 р.). – Кам'янець-Подільський : Подільський державний університет, 2024. – С. 268–271. (0,20 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено інституційні чинники розвитку фермерських

господарств, визначено їх вплив на реалізацію економічних інтересів та окреслено напрями зменшення інституційних обмежень – 0,10 д.а.).

13. Тивончук Я. А. Ефективні механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах трансформації інституціонального середовища // Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум : тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 28–30 травня 2025 р.). – Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2025. – С. 250–252.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	27
1.1. Економічна сутність та еволюція наукових підходів до трактування економічних інтересів	27
1.2. Інституційні особливості та суперечності реалізації економічних інтересів фермерських господарств	37
1.3. Методичні підходи до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств.....	51
Висновки до розділу 1.....	67
РОЗДІЛ 2. СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ.....	72
2.1. Тенденції трансформації економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки.....	72
2.2. Оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств у структурі ринкових та інституційних трансформацій аграрного сектору.....	91
2.3. Інституційно-економічні чинники реалізації економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки.....	120
Висновки до розділу 2	137
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	141
3.1. Інституційний механізм забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств	141
3.2. Стратегічні напрями адаптивного розвитку фермерських господарств у системі реалізації економічних інтересів.....	173
3.3. Адаптація реалізації економічних інтересів фермерських господарств до умов воєнної та євроінтеграційної трансформації	194
Висновки до розділу 3	209
ВИСНОВКИ	212
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	239

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Фермерські господарства є важливою складовою аграрного сектору України, що забезпечує виробництво продукції, підтримання продовольчої безпеки, розвиток сільських територій та формування конкурентного середовища. Водночас сучасний розвиток фермерства відбувається в умовах трансформації економічного середовища під впливом воєнно-безпекових, фінансово-економічних, інституційних та євроінтеграційних чинників. За таких умов особливого значення набуває реалізація економічних інтересів фермерських господарств, оскільки саме вона визначає характер господарської поведінки суб'єктів, напрями використання ресурсного потенціалу та можливості забезпечення стійкості їхньої діяльності.

Повномасштабна збройна агресія російської федерації спричинила суттєву деформацію умов функціонування аграрного сектору. Воєнні дії призвели до руйнування інфраструктури, порушення каналів збуту, скорочення експорту, погіршення доступу до фінансування та зростання витрат. Особливо гостро ці процеси проявилися у діяльності фермерських господарств, які мають нижчий рівень ресурсної стійкості порівняно з великими аграрними структурами. За цих умов система економічних інтересів фермерства трансформується у напрями пріоритетності підтримання ліквідності, безперервності виробництва, мінімізації ризиків та збереження ресурсного потенціалу.

Додаткового значення проблема реалізації економічних інтересів фермерських господарств набуває в умовах євроінтеграційної трансформації аграрного сектору. Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС обумовлює необхідність адаптації сектору до європейських вимог щодо конкурентної політики, екологічних стандартів, простежуваності продукції та сталого розвитку ринків. Це вимагає від фермерських господарств підвищення ефективності діяльності та формування адаптивних механізмів реагування на структурні зміни зовнішнього середовища, посилення інституційної взаємодії й інтеграції сучасних моделей економічної координації.

Саме фермерські господарства забезпечують локальний продовольчий потенціал і створюють робочі місця на селі. Водночас регуляторна нестабільність, деформація логістики, інтеграція до європейського простору та зростання конкуренції потребують дієвої державної підтримки, модернізації інституційного регулювання й адаптації господарської поведінки суб'єктів до умов високої невизначеності для збалансування їхніх приватних, сімейно-трудових і суспільних орієнтирів.

У таких умовах особливої уваги вимагає удосконалення інституційного механізму як координаційної основи узгодження економічних інтересів. Концепції інституціонального розвитку, аграрного регулювання та мотиваційної структури поведінки суб'єктів розкрили у своїх працях провідні українські науковці, зокрема: В. М. Базилевич, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, І. В. Гончаренко, М. В. Дубініна, А. В. Ключник, В. О. Лопатовський, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, Н. В. Новікова, Г. В. Павлова, Л. І. Птащенко, Н. М. Сіренко, В. О. Смісова, О. М. Шпикуляк.

Функціонування фермерства зазнає суттєвих трансформацій під впливом структурних дисбалансів, ринкових викликів та деструктивних наслідків війни. Сучасне фінансово-кредитне та організаційне забезпечення не дає повної відповіді на вказані виклики, однак аспектація в холістичній концепції реалізації економічних інтересів дозволяє здійснити загальну оцінку стану фермерського сектору України та визначити шляхи його вдосконалення.

Незважаючи на значну кількість наукових праць, питання комплексного забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах шокових трансформацій залишаються недостатньо розробленими. Дослідження методології оцінювання економічної вразливості та стратегічного адаптивного розвитку на фермерських підприємствах має глибоке наукове підґрунтя і практичну значущість. Багато досліджень присвячено теоретико-методичним аспектам інституціональних процедур, спрямованих на ідентифікацію та мінімізацію трансакційних витрат, асиметрії доступу до ресурсів та втрат від деформації ринкової інфраструктури. Дану проблему в

контексті неоінституціонального та стейкхолдерського підходів досліджували такі зарубіжні вчені: O. Amat, R. Freeman, O. Gergaud, G. Hodgson, G. Jones, D. North, E. Ostrom, M. Porter, K. Storchmann, F. Tietze, O. Williamson, G. Wyss.

Водночас серед праць бракує цілісних підходів, які б ураховували детермінанти сімейно-трудоного виробництва та синергетичний ефект від диверсифікації діяльності на інтегральні фінансово-економічні результати й адаптивну стійкість господарства.

Дисертаційна робота дасть змогу вирішити питання інтеграції внутрішньогосподарських адаптаційних практик, коопераційної взаємодії та державних регуляторів у єдину систему, що сприятиме ефективності управління ресурсами, внутрішнього контролю за виробничими циклами, а також створить основу для прогнозування результативності діяльності фермерських господарств. Впровадження інноваційно-екологічних інструментів, зокрема карбонового фермерства та «зеленого» фінансування, у межах єдиної методологічної концепції допоможе розширити межі стратегічного планування, інтегрувавши нефінансові показники ефективності, що відображають екологічну відповідальність та соціальну привабливість продукції фермерства.

Актуальність дослідження зумовлено потребою у вдосконаленні теоретико-методологічних і прикладних засад реалізації економічних інтересів у системі управління і диверсифікації діяльності фермерських господарств в умовах воєнно-економічної трансформації економічного середовища та інтеграції до європейського простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Миколаївського національного аграрного університету за темою: «Організаційно-економічний механізм формування продовольчого потенціалу на засадах сталого розвитку сільського господарства» (державний реєстраційний номер 0122U000724). У межах виконання зазначеної тематики автором обґрунтовано теоретико-методичні та прикладні засади реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної та

євроінтеграційної трансформації аграрного середовища, визначено напрями підвищення адаптивної економічної стійкості фермерських господарств та удосконалення механізмів їх інституційної й економічної адаптації.

Дисертаційна робота відповідає пріоритетному напрямку розвитку науки – фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави (ст.3 Закону України «Про пріоритетні напрями науки і техніки» від 11 липня 2001 року № 2623-III), базується на положеннях Національної доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» (схваленої Указом Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019) та відповідає завданням і цілям Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 р. №1163-р.).

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища, спрямованих на підвищення адаптивності, економічної стійкості та ефективності функціонування суб'єктів фермерства.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації було поставлено такі завдання:

обґрунтувати теоретико-методичні підходи до дослідження сутності економічних інтересів та особливостей їх реалізації у системі функціонування фермерських господарств;

розвинути наукові підходи до визначення інституційних особливостей і суперечностей реалізації економічних інтересів фермерських господарств у сучасному аграрному середовищі;

систематизувати методичні підходи до оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств та адаптувати їх до сучасних умов трансформації аграрного сектору;

оцінити сучасний стан і тенденції трансформації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності та структурних змін аграрного ринку;

проаналізувати вплив виробничо-економічних, фінансових, інституційних та ринкових чинників на рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств;

удосконалити підходи до комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств з урахуванням рівня їх адаптивності та економічної стійкості;

обґрунтувати напрями удосконалення інституційного механізму забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств у системі державного регулювання аграрного сектору;

розвинути стратегічні підходи до адаптивного розвитку фермерських господарств в умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища;

удосконалити механізми адаптації реалізації економічних інтересів фермерських господарств до шоків трансформацій зовнішнього середовища на основі використання адаптованого підходу CARVER Plus SHOCK.

Об'єктом дослідження є процес реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах трансформації аграрного середовища.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних, інституційних та прикладних засад забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності та євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання економічних явищ і процесів. Дослідження ґрунтується на системному та

інституціональному підходах із використанням таких методів: аналізу та синтезу (при дослідженні сутності економічних інтересів фермерських господарств, інституційних механізмів їх реалізації та узагальненні результатів дослідження); індукції та дедукції (для формування теоретичних узагальнень і обґрунтування напрямів удосконалення механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств); монографічного методу (при дослідженні сучасного стану розвитку фермерських господарств та особливостей їх функціонування в умовах трансформації аграрного середовища); порівняльного аналізу (для зіставлення наукових підходів, тенденцій розвитку фермерства та механізмів державного регулювання); статистико-економічного методу (при оцінюванні динаміки виробничо-економічних показників діяльності фермерських господарств); економіко-статистичних методів групування та кореляційного аналізу (для визначення взаємозв'язків між рівнем реалізації економічних інтересів та показниками економічної діяльності фермерських господарств); анкетування та експертного оцінювання (при дослідженні бар'єрів реалізації економічних інтересів та адаптаційних механізмів функціонування фермерських господарств); графічного методу (для візуалізації результатів дослідження); абстрактно-логічного методу (для теоретичних узагальнень, формування висновків і пропозицій); адаптованого підходу CARVER Plus SHOCK (для оцінювання адаптаційної значущості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища).

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з проблем реалізації економічних інтересів, інституційного розвитку аграрного сектору, функціонування фермерських господарств та механізмів державного регулювання аграрної економіки; матеріали міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, фахових періодичних видань; законодавчі та нормативно-правові акти України; офіційні матеріали Міністерства аграрної політики та продовольства України; статистичні дані Державної служби статистики України; аналітичні матеріали міжнародних

організацій; фінансова звітність фермерських господарств Миколаївської області; результати власних досліджень та анкетування фермерських господарств.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у поглибленні теоретико-методичних підходів та розробленні комплексних прикладних рекомендацій щодо реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Усі сформульовані положення враховують специфіку функціонування аграрного сектору в умовах поєднання воєнно-економічних шоків, регуляторних зрушень та вимог євроінтеграційної трансформації. Основними результатами дисертаційного дослідження, що визначають його наукову новизну, є:

вперше:

обґрунтовано концептуальний підхід до реалізації економічних інтересів фермерських господарств, який розглядає цей процес через адаптивне узгодження їхніх ключових пріоритетів: від ресурсно-відтворювальних та інституційних до сімейно-трудова і стратегічних. Це дозволило довести й аргументувати докорінну зміну домінант господарської поведінки агровиробників у кризовий період. Встановлено, що в умовах воєнних та євроінтеграційних трансформацій традиційна орієнтація на нарощування прибутків і розширення виробництва поступається місцем імперативам збереження ліквідності, забезпечення операційної безперервності й підтримки адаптивної стійкості;

удосконалено:

теоретико-методичний підхід до трактування сутності економічних інтересів фермерських господарств. На відміну від спрощених підходів, інтерес фермера визначено як цілісну систему усвідомлених цілей, де комерційні прагнення нерозривно пов'язані із сімейно-трудовами, соціальними та відтворювальними особливостями життєдіяльності на селі;

методичний підхід до комплексного оцінювання рівня реалізації цих інтересів. Запропоновано аналітичний базис, що інтегрує індикатори фінансової результативності, ресурсної спроможності та інституційної адаптивності,

завдяки чому з'явилася можливість чітко диференціювати фермерські господарства за ступенем їхньої вразливості й життєздатності;

інституційний механізм підтримки економічних інтересів фермерства. Доведено необхідність синхронізації класичних інструментів державного регулювання й фінансової допомоги з новими драйверами: цифровізацією управлінських процесів, коопераційними моделями та механізмами локальної координації у межах територіальних громад;

методичні засади адаптації фермерського сектору до екзогенних шоків. У дисертації вперше адаптовано методологію CARVER Plus SHOCK. Цей інструментарій переорієнтовано з оцінювання безпеки критичної інфраструктури на виявлення найбільш чутливих точок у системі господарювання фермерів, що дало змогу виокремити пріоритетні заходи для стабілізації збуту й підтримання ліквідності;

набули подальшого розвитку:

теоретичні положення щодо економічної природи інтересів суб'єктів фермерства через поглиблений аналіз трикутника «інституційне середовище – господарська поведінка – адаптивна стійкість» у часи структурних зсувів в агропродовольчій сфері;

наукові підходи до типізації інституційних суперечностей. Конкретизовано, як саме регуляторна нестабільність, хронічна асиметрія доступу до кредитів, високі трансакційні витрати та безпекові ризики деформують мотивацію фермерів і змушують їх обирати консервативні моделі поведінки;

стратегічні орієнтири розвитку фермерських господарств. Систематизовано та доповнено перелік інструментів довгострокової адаптації, серед яких особливу увагу приділено диверсифікації логістичних ланцюгів, карбоновому фермерству, екологічній відповідальності та простежуваності продукції за європейськими стандартами.

Практичне значення отриманих результатів. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у можливості використання

запропонованих теоретико-методичних положень і практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності та євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

Фермерським господарством «СОЮЗ-АГРО-ЮГ» Миколаївського району Миколаївської області впроваджено науково-практичні результати дослідження щодо оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств та використання адаптаційних механізмів забезпечення економічної стійкості господарської діяльності в умовах нестабільного аграрного середовища (Довідка № 31 від 14 жовтня 2025 р.).

У перспективній діяльності фермерського господарства «ЛИСТ» Баштанського району Миколаївської області на 2026–2027 роки прийнято до впровадження наукові результати та практичні розробки щодо переходу на ресурсозберігаючі технології, упровадження елементів карбонового фермерства, удосконалення збутової політики та посилення економічної стійкості господарства в умовах воєнно-економічної нестабільності (Довідка № 08/04 від 18 листопада 2025 р.).

Березанською об'єднаною територіальною громадою Миколаївського району Миколаївської області використано методичні підходи до оцінювання бар'єрів та економічної вразливості фермерського сектору, посилення локальної економічної координації й адаптивної економічної стійкості фермерських господарств при розробленні заходів підтримки малих товаровиробників громади (Довідка № 45 від 24 листопада 2025 р.).

Пропозиції щодо удосконалення інституційного механізму підтримки фермерських господарств, розвитку коопераційної взаємодії, розширення каналів реалізації продукції та підвищення адаптивної економічної стійкості суб'єктів малого аграрного підприємництва використано у практичній діяльності Департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації в умовах воєнного стану й післявоєнного

відновлення регіональної економіки (Довідка № 332/10-01.01-14 від 17 листопада 2025 р.).

Основні положення та результати дисертаційного дослідження використовуються у навчальному процесі Миколаївського національного аграрного університету при викладанні дисципліни «Економіка підприємства» для здобувачів вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування», а також при підготовці курсових робіт, звітів з виробничої практики та виконанні науково-дослідних робіт здобувачів вищої освіти (Довідка № 112/1 від 27 січня 2026 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно підготовленим кваліфікаційним науковим дослідженням. Сформульовані у ній висновки та положення, що визначають наукову новизну, належать особисто автору та є результатом його власних наукових пошуків. Із праць, виконаних у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та результати, які отримані безпосередньо дисертантом. Особистий внесок автора у спільних публікаціях конкретизовано в переліку основних наукових праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення результатів дисертаційного дослідження було опубліковано в матеріалах: Annual 31st International Scientific Conference «Research for Rural Development 2025» (Jelgava, Latvia, 2025 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва» (м. Івано-Франківськ, 27–28 квітня 2023 р.); Всеукраїнської наукової конференції молодих учених і науково-педагогічних працівників «Сільськогосподарські, економічні, біологічні, технічні та загальноосвітні науки» (м. Умань, 24 травня 2023 р.); Міжнародної науково-практичної конференції «AGRICULTURAL AND FOOD ECONOMICS – 2024» (м. Київ, 19–20 вересня 2024 р.); XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення: виклики та перспективи» (м. Харків, 13–15 листопада 2024 р.); Міжнародного форуму «Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та

національні виміри» (м. Миколаїв, 30–31 травня 2024 р. та 28–30 травня 2025 р.); IX Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти» (м. Кам'янець-Подільський, 17 травня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, з них основного тексту – 200 сторінок. Дисертація містить 35 таблиць, 21 рисунок, список використаних джерел, що включає 203 найменувань на 23 сторінках, 12 додатків на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

1.1. Економічна сутність та еволюція наукових підходів до трактування економічних інтересів

Економічний інтерес належить до базових категорій економічної теорії, через які розкривається внутрішня логіка господарської поведінки суб'єктів та визначаються напрями їх економічної активності. У науковій літературі економічний інтерес здебільшого розглядається як форма прояву економічних відносин, що виникають у процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ [20; 50]. Водночас сучасна економічна наука поступово відійшла від вузького трактування економічного інтересу виключно як прагнення до отримання доходу чи прибутку. У сучасних дослідженнях акцент переноситься на взаємозв'язок економічних інтересів із системою інституційних обмежень, соціальних взаємодій, поведінкових факторів та умов реалізації господарської діяльності [141]. Це свідчить про ускладнення змісту категорії економічного інтересу та необхідність її розгляду як багаторівневої системи економічних орієнтирів суб'єкта господарювання.

Для фермерських господарств проблема реалізації економічних інтересів має особливе значення через специфіку їх функціонування у структурі аграрного сектору. Фермерське господарство поєднує ознаки підприємницької структури та сімейно-трудової форми організації виробництва, що суттєво впливає на характер господарських рішень [77]. На відміну від великих аграрних корпорацій, діяльність фермерського господарства значною мірою орієнтується не лише на фінансовий результат, а й на забезпечення стабільності виробництва, підтримання економічної самостійності, збереження земельного ресурсу та відтворення сімейного господарства у довгостроковій перспективі [151]. Саме тому дослідження економічних інтересів фермерських господарств потребує

врахування не лише ринкових мотивів, а й соціально-відтворювальних та інституційних особливостей функціонування фермерства.

Сутність економічного інтересу доцільно досліджувати через його взаємозв'язок із потребами, мотивами та стимулами економічної поведінки. Потреби формують основу економічної активності суб'єкта, однак саме економічний інтерес визначає спрямованість господарських рішень та забезпечує вибір найбільш прийнятних варіантів економічної поведінки [72]. У цьому контексті економічний інтерес виконує функцію механізму трансформації потреб у конкретні форми економічної діяльності та практичні господарські рішення [49]. Для фермерських господарств це проявляється у виборі виробничої спеціалізації, масштабів діяльності, моделей кооперації, способів використання ресурсів та підходів до адаптації в умовах ринкової нестабільності.

Особливість економічних інтересів фермерських господарств полягає у тому, що вони формуються в умовах постійного поєднання економічних, соціальних та сімейно-трудова цілей. На відміну від класичної неокласичної моделі господарювання, де домінує прагнення до максимізації прибутку, фермерське господарство значною мірою орієнтується на підтримання прийнятного рівня добробуту сім'ї, стабільності землекористування та безперервності господарської діяльності [35; 77]. Така специфіка пояснює, чому навіть за однакових ринкових умов фермерські господарства можуть обирати різні моделі економічної поведінки, демонструвати різний рівень інвестиційної активності та по-різному реагувати на трансформацію інституційного середовища [28].

Важливе значення для дослідження економічних інтересів має визначення їх місця у мотиваційній структурі економічної поведінки суб'єкта господарювання. У наукових працях економічний інтерес розглядається як центральний елемент, що забезпечує взаємозв'язок між економічними потребами та практичною реалізацією господарських рішень [49; 72]. Саме економічний інтерес визначає порядок пріоритетності можливих альтернатив економічної поведінки та формує логіку прийняття управлінських рішень. Узагальнення

функціонального розмежування базових категорій мотиваційної структури економічної поведінки наведено у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 Функціональне розмежування базових категорій мотиваційної структури економічної поведінки

Категорія	Онтологічна основа	Роль у процесі вибору	Аналітична функція	Відношення до альтернатив
Потреба	Об'єктивні умови відтворення та нестача ресурсів	Передумова вибору	Фіксація економічної необхідності	Не формує альтернатив; лише сигналізує про нестачу
Економічний інтерес	Позиція суб'єкта в системі економічних відносин	Ключова ланка вибору	Відбір та ієрархізація економічно можливих альтернатив	Формує порядок пріоритетності альтернатив
Мотив	Усвідомлений економічний інтерес	Безпосередній імпульс до дії	Ініціювання конкретної дії	Реалізує вже обрану альтернативу
Стимул	Інституційні та організаційні чинники	Коригувальний вплив	Модифікація параметрів поведінки	Не змінює структуру альтернатив, а впливає на умови реалізації

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення наукових підходів [1; 2; 49; 67; 72; 128; 143]

Наведені у табл. 1.1 характеристики базових категорій мотиваційної структури дозволяють встановити, що економічний інтерес виконує системоутворюючу функцію у процесі господарської діяльності. Якщо потреби лише фіксують економічну необхідність, то економічний інтерес забезпечує вибір та ранжування альтернатив економічної поведінки суб'єкта [49]. Мотив формує безпосередній імпульс до дії, а стимули впливають на параметри реалізації економічного інтересу відповідно до умов інституційного середовища [67]. Для фермерських господарств така структура має прикладне значення,

оскільки дозволяє пояснити механізм формування господарських рішень в умовах сезонності виробництва, обмеженості ресурсів та високого рівня ризику.

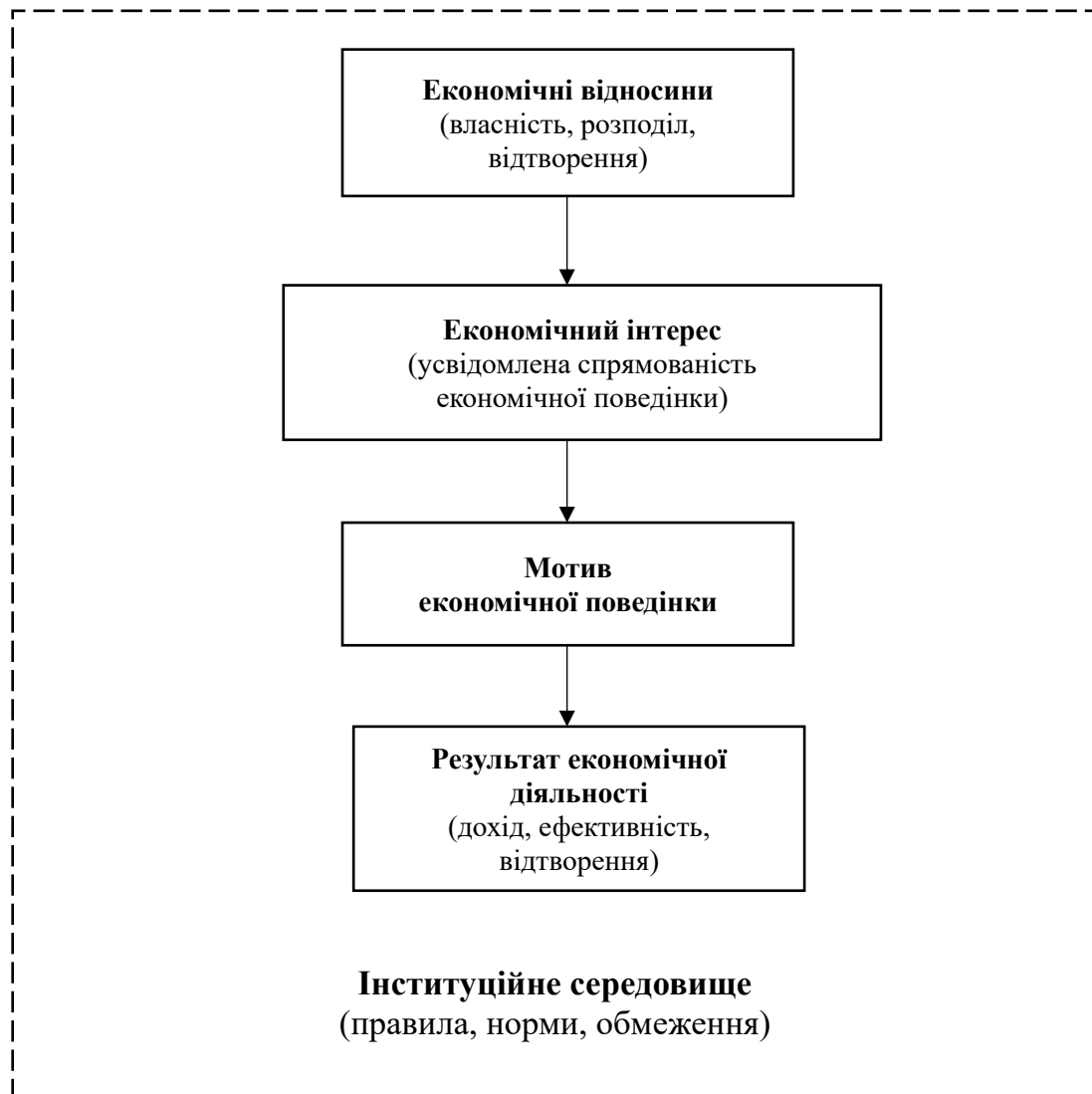

Рисунок 1.1 – Місце економічного інтересу в мотиваційній структурі економічної поведінки суб’єктів господарювання

Джерело: розроблено автором на основі узагальнення наукових підходів до дослідження економічних інтересів [1; 2; 49; 67; 72; 128; 143]

З позиції дослідження фермерських господарств принциповим є те, що економічний інтерес формується не ізолювано, а під впливом системи економічних відносин, інституційних обмежень та особливостей аграрного середовища. Це означає, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств залежить не лише від ресурсного забезпечення чи ринкової кон’юнктури, а й від умов доступу до фінансових ресурсів, стабільності

земельних відносин, державної підтримки та розвитку аграрної інфраструктури [21; 91]. Унаслідок цього економічний інтерес фермера слід розглядати як категорію, що формується у процесі взаємодії особистих, сімейних, виробничих та інституційних факторів.

Місце економічного інтересу у структурі економічної поведінки суб'єктів господарювання наведено на рис. 1.1.

Подана на рис. 1.1 схема дозволяє простежити взаємозв'язок між економічними потребами, інтересами, мотивами та результатами господарської діяльності. Для подальшого дослідження реалізації економічних інтересів фермерських господарств це має методологічне значення, оскільки дає можливість розглядати економічний інтерес не як ізольовану мотиваційну категорію, а як складову цілісної системи економічної поведінки суб'єкта. Саме такий підхід створює основу для подальшого аналізу механізмів реалізації економічних інтересів у конкретному інституційному середовищі аграрного сектору.

Сутність економічного інтересу доцільно розглядати через поєднання його об'єктивної та суб'єктивної складових. Об'єктивний характер економічного інтересу визначається існуванням економічних відносин, форм власності, рівнем розвитку ринку та системою інституційних правил [143]. Суб'єктивна складова проявляється через індивідуальні рішення суб'єкта, систему цінностей, очікування та особливості господарської поведінки [163]. Для фермерських господарств поєднання цих складових має особливе значення, оскільки ефективність їх діяльності значною мірою залежить від здатності адаптувати власну модель господарювання до змін економічного середовища, воєнних викликів та трансформації аграрної політики [14; 96].

Економічний інтерес має системний характер, оскільки реалізується через взаємодію великої кількості економічних суб'єктів та інститутів. У науковій літературі наголошується, що інтереси не існують ізольовано, а функціонують у межах системи соціально-економічних взаємозв'язків між державою, бізнесом, домогосподарствами та іншими учасниками економічних відносин [1; 25]. У

межах аграрного сектору це проявляється через взаємозалежність фермерських господарств із державними органами, фінансовими установами, постачальниками ресурсів, переробними підприємствами та територіальними громадами [63]. Саме така взаємодія значною мірою визначає можливості реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Еволюція наукових підходів до трактування економічних інтересів свідчить про поступове ускладнення уявлень щодо природи економічної поведінки суб'єктів господарювання. Представники класичної політичної економії розглядали економічний інтерес переважно як прагнення до особистої вигоди та раціонального використання ресурсів [188]. Такий підхід заклав основу дослідження інтересу як рушійної сили економічної діяльності, однак значною мірою абстрагувався від соціальних та інституційних умов функціонування економіки.

Подальший розвиток економічної думки сприяв переходу до ширшого трактування економічного інтересу. Представники марксистської політичної економії пов'язували економічні інтереси з виробничими відносинами та соціальною структурою суспільства, акцентуючи увагу на суперечностях між різними групами економічних суб'єктів [15]. Такий підхід дозволив розглядати економічний інтерес не лише як індивідуальну мотивацію, а як елемент системи економічних відносин та конфлікту інтересів.

Важливий внесок у розвиток теорії економічних інтересів зробила історична економічна школа, представники якої наголошували на залежності економічної поведінки від історичних, національних та інституційних умов розвитку [16]. Це дозволило перейти від універсального трактування економічних інтересів до аналізу їх специфіки у конкретному економічному середовищі. Для аграрного сектору такий підхід є особливо важливим, оскільки економічні інтереси фермерських господарств формуються під впливом не лише ринку, а й історичних особливостей землекористування, розвитку сільських територій та державної аграрної політики.

Маржиналістська та неокласична школи зосередили увагу на аналізі економічного вибору в умовах обмеженості ресурсів. У межах цього підходу економічний інтерес інтерпретується через максимізацію корисності або прибутку [20]. Незважаючи на значний розвиток аналітичного інструментарію дослідження економічної поведінки, неокласичний підхід має певні обмеження щодо аналізу фермерських господарств, оскільки недостатньо враховує вплив соціальних, сімейно-трудових та інституційних факторів на процес прийняття господарських рішень.

Інституціональний підхід суттєво розширив можливості дослідження економічних інтересів, оскільки зосередив увагу на ролі правил, норм та механізмів регулювання економічної поведінки. Представники інституціоналізму доводили, що інтереси формуються у межах певного інституційного середовища, яке визначає допустимі форми господарської діяльності [30; 167]. Для фермерських господарств це означає, що ефективність реалізації економічних інтересів значною мірою залежить від стабільності земельних відносин, механізмів державної підтримки, доступу до фінансових ресурсів та рівня розвитку ринкової інфраструктури [21; 37].

Подальший розвиток інституціональної теорії пов'язаний із формуванням неоінституціонального напрямку. У працях Р. Коуза, О. Вільямсона та Д. Норта економічний інтерес розглядається через призму трансакційних витрат, контрактних відносин та механізмів координації економічної діяльності [184; 189; 201]. На відміну від класичних підходів, неоінституціоналізм дозволяє пояснювати, чому суб'єкти господарювання обирають різні організаційні форми діяльності навіть за подібних ресурсних умов. Для фермерських господарств це має особливе значення через високий рівень залежності від зовнішніх ризиків, сезонності виробництва та нестабільності аграрних ринків.

У сучасних дослідженнях дедалі більшого значення набувають підходи, орієнтовані на аналіз колективної взаємодії та узгодження економічних інтересів. У працях Е. Остром доведено, що ефективне використання ресурсів значною мірою залежить від здатності суб'єктів формувати інститути співпраці та

колективної відповідальності [191]. Для фермерських господарств це проявляється через розвиток кооперації, спільного використання техніки, логістики та інфраструктури збуту [115; 122]. Саме коопераційні механізми дозволяють частково компенсувати обмеженість ресурсного забезпечення малих форм аграрного виробництва.

Сучасні підходи до дослідження економічних інтересів дедалі більше орієнтуються на багатосуб'єктний характер економічних відносин. Теорія стейкхолдерів Р. Фрімена виходить із того, що ефективність функціонування суб'єкта господарювання залежить від здатності враховувати інтереси всіх учасників економічної взаємодії [182]. Для фермерських господарств це означає необхідність поєднання власних економічних цілей із інтересами територіальних громад, держави, фінансових установ та споживачів продукції. Унаслідок цього економічні інтереси фермерських господарств набувають багатофункціонального характеру та охоплюють не лише виробничі, а й соціальні та екологічні аспекти розвитку аграрного сектору.

Узагальнення еволюції наукових підходів до трактування економічних інтересів наведено у табл. 1.2.

Систематизація наукових підходів, наведена у табл. 1.2, дозволяє встановити, що сучасна економічна теорія поступово перейшла від спрощеного розуміння економічного інтересу як прагнення до вигоди до комплексного аналізу економічної поведінки суб'єктів господарювання в умовах інституційних обмежень та багатосуб'єктної взаємодії. Водночас проведений аналіз свідчить, що жоден із розглянутих підходів окремо не дозволяє повною мірою пояснити специфіку економічних інтересів фермерських господарств. Класичні та неокласичні теорії недостатньо враховують соціально-відтворювальний характер фермерства, тоді як інституціональні концепції не завжди приділяють належну увагу сімейно-трудовій природі фермерських господарств.

Економічний інтерес фермерського господарства доцільно визначати як усвідомлену систему цілей та пріоритетів суб'єкта аграрного господарювання, спрямовану на забезпечення економічної стійкості, відтворення ресурсного

потенціалу та довгострокового функціонування господарства в умовах трансформації аграрного середовища.

Таблиця 1.2 Генезис наукових підходів до дослідження економічних інтересів

Науковий напрям або школа	Ключові представники	Трактування економічного інтересу	Методологічний акцент	Значення для аналізу суб'єктів господарювання
1	2	3	4	5
Класична політична економія	А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. Ст. Мілль	Економічний інтерес розглядається як раціональне прагнення до вигоди, що виступає рушійною силою господарської діяльності та обміну	Індивідуальна раціональність, ринкова координація, саморегулювання	Закладає уявлення про інтерес як базовий мотив економічної поведінки, проте абстрагується від соціально-інституційних обмежень
Марксистська політична економія	К. Маркс, Ф. Енгельс	Економічний інтерес трактується як форма прояву виробничих відносин і класового становища суб'єктів	Структурна зумовленість, конфлікт інтересів, відносини власності	Дозволяє пояснювати суперечності між суб'єктами господарювання та системну природу економічних конфліктів
Історична економічна школа	Ф. Ліст	Інтерес розглядається як історично та національно зумовлена категорія, пов'язана з розвитком продуктивних сил	Історичний контекст, національні пріоритети, роль держави	Підкреслює залежність інтересів від інституційного й територіального середовища
Маржиналізм і неокласика	А. Маршалл, Л. Вальрас, Ф. фон Візер, П. Самуельсон	Економічний інтерес інтерпретується через максимізацію корисності або прибутку за умов обмежених ресурсів	Мікроекономічний аналіз, оптимізація, рівновага	Формує аналітичний інструментарій дослідження вибору, але обмежує аналіз соціальною та інституційною нейтральністю

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4	5
Інституціоналізм	Т. Веблен, Дж. Коммонс	Інтереси формуються та реалізуються в межах інституцій, норм і стійких моделей поведінки	Соціальні норми, інститути, звички мислення	Розкриває соціальну вбудованість економічних інтересів і роль неформальних обмежень
Неоінституціоналізм	Р. Коуз, О. Вільямсон, Д. Норт	Економічний інтерес пов'язується з вибором форм координації та мінімізацією трансакційних витрат	Правила гри, трансакційні витрати, контрактні відносини	Пояснює інституційні обмеження реалізації інтересів і різноманітність організаційних форм
Сучасні трансформаційні підходи	В. Геєць, А. Гальчинський, В. Базилевич, Л. Птащенко	Інтереси розглядаються як багатовимірна категорія, що поєднує приватні цілі, інституційні обмеження та суспільні орієнтири	Трансформаційні процеси, збалансування інтересів, стійкий розвиток	Забезпечує методологічну основу для аналізу інтересів суб'єктів господарювання в умовах структурних змін

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення наукових підходів [1; 20; 22; 30; 67; 70; 128; 143; 167; 182; 184; 189; 191; 201]

Особливістю такого економічного інтересу є поєднання підприємницьких, сімейно-трудова, соціальних та інституційних складових, що обумовлено специфікою функціонування фермерських господарств у системі аграрного виробництва. На відміну від великих корпоративних структур, фермерські господарства орієнтуються не лише на отримання економічного результату, а й на підтримання стабільності землекористування, збереження трудового потенціалу сім'ї та забезпечення стійкого розвитку сільських територій [77; 151].

Сформовані у підрозділі теоретичні положення створюють методологічну основу для подальшого дослідження інституційних особливостей та суперечностей реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Це дозволяє перейти до аналізу впливу державної аграрної політики, земельних

відносин, механізмів підтримки та інституційного середовища на процес реалізації економічних інтересів фермерства у сучасних умовах розвитку аграрного сектору.

1.2. Інституційні особливості та суперечності реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Реалізація економічних інтересів фермерських господарств відбувається у межах складної системи інституційних взаємодій, яка визначає характер доступу суб'єктів господарювання до земельних, фінансових, інформаційних та інфраструктурних ресурсів. Особливість фермерства полягає у тому, що результати його господарської діяльності залежать не лише від внутрішнього ресурсного потенціалу, а й від здатності функціонувати в умовах неоднорідного інституційного середовища, де різні категорії аграрних виробників мають нерівномірні можливості економічної координації [21; 37]. За таких умов економічний інтерес фермерського господарства формується під впливом не тільки ринкових стимулів, а й системи формальних та неформальних інститутів, які визначають правила економічної взаємодії в аграрному секторі.

У межах інституціонального підходу економічна поведінка суб'єктів господарювання розглядається як результат взаємодії між інститутами, механізмами координації та структурою економічних стимулів. Д. Норт визначав інститути як систему формальних правил та неформальних обмежень, що структурують економічні відносини та формують стимули господарської діяльності [189]. Для фермерських господарств це означає, що ефективність реалізації економічних інтересів залежить не лише від обсягів виробництва чи рівня прибутковості, а й від стабільності регуляторного середовища, рівня захисту прав власності, передбачуваності земельних відносин та доступності механізмів фінансової підтримки.

Формальні інститути реалізації економічних інтересів фермерських господарств охоплюють систему законодавчого регулювання аграрного сектору,

механізми державної підтримки, фінансово-кредитні інструменти та правила функціонування земельного ринку. Саме через ці елементи формується нормативне середовище економічної діяльності фермерства. Водночас ефективність дії формальних інститутів значною мірою залежить від їх узгодженості та стабільності. Часті зміни механізмів державної підтримки, нестабільність регуляторних процедур та неоднорідність практики застосування нормативних механізмів підвищують рівень економічної невизначеності для фермерських господарств [21; 91]. У результаті частина господарських рішень орієнтується не на довгостроковий розвиток, а на адаптацію до короткострокових змін зовнішнього середовища.

Поряд із формальними інститутами вагомий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють неформальні інститути, які охоплюють поведінкові норми, рівень інституційної довіри, локальні практики економічної взаємодії та традиційні моделі організації господарської діяльності. Для фермерського сектору значення неформальних інститутів є особливо важливим через домінування сімейно-трудової форми господарювання та високу залежність від локального соціального середовища [77]. Саме рівень довіри між економічними суб'єктами визначає готовність фермерських господарств до кооперації, спільного використання ресурсів та формування довгострокових партнерських відносин.

Взаємодія формальних і неформальних інститутів формує специфічну модель реалізації економічних інтересів фермерських господарств. За умов недостатньої узгодженості між офіційними механізмами регулювання та реальною практикою економічної взаємодії виникають інституційні дисбаланси, які ускладнюють процес координації господарської діяльності. Унаслідок цього частина економічних рішень приймається не на основі стратегічної ефективності, а відповідно до необхідності мінімізації поточних ризиків та адаптації до нестабільності зовнішнього середовища [63].

Важливе місце у дослідженні механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств займає трансакційний підхід О. Вільямсона,

відповідно до якого ефективність економічної діяльності визначається не лише результатами виробництва, а й витратами економічної координації [201]. Для фермерських господарств трансакційні витрати виникають у процесі пошуку контрагентів, укладання контрактів, контролю виконання договірних зобов'язань та забезпечення доступу до ринкової інфраструктури. На відміну від великих аграрних структур, фермерські господарства мають обмежені можливості зниження таких витрат через нижчий рівень інтегрованості у фінансові та логістичні системи аграрного ринку.

Особливого значення трансакційні витрати набувають у сфері фінансово-кредитних відносин. Формально фермерські господарства мають доступ до банківського кредитування, однак практичний механізм фінансової взаємодії характеризується високим рівнем інформаційної асиметрії між кредиторами та малими аграрними виробниками. Банківські установи мають обмежені можливості оцінювання реального фінансового стану дрібних фермерських господарств, що підвищує ризики опортуністичної поведінки позичальників та збільшує витрати контролю за виконанням кредитних зобов'язань [96; 201]. У результаті фінансові установи орієнтуються переважно на співпрацю з великими аграрними структурами, які мають ліквіднішу заставу, стабільні фінансові потоки та нижчий рівень трансакційних витрат обслуговування.

Механізм селекції позичальників у системі аграрного кредитування формує структурну асиметрію доступу фермерських господарств до фінансових ресурсів. За даними досліджень, частка малих і середніх аграрних виробників у структурі банківського кредитування залишається суттєво нижчою порівняно з великими аграрними компаніями [96]. Це обмежує можливості фермерських господарств щодо технологічної модернізації виробництва, впровадження інноваційних рішень та розширення масштабів господарської діяльності. У таких умовах економічний інтерес фермерства трансформується від моделі розвитку до моделі підтримання поточної економічної стійкості.

Одним із ключових елементів інституційного середовища реалізації економічних інтересів фермерських господарств виступають земельні відносини.

Земля для фермерського господарства є не лише виробничим ресурсом, а й основою економічної самостійності та довгострокової стабільності господарювання. Водночас функціонування земельного ринку супроводжується посиленням конкуренції між різними категоріями аграрних виробників за доступ до земельного банку [91]. Великі аграрні структури мають ширші фінансові можливості для концентрації земельних ресурсів, що створює нерівномірні умови економічної взаємодії у межах аграрного сектору.

Інституційна суперечність земельних відносин проявляється у невідповідності між потребою фермерських господарств у стабільному довгостроковому землекористуванні та фактичними механізмами функціонування земельного ринку. Короткостроковість частини орендних відносин та висока конкуренція за земельні ресурси звужують стимули до інвестування у підвищення родючості ґрунтів, розвиток меліорації та модернізацію агротехнологій [63]. Унаслідок цього фермерські господарства часто орієнтуються на короткострокову економічну ефективність, що впливає на характер реалізації їх економічних інтересів та обмежує горизонти стратегічного планування господарської діяльності.

Важливим напрямом реалізації економічних інтересів фермерських господарств є механізм ринкової координації, у межах якого відбувається взаємодія виробників сільськогосподарської продукції з торговельними посередниками, переробними підприємствами, логістичними структурами та елементами аграрної інфраструктури. Для більшості фермерських господарств характерним є обмежений рівень вертикальної інтеграції, унаслідок чого вони не мають можливості самостійно забезпечувати повний цикл просування продукції від виробництва до кінцевого споживача [115]. Це підвищує залежність фермерства від зовнішніх каналів збуту та формує нерівномірний розподіл ринкової влади між учасниками аграрного ринку.

У межах неоінституціонального підходу така ситуація пояснюється особливостями структури економічного управління та диференціацією трансакційних витрат між різними категоріями суб'єктів господарювання.

Великі аграрні компанії здатні формувати інтегровані логістичні та збутові системи, що дозволяє їм контролювати більшу частину ланцюга створення доданої вартості [201]. Натомість фермерські господарства переважно функціонують у межах короткострокових контрактних відносин із посередницькими структурами, які мають вищий рівень ринкової координації та інформаційних можливостей. У результаті значна частина доданої вартості перерозподіляється поза межами фермерського сектору, що впливає на рівень прибутковості та масштаби економічної самостійності фермерських господарств.

Суттєвий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснює рівень розвитку коопераційних механізмів у аграрному секторі. У працях Е. Остром доведено, що колективні форми економічної взаємодії дозволяють знижувати витрати координації, підвищувати ефективність використання ресурсів та формувати стійкі механізми економічного управління [191]. Для фермерських господарств кооперація створює можливості спільного використання техніки, організації зберігання продукції, формування більших товарних партій та посилення переговорних позицій у відносинах із торговельними структурами.

Попри економічні переваги кооперації, рівень розвитку кооперативного сектору в Україні залишається недостатнім. За даними профільних досліджень, частка фермерських господарств, інтегрованих у сталі коопераційні форми взаємодії, є значно нижчою порівняно з країнами Європейського Союзу [115; 122]. Причина цього полягає не лише у недостатньому рівні державної підтримки кооперативного руху, а й у впливі неформальних інститутів. Низький рівень інституційної довіри між суб'єктами господарювання, домінування індивідуалізованих моделей економічної поведінки та історично сформована обережність щодо колективних форм організації діяльності стримують розвиток ефективної коопераційної взаємодії у фермерському секторі.

Унаслідок цього значна частина фермерських господарств змушена самостійно компенсувати витрати, пов'язані із закупівлею ресурсів, організацією логістики та реалізацією продукції. Це підвищує рівень трансакційних витрат

господарської діяльності та знижує конкурентоспроможність фермерства у порівнянні з інтегрованими аграрними структурами. За таких умов кооперація виступає не лише інструментом економічної взаємодії, а й механізмом зниження структурної асиметрії аграрного сектору та розширення можливостей реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Особливе значення у системі реалізації економічних інтересів фермерських господарств має державне регулювання аграрного сектору. Формально державна аграрна політика орієнтована на підтримку фермерства, розвиток сільських територій та забезпечення продовольчої безпеки держави [21]. Проте фактична ефективність державного регулювання значною мірою залежить від якості інституційної координації між державними органами, фінансовими інститутами та безпосередніми виробниками сільськогосподарської продукції. За відсутності стабільності регуляторного середовища та передбачуваності механізмів державної підтримки посилюється економічна невизначеність, що негативно впливає на довгострокову інвестиційну активність фермерських господарств.

Інституційна проблема державного регулювання проявляється також через неоднорідність доступу різних категорій аграрних виробників до механізмів підтримки. Великі аграрні компанії мають ширші адміністративні та фінансові можливості для участі у державних програмах, залучення кредитних ресурсів та використання механізмів компенсації витрат [37]. Натомість частина фермерських господарств стикається з високими адміністративними витратами участі у програмах підтримки, складністю процедур оформлення документації та недостатнім рівнем інформаційного забезпечення. Це формує інституційну асиметрію реалізації державної аграрної політики та впливає на можливості економічного розвитку фермерського сектору.

Суттєвої трансформації інституційне середовище фермерських господарств зазнало під впливом воєнних викликів. Воєнні дії спричинили порушення логістичних маршрутів, деформацію ринкової інфраструктури, зростання витрат господарської діяльності та зміну структури економічних ризиків аграрного сектору [14; 172]. Проте вплив воєнного чинника не

обмежується лише прямими економічними втратами. Війна трансформувала сам механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств, змінивши пріоритети економічної поведінки від стратегій довгострокового розвитку до стратегій забезпечення економічної стійкості та збереження ресурсного потенціалу.

За таких умов фермерські господарства дедалі більше орієнтуються на мінімізацію ризиків, диверсифікацію виробництва та підтримання ліквідності господарської діяльності. Це впливає на характер інвестиційних рішень, масштаби технологічного оновлення та моделі економічної взаємодії з іншими суб'єктами аграрного сектору. Воєнна трансформація інституційного середовища також посилила значення локальних механізмів координації, горизонтальних зв'язків між виробниками та ролі територіальних громад у забезпеченні функціонування фермерських господарств.

Для узагальнення ключових інституційних чинників, які визначають механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств, доцільним є виокремлення системи взаємопов'язаних регуляторних, фінансових, коопераційних та інфраструктурних елементів аграрного середовища. Саме через їх взаємодію формується структура економічних стимулів, характер господарської поведінки фермерських господарств та рівень їх адаптивності до змін зовнішнього середовища. Узагальнення інституційних чинників та механізмів їх впливу на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 1.3.

У межах інституціонального підходу суперечності реалізації економічних інтересів фермерських господарств доцільно розглядати не як сукупність ізольованих проблем, а як результат структурної невідповідності між потребами суб'єктів господарювання та механізмами функціонування аграрного середовища. Їх формування пов'язане з неоднорідністю доступу до ресурсів, асиметрією економічної влади, різним рівнем трансакційних витрат та відмінностями у здатності суб'єктів адаптуватися до змін інституційного середовища. За таких умов економічна поведінка фермерських господарств

формується під впливом не лише ринкових стимулів, а й системи інституційних обмежень, які визначають можливості реалізації стратегічних цілей розвитку.

Таблиця 1.3 Інституційні чинники трансформації механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Інституційні чинники	Механізм інституційного впливу	Трансформація економічної поведінки фермерських господарств
Державне регулювання аграрного сектору	Нестабільність регуляторних правил, селективність доступу до державної підтримки та зміна механізмів аграрного регулювання	Переорієнтація господарських рішень на адаптацію до регуляторної невизначеності та скорочення горизонтів стратегічного планування
Земельні відносини	Асиметрія доступу до земельних ресурсів і невизначеність гарантій довгострокового землекористування	Скорочення інвестицій у відтворення земельного потенціалу та домінування короткострокових моделей економічної ефективності
Фінансово-кредитна система	Високі трансакційні витрати кредитування та інформаційна асиметрія між кредитором і позичальником	Концентрація економічної поведінки на підтриманні ліквідності та відмова від частини інвестиційних проєктів
Ринкова інфраструктура	Асиметрія переговорної сили між фермерськими господарствами та інтегрованими аграрними структурами	Посилення залежності від посередницьких каналів реалізації продукції та зниження рівня економічної самостійності
Коопераційні та неформальні інститути	Рівень інституційної довіри, локальні норми взаємодії та поширення колективних практик господарювання	Активізація або згортання коопераційної взаємодії та спільного використання ресурсів
Воєнно-безпекові трансформації	Деформація логістичних, виробничих і фінансових механізмів економічної координації	Переорієнтація економічної поведінки на збереження ліквідності, ресурсного потенціалу та операційної стійкості

Джерело: розроблено автором на основі узагальнення [21; 37; 63; 91; 115; 122; 189; 201]

Первинний характер у системі інституційних суперечностей мають регуляторні та фінансово-кредитні дисбаланси, оскільки саме вони формують базові параметри доступу фермерських господарств до земельних, інвестиційних і виробничих ресурсів. Нестабільність механізмів аграрного регулювання, селективність державної підтримки та висока залежність від адміністративних процедур посилюють невизначеність довгострокового планування господарської діяльності. У результаті частина фермерських господарств орієнтується

переважно на короткострокові рішення, спрямовані на підтримання поточної економічної стійкості, а не на розширення виробництва чи технологічну модернізацію.

Важливою складовою інституційних суперечностей виступає асиметрія фінансової взаємодії між фермерськими господарствами та кредитними установами. У межах трансакційного підходу така ситуація пояснюється високими витратами оцінювання ризиків, інформаційною асиметрією та різним рівнем ліквідності заставного забезпечення. Банківські установи зацікавлені у співпраці з економічно масштабнішими суб'єктами аграрного ринку, що мають стабільні фінансові потоки та нижчі витрати супроводу кредитних операцій. Для фермерських господарств це формує ситуацію обмеженого доступу до довгострокового фінансування та стримує процес капіталізації виробництва.

Похідний характер мають суперечності, пов'язані з ринковою координацією та функціонуванням аграрної інфраструктури. Обмежений рівень вертикальної інтеграції фермерських господарств посилює їх залежність від посередницьких структур, логістичних операторів і каналів збуту продукції. За таких умов значна частина доданої вартості концентрується поза межами фермерського сектору, а економічна поведінка господарств дедалі більше орієнтується на мінімізацію поточних витрат і підтримання ліквідності.

Окрему групу становлять суперечності, пов'язані з функціонуванням неформальних інститутів. Низький рівень інституційної довіри, обмежене поширення практик колективної взаємодії та домінування індивідуалізованих моделей господарювання стримують розвиток коопераційних механізмів у фермерському секторі. Це підвищує витрати економічної координації, ускладнює спільне використання ресурсів та послаблює переговорні позиції фермерських господарств у взаємодії з інтегрованими аграрними структурами. Унаслідок цього навіть за наявності формальних механізмів підтримки рівень ефективності колективних форм економічної взаємодії залишається обмеженим.

Суттєвий вплив на характер реалізації економічних інтересів фермерських господарств здійснює воєнна трансформація інституційного середовища. Воєнні

ризика деформували механізми економічної координації, змінили структуру витрат аграрного виробництва та підвищили значення факторів операційної стійкості. У результаті економічна поведінка фермерських господарств дедалі більше орієнтується на збереження ресурсного потенціалу, підтримання ліквідності та диверсифікацію ризиків. Водночас воєнний чинник не створив нові інституційні дисбаланси, а переважно посилив уже існуючі структурні суперечності аграрного сектору.

Узагальнення ключових інституційних суперечностей реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4 дозволяє встановити, що суперечності реалізації економічних інтересів фермерських господарств мають не ізольований, а системний характер, оскільки формуються у процесі взаємодії формальних і неформальних інститутів аграрного сектору. Їх виникнення пов'язане з нерівномірністю розподілу економічних можливостей між різними категоріями виробників, відмінностями у рівні доступу до ресурсів та неоднаковою здатністю суб'єктів господарювання знижувати трансакційні витрати економічної координації. За таких умов інституційне середовище впливає не лише на результати господарської діяльності, а й на сам механізм формування економічної поведінки фермерських господарств.

Особливість сучасного аграрного середовища полягає у тому, що частина суперечностей має первинний інституційний характер і формується на рівні регуляторної, фінансової та земельної систем. Саме ці елементи визначають параметри доступу до базових факторів виробництва та створюють умови для довгострокового або короткострокового типу господарської поведінки. Водночас похідні суперечності проявляються через механізми ринкової координації, структуру логістичних зв'язків, рівень кооперації та характер договірних відносин між учасниками аграрного ринку.

У межах неінституціонального підходу така ситуація пояснюється різним рівнем адаптивної ефективності суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.4 Інституційні суперечності реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Інституційні суперечності	Прояв суперечності в аграрному середовищі	Наслідки для реалізації економічних інтересів фермерських господарств
Невідповідність між потребою стабільного довгострокового землекористування та ринковою конкуренцією за земельні ресурси	Концентрація земельного банку великими аграрними структурами, короткостроковість частини орендних відносин	Скорочення інвестицій у відтворення родючості ґрунтів та обмеження стратегічного планування господарської діяльності
Асиметрія доступу до фінансових ресурсів у системі аграрного кредитування	Переважаюча орієнтація фінансових установ на співпрацю з великими аграрними компаніями	Обмеження технологічної модернізації та переорієнтація економічної поведінки на підтримання поточної ліквідності
Дисбаланс ринкової влади між фермерськими господарствами та інтегрованими аграрними структурами	Залежність фермерських господарств від посередницьких каналів збуту та зовнішньої логістичної інфраструктури	Перерозподіл частини доданої вартості поза межами фермерського сектору та послаблення переговорної позиції виробників
Інституційна неузгодженість між потребою кооперації та низьким рівнем довіри між суб'єктами господарювання	Обмежений розвиток сталих коопераційних форм взаємодії та домінування індивідуалізованих моделей господарювання	Збереження високого рівня трансакційних витрат і обмеження можливостей спільного використання ресурсів
Нерівномірність доступу різних категорій виробників до механізмів державної підтримки	Високі адміністративні витрати участі у програмах підтримки та складність процедур отримання допомоги	Формування інституційної нерівності між різними категоріями аграрних виробників
Конфлікт між стратегічними цілями розвитку фермерства та воєнно-безпековою нестабільністю	Порушення логістичних ланцюгів, зростання виробничих ризиків і деформація ринкової координації	Переорієнтація економічних інтересів із розвитку на забезпечення економічної стійкості та збереження ресурсного потенціалу

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [21; 37; 63; 91; 115; 122; 189; 201]

Великі інтегровані структури мають більше можливостей для внутрішньої координації, диверсифікації ризиків і контролю каналів руху продукції, тоді як

фермерські господарства значною мірою залежать від зовнішніх інституційних умов. Це підвищує чутливість фермерства до регуляторної нестабільності, коливань ринкової кон'юнктури та змін механізмів державної підтримки.

Важливою особливістю реалізації економічних інтересів фермерських господарств є поєднання економічної раціональності з поведінковими та соціально-відтворювальними чинниками. Для фермерства характерною є орієнтація не лише на максимізацію фінансового результату, а й на підтримання стабільності господарювання, збереження земельного потенціалу та забезпечення безперервності сімейно-трудової діяльності. Унаслідок цього частина господарських рішень приймається з урахуванням не тільки ринкових стимулів, а й локальних норм взаємодії, рівня інституційної довіри та очікувань щодо стабільності зовнішнього середовища.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств відбувається у межах складної інституційної архітектури, де економічна поведінка суб'єктів аграрного сектору визначається взаємодією регуляторних механізмів, фінансових інститутів, ринкової координації, коопераційних практик та неформальних моделей господарювання. Саме характер такої взаємодії визначає рівень економічної стійкості фермерських господарств, їх здатність адаптуватися до трансформації аграрного середовища та реалізовувати довгострокові цілі розвитку.

Система інституційної взаємодії реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена на рис. 1.2.

Наведена на рис. 1.2 система інституційної взаємодії підтверджує, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом багаторівневої мережі економічних зв'язків між державними інститутами, фінансовими структурами, ринковою інфраструктурою, територіальними громадами та коопераційними механізмами.

Рисунок 1.2 – Інституційне середовище реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [37; 91; 115; 122; 189; 191; 201]

Центральне місце у цій системі займає фермерське господарство як самостійний суб'єкт економічних відносин, економічна поведінка якого визначається не лише внутрішніми виробничими цілями, а й параметрами зовнішнього інституційного середовища.

Особливість інституційної архітектури аграрного сектору полягає у високому рівні взаємозалежності її складових. Зміна регуляторних правил впливає на механізми фінансового забезпечення та земельних відносин; трансформація логістичної інфраструктури змінює структуру ринкової координації; рівень інституційної довіри визначає ефективність коопераційної взаємодії та можливості формування колективних моделей господарювання. У результаті реалізація економічних інтересів фермерських господарств набуває характеру постійного узгодження між внутрішніми цілями розвитку та зовнішніми інституційними обмеженнями.

У межах інституціонального підходу ефективність реалізації економічних інтересів визначається не лише обсягом ресурсного забезпечення, а й здатністю суб'єктів господарювання інтегруватися у систему економічної координації аграрного сектору. Високі трансакційні витрати, асиметрія доступу до ринкової інфраструктури та неоднорідність механізмів державної підтримки формують різні стартові умови економічної взаємодії для фермерських господарств і великих інтегрованих структур. Це зумовлює диференціацію моделей економічної поведінки та впливає на можливості довгострокового розвитку фермерського сектору.

Водночас проведене дослідження підтверджує, що фермерські господарства виконують не лише виробничо-економічну, а й соціально-відтворювальну функцію у системі розвитку сільських територій. Реалізація їх економічних інтересів пов'язана із забезпеченням зайнятості населення, підтриманням локальної економічної активності, збереженням земельного потенціалу та формуванням продовольчої безпеки держави. Саме тому оцінювання ефективності реалізації економічних інтересів фермерських господарств потребує врахування не лише фінансових результатів діяльності, а й

інституційних, соціальних та відтворювальних параметрів функціонування фермерства.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє зробити висновки, що економічні інтереси фермерських господарств реалізуються у межах складної системи інституційних взаємодій, де поєднуються формальні механізми регулювання, неформальні моделі економічної поведінки та координаційні механізми аграрного ринку. За таких умов рівень реалізації економічних інтересів залежить не лише від результатів господарської діяльності, а й від здатності фермерських господарств адаптуватися до трансформації інституційного середовища, знижувати трансакційні витрати та формувати стійкі механізми економічної взаємодії.

Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальшого дослідження методичних підходів до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств, що передбачає визначення системи критеріїв, показників та аналітичних інструментів оцінювання ефективності функціонування фермерства в умовах трансформації аграрного сектору.

1.3. Методичні підходи до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Реалізація економічних інтересів фермерських господарств є складним багаторівневим процесом, що формується під впливом виробничих, фінансових, ресурсних, інституційних та поведінкових чинників. За таких умов оцінювання реалізації економічних інтересів не може обмежуватися лише аналізом фінансових результатів діяльності або показників економічної ефективності, оскільки вони відображають переважно кінцеві результати господарювання та недостатньо враховують механізми їх формування. Це обумовлює необхідність використання комплексного методичного підходу, який дозволяє оцінювати не лише результативність функціонування фермерських господарств, а й рівень їх

економічної стійкості, інституційної спроможності, адаптивності та здатності забезпечувати довгострокове відтворення ресурсного потенціалу.

У сучасних наукових дослідженнях оцінювання діяльності суб'єктів аграрного сектору найчастіше здійснюється через систему показників рентабельності, продуктивності праці, фінансової стійкості та ефективності використання ресурсів [37; 63]. Водночас використання виключно виробничо-фінансових показників не дозволяє повною мірою визначити рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств, оскільки поза межами аналізу залишаються параметри економічної координації, доступу до ресурсів, трансакційних обмежень та адаптивності до змін інституційного середовища. Унаслідок цього виникає необхідність переходу від вузького результативного підходу до багатокритеріальної системи оцінювання, орієнтованої на визначення характеру реалізації економічних інтересів фермерства в умовах трансформації аграрного сектору.

У межах дослідження оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств доцільно розглядати як комплексний процес визначення рівня забезпечення економічної результативності, фінансової стійкості, ресурсного відтворення, інституційної спроможності та адаптивності суб'єктів господарювання до змін зовнішнього середовища. Такий підхід дозволяє перейти від оцінювання окремих результатів господарської діяльності до аналізу механізмів формування економічної поведінки фермерських господарств і врахувати вплив інституційних обмежень на реалізацію їх економічних інтересів.

Методологічною основою дослідження виступають системний підхід, аналіз і синтез, абстрактно-логічний, монографічний, статистичний та структурний методи. Системний підхід забезпечує можливість розгляду економічних інтересів фермерських господарств як взаємопов'язаної системи виробничих, фінансових, соціальних та інституційних компонентів. Аналіз і синтез дозволяють узагальнювати наукові підходи до оцінювання економічних інтересів та формувати цілісну методичну конструкцію дослідження.

Абстрактно-логічний метод використовується для уточнення категоріального апарату та формування авторського підходу до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Статистичний та структурний методи забезпечують можливість аналізу динаміки розвитку фермерства, дослідження структури ресурсного забезпечення та виявлення диспропорцій у механізмах реалізації економічних інтересів.

Особливість запропонованого методичного підходу полягає у чіткому розмежуванні чинників, критеріїв, показників та результатів оцінювання. Чинники визначають умови функціонування фермерських господарств та формують зовнішні й внутрішні обмеження реалізації економічних інтересів. Критерії характеризують ключові напрями оцінювання економічної поведінки фермерських господарств. Показники забезпечують кількісне або якісне вимірювання окремих критеріїв, а результати оцінювання дозволяють визначити рівень реалізації економічних інтересів та характер адаптації фермерських господарств до трансформації аграрного середовища.

З огляду на багатокомпонентний характер економічних інтересів фермерських господарств у межах дослідження доцільно виокремити п'ять основних критеріїв оцінювання: економічну результативність, фінансову стійкість, ресурсно-відтворювальну спроможність, інституційну адаптивність та рівень економічної безпеки господарства. Кожен із зазначених критеріїв відображає окремий аспект реалізації економічних інтересів та дозволяє оцінити здатність фермерських господарств підтримувати стабільність функціонування в умовах нестабільного аграрного середовища.

Економічна результативність характеризує ефективність використання виробничого потенціалу та здатність господарства забезпечувати прибутковість діяльності. Фінансова стійкість відображає рівень автономності, ліквідності та спроможності підтримувати безперервність господарської діяльності. Ресурсно-відтворювальна спроможність визначає можливості довгострокового відтворення земельного, технічного та трудового потенціалу фермерського господарства.

Таблиця 1.5 Система критеріїв та показників оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Критерій оцінювання	Зміст критерію	Показники оцінювання	Аналітичне значення
Економічна результативність	Характеризує ефективність виробничо-господарської діяльності фермерського господарства	Рентабельність виробництва; урожайність; продуктивність праці; рівень товарності продукції	Визначає здатність господарства забезпечувати економічний результат та підтримувати конкурентоспроможність
Фінансова стійкість	Відображає рівень фінансової автономності та стабільності функціонування	Коефіцієнт автономії; ліквідність; рівень фінансової залежності; доступ до кредитних ресурсів	Дозволяє оцінити здатність господарства підтримувати безперервність діяльності та фінансову самостійність
Ресурсно-відтворювальна спроможність	Характеризує можливості довгострокового відтворення виробничого потенціалу	Ефективність використання земельних ресурсів; рівень оновлення техніки; енергозабезпеченість; показники відтворення родючості ґрунтів	Визначає рівень забезпечення стійкого розвитку та здатність до відтворення ресурсної бази
Інституційна адаптивність	Відображає здатність фермерського господарства взаємодіяти з інституційним середовищем	Рівень участі у програмах державної підтримки; коопераційна активність; доступ до ринкової інфраструктури; рівень трансакційних витрат	Дозволяє оцінити рівень інтеграції господарства у систему економічної координації аграрного сектору
Економічна безпека та адаптивність	Характеризує стійкість господарства до зовнішніх ризиків та нестабільності середовища	Диверсифікація виробництва; стабільність каналів збуту; рівень ризик-вразливості; операційна стійкість	Визначає здатність фермерського господарства адаптуватися до трансформації аграрного середовища та підтримувати стабільність функціонування

Джерело: сформовано автором на основі [1; 7; 18; 32; 43–47; 52; 65; 82; 96; 101; 112; 154–158; 178]

Інституційна адаптивність характеризує здатність господарства взаємодіяти з ринковими інститутами, коопераційними структурами та механізмами державної підтримки.

Рівень економічної безпеки визначає стійкість фермерського господарства до зовнішніх ризиків, нестабільності ринкової кон'юнктури та інституційної невизначеності. Система критеріїв та показників оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена у табл. 1.5.

Наведена у табл. 1.5 система критеріїв та показників дозволяє забезпечити комплексний підхід до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств та врахувати взаємозв'язок між результатами господарської діяльності, ресурсним забезпеченням, інституційними умовами та адаптивними можливостями суб'єктів аграрного сектору. На відміну від традиційних підходів, орієнтованих переважно на оцінювання фінансової ефективності, запропонована система критеріїв дозволяє аналізувати механізми формування економічної поведінки фермерських господарств та визначати характер їх взаємодії з інституційним середовищем.

Особливістю запропонованого підходу є врахування інституційних та поведінкових компонентів реалізації економічних інтересів. У межах інституціональної теорії економічна поведінка суб'єктів господарювання визначається не лише наявними ресурсами, а й системою формальних і неформальних правил, трансакційних обмежень та механізмів економічної координації [189; 201]. Саме тому оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств потребує врахування рівня доступу до фінансових ресурсів, стабільності договірних відносин, можливостей коопераційної взаємодії та ступеня інтеграції у ринкову інфраструктуру.

Запропонований методичний підхід передбачає поетапне проведення оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств. На першому етапі формується система критеріїв та показників оцінювання відповідно до цілей дослідження та специфіки функціонування фермерського сектору.

Рисунок 1.3 – Структурно-логічна модель оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [7; 18; 32; 43–47; 82; 96; 101; 154–158]

Другий етап передбачає збір і структуризацію статистичної, аналітичної та соціологічної інформації. На третьому етапі здійснюється оцінювання окремих критеріїв реалізації економічних інтересів на основі системи кількісних та якісних показників. Четвертий етап полягає у визначенні характеру реалізації економічних інтересів фермерських господарств, виявленні ключових інституційних обмежень та оцінюванні рівня адаптивності господарств до трансформації аграрного середовища. Завершальний етап передбачає інтерпретацію результатів оцінювання та формування аналітичних висновків щодо стану й тенденцій розвитку фермерського сектору.

Структурно-логічна модель оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена на рис. 1.3.

Наведена на рисунку 1.3 структурно-логічна модель оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств відображає взаємозв'язок між цілями оцінювання, критеріями аналізу, системою показників та методами дослідження. Її особливість полягає у поєднанні виробничо-економічних, фінансових, інституційних та адаптивних компонентів оцінювання, що дозволяє враховувати специфіку функціонування фермерських господарств в умовах трансформації аграрного середовища.

Запропонована модель ґрунтується на принципі багатокритеріальності, відповідно до якого реалізація економічних інтересів фермерських господарств оцінюється не через окремі фінансові результати, а через сукупність взаємопов'язаних характеристик господарської діяльності. Це дозволяє враховувати не лише економічну ефективність виробництва, а й рівень фінансової автономності, здатність до відтворення ресурсного потенціалу, адаптивність до зовнішніх змін та ефективність взаємодії з інституційним середовищем.

Важливою перевагою запропонованого підходу є можливість інтеграції кількісних та якісних параметрів оцінювання. Кількісні показники характеризують результати господарської діяльності та рівень ресурсного забезпечення фермерських господарств, тоді як якісні критерії дозволяють оцінити ступінь інституційної спроможності, коопераційної взаємодії, адаптивності та економічної стійкості суб'єктів господарювання. Унаслідок цього оцінювання реалізації економічних інтересів набуває комплексного характеру та дозволяє визначати не лише поточний стан функціонування фермерських господарств, а й їх потенціал довгострокового розвитку.

Методична конструкція дослідження передбачає використання статистичного, структурного, порівняльного та групувального аналізу для оцінювання виробничих і фінансових параметрів функціонування фермерських господарств. Водночас застосування анкетування, експертного оцінювання та

stakeholder analysis забезпечує можливість врахування поведінкових та інституційних аспектів реалізації економічних інтересів. Це дозволяє поєднати формалізований економічний аналіз із дослідженням механізмів економічної координації та особливостей взаємодії фермерських господарств із суб'єктами аграрного середовища.

Запропонований підхід також забезпечує можливість визначення характеру реалізації економічних інтересів фермерських господарств залежно від рівня їх економічної стійкості, інституційної адаптивності та ризик-вразливості. За результатами оцінювання доцільно виокремлювати високий, достатній, нестійкий та кризовий рівні реалізації економічних інтересів, кожен із яких характеризує специфіку функціонування фермерських господарств та рівень впливу інституційних обмежень на їх розвиток.

Методи оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств та напрями їх застосування наведено у табл. 1.6.

Наведена у табл. 1.6 система методів оцінювання підтверджує, що дослідження реалізації економічних інтересів фермерських господарств потребує поєднання теоретичних, аналітичних та емпіричних підходів. Особливість запропонованої методичної конструкції полягає у взаємодоповнюваності окремих методів дослідження, що забезпечує можливість комплексного аналізу економічної поведінки фермерських господарств та умов її формування у межах інституційного середовища аграрного сектору.

Використання системного підходу дозволяє розглядати економічні інтереси фермерських господарств як багаторівневу систему взаємопов'язаних виробничих, фінансових, ресурсних та інституційних компонентів. Це створює можливість визначення не лише окремих параметрів господарської діяльності, а й характеру взаємозв'язків між ними. За таких умов оцінювання реалізації економічних інтересів орієнтується на аналіз механізмів забезпечення економічної стійкості та адаптивності фермерських господарств, а не лише на фіксацію кінцевих результатів виробництва.

**Таблиця 1.6 Методи оцінювання реалізації економічних інтересів
фермерських господарств та напрями їх застосування**

Методи дослідження	Напрями застосування	Аналітичне призначення
Системний підхід	Дослідження структури економічних інтересів фермерських господарств	Дозволяє розглядати економічні інтереси як взаємопов'язану систему виробничих, фінансових, соціальних та інституційних компонентів
Аналіз і синтез	Узагальнення теоретичних підходів та формування методичної конструкції дослідження	Забезпечує формування цілісного підходу до оцінювання реалізації економічних інтересів
Абстрактно-логічний метод	Уточнення категоріального апарату та формування авторських підходів	Використовується для обґрунтування сутності економічних інтересів та критеріїв їх оцінювання
Статистичний та економіко-статистичний аналіз	Аналіз динаміки розвитку фермерських господарств	Дозволяє оцінити зміни виробничих, фінансових і ресурсних показників функціонування фермерства
Структурний аналіз	Дослідження структури ресурсного забезпечення, доходів та витрат	Дає можливість визначити диспропорції у механізмах реалізації економічних інтересів
Порівняльний аналіз	Зіставлення регіональних та часових особливостей розвитку фермерства	Використовується для оцінювання впливу трансформації аграрного середовища на функціонування фермерських господарств
Групування	Класифікація фермерських господарств за рівнем реалізації економічних інтересів	Дозволяє виокремити типи господарств залежно від рівня стійкості та адаптивності
Анкетування та експертне оцінювання	Виявлення поведінкових та інституційних особливостей функціонування фермерства	Забезпечує оцінювання впливу інституційних обмежень та ризиків на реалізацію економічних інтересів
Stakeholder analysis	Аналіз взаємодії фермерських господарств із суб'єктами аграрного середовища	Дозволяє визначити рівень впливу державних, фінансових та ринкових інститутів на функціонування фермерства
Сценарний підхід	Оцінювання перспектив реалізації економічних інтересів у різних умовах розвитку аграрного сектору	Використовується для визначення можливих моделей адаптації фермерських господарств до змін зовнішнього середовища

Джерело: розроблено автором на основі [14; 21; 37; 63; 70; 77; 91; 96; 114; 151].

Статистичний, структурний та порівняльний аналізи забезпечують можливість дослідження динаміки розвитку фермерського сектору, виявлення структурних диспропорцій та оцінювання впливу трансформацій аграрного

середовища на функціонування фермерських господарств. Їх застосування дозволяє встановити закономірності зміни виробничих, фінансових та ресурсних параметрів господарської діяльності, а також визначити рівень стійкості фермерських господарств до зовнішніх економічних та інституційних змін.

Особливого значення у межах дослідження набувають методи, спрямовані на оцінювання інституційних та поведінкових аспектів реалізації економічних інтересів. Використання анкетування та експертного оцінювання дозволяє врахувати суб'єктивні оцінки фермерських господарств щодо доступу до фінансових ресурсів, ефективності державної підтримки, рівня коопераційної взаємодії та основних бар'єрів функціонування фермерства. Це забезпечує можливість поєднання формалізованого економічного аналізу з оцінюванням реальних механізмів економічної поведінки суб'єктів господарювання.

Використання аналізу заінтересованих сторін створює можливість дослідження системи взаємодії фермерських господарств із державними органами, фінансовими установами, кооперативними структурами, ринковими посередниками та територіальними громадами. Такий підхід дозволяє оцінювати рівень інституційної залежності фермерських господарств, виявляти асиметрії економічної координації та визначати вплив окремих груп стейкхолдерів на механізми реалізації економічних інтересів фермерства.

Для визначення характеру адаптації фермерських господарств до змін зовнішнього середовища доцільним є використання сценарного підходу, який дозволяє оцінювати можливі напрями трансформації економічної поведінки фермерства залежно від зміни ринкових, фінансових, інституційних та безпекових умов функціонування аграрного сектору. Це забезпечує можливість не лише оцінювання поточного стану реалізації економічних інтересів, а й прогнозування перспектив розвитку фермерських господарств у довгостроковому періоді.

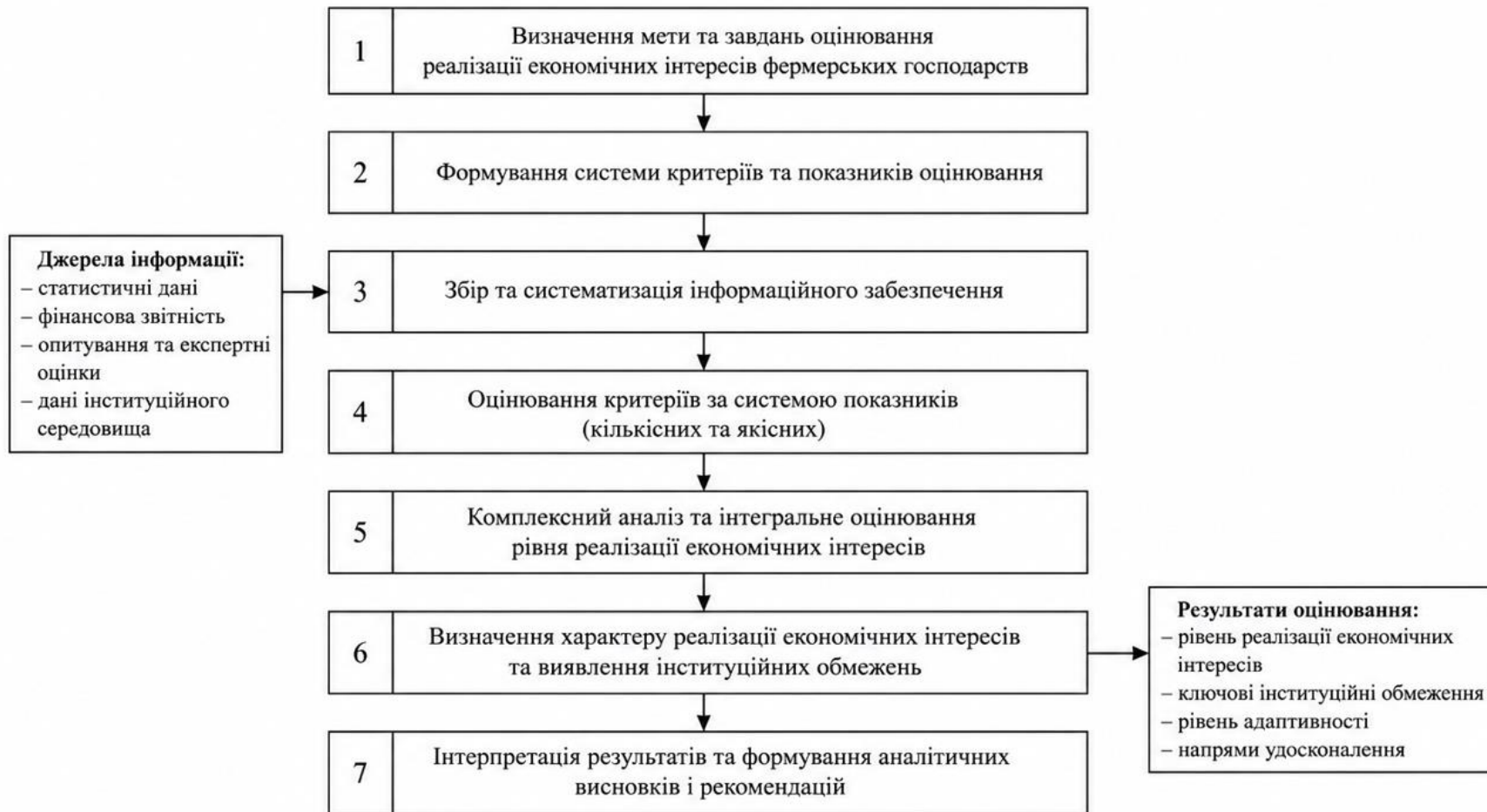

Рисунок 1.4 – Алгоритм комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: розроблено автором.

Запропонований методичний інструментарій забезпечує можливість комплексного дослідження реалізації економічних інтересів фермерських господарств та створює методологічне підґрунтя для проведення подальшого емпіричного аналізу сучасного стану фермерського сектору України.

Використання поєднання кількісних, якісних та інституціональних методів дослідження дозволяє оцінювати не лише результати господарської діяльності, а й механізми формування економічної поведінки фермерських господарств у системі сучасних трансформацій аграрного середовища.

Алгоритм комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 1.4.

Наведений на рисунку 1.4 алгоритм комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств відображає послідовність етапів дослідження та забезпечує логічний взаємозв'язок між формуванням інформаційної бази, визначенням критеріїв оцінювання, проведенням аналітичних процедур та інтерпретацією отриманих результатів. Його використання дозволяє забезпечити цілісність методичного підходу та уникнути фрагментарного оцінювання окремих аспектів функціонування фермерських господарств.

Перший етап алгоритму передбачає визначення мети та завдань оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств. На цьому етапі формується загальна концепція дослідження, визначаються ключові напрями оцінювання та встановлюється система критеріїв аналізу. Важливого значення набуває врахування інституційної специфіки функціонування фермерства, оскільки економічна поведінка суб'єктів аграрного сектору формується під впливом не лише виробничо-фінансових факторів, а й механізмів державного регулювання, ринкової координації та трансакційних обмежень.

Другий етап пов'язаний із формуванням системи показників оцінювання, яка повинна забезпечувати можливість комплексного аналізу виробничих, фінансових, ресурсних, інституційних та адаптивних характеристик діяльності фермерських господарств. Відбір показників здійснюється з урахуванням

принципів репрезентативності, аналітичної значущості та можливості практичного використання у процесі дослідження сучасного стану фермерського сектору.

Третій етап алгоритму передбачає збір і структурування інформаційного забезпечення дослідження. Інформаційна база формується на основі офіційних статистичних матеріалів, фінансової звітності, результатів соціологічних опитувань, експертних оцінок та аналітичних даних щодо функціонування аграрного сектору. Використання різних джерел інформації дозволяє поєднати кількісний аналіз економічних показників із дослідженням поведінкових та інституційних аспектів реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

На четвертому етапі здійснюється оцінювання критеріїв реалізації економічних інтересів на основі системи кількісних та якісних показників. У межах цього етапу визначаються параметри економічної результативності, фінансової стійкості, ресурсно-відтворювальної спроможності, інституційної адаптивності та рівня економічної безпеки фермерських господарств. Особливість запропонованого підходу полягає у врахуванні взаємозв'язку між окремими критеріями оцінювання, що дозволяє досліджувати механізми формування економічної поведінки суб'єктів господарювання.

П'ятий етап пов'язаний із комплексним аналізом результатів оцінювання та визначенням характеру реалізації економічних інтересів фермерських господарств. На цьому етапі встановлюються ключові інституційні обмеження розвитку фермерства, оцінюється рівень адаптивності господарств до трансформації аграрного середовища та визначаються основні фактори, що впливають на стійкість їх функціонування.

Завершальний етап алгоритму передбачає інтерпретацію результатів дослідження та формування аналітичних висновків щодо сучасного стану реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Отримані результати створюють підґрунтя для обґрунтування напрямів удосконалення механізмів державної підтримки, розвитку інституційного середовища та підвищення

адаптивної спроможності фермерського сектору в умовах трансформації аграрної економіки.

Для забезпечення практичного використання результатів оцінювання доцільним є виокремлення рівнів реалізації економічних інтересів фермерських господарств залежно від рівня їх економічної стійкості, інституційної адаптивності та здатності забезпечувати довгострокове функціонування. Характеристика рівнів реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена у табл. 1.7.

Таблиця 1.7 Характеристика рівнів реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Рівень реалізації економічних інтересів	Характеристика стану фермерського господарства	Основні ознаки
Високий	Фермерське господарство забезпечує стабільне функціонування, економічну автономність та здатність до довгострокового розвитку	Високий рівень рентабельності; фінансова стійкість; стабільні канали збуту; ефективне ресурсне відтворення; активна коопераційна взаємодія
Достатній	Господарство здатне підтримувати безперервність діяльності та адаптуватися до помірних змін зовнішнього середовища	Достатній рівень прибутковості; відносна фінансова стабільність; часткова залежність від зовнішніх ресурсів; наявність окремих інституційних обмежень
Нестійкий	Реалізація економічних інтересів ускладнюється впливом фінансових, ресурсних або інституційних диспропорцій	Низький рівень інвестиційної активності; обмежений доступ до фінансових ресурсів; нестабільність збуту; підвищена ризик-вразливість
Кризовий	Господарство функціонує в умовах значних інституційних та економічних обмежень, що ускладнюють підтримання стабільної діяльності	Хронічна фінансова нестабільність; критична залежність від зовнішніх факторів; звуження виробничого потенціалу; низька адаптивність до змін аграрного середовища

Джерело: авторська розробка на основі узагальнення [21; 37; 63; 70; 77; 89; 91; 114; 151; 201]

Запропонований підхід до визначення рівнів реалізації економічних інтересів фермерських господарств дозволяє оцінювати не лише результати їх господарської діяльності, а й здатність суб'єктів аграрного сектору підтримувати економічну стійкість, забезпечувати відтворення ресурсного потенціалу та

адаптуватися до трансформації інституційного середовища. Такий підхід створює можливість диференціації фермерських господарств залежно від рівня фінансової автономності, адаптивної спроможності та характеру взаємодії з ринковими й державними інститутами.

Високий рівень реалізації економічних інтересів притаманний фермерським господарствам, які забезпечують стабільність виробничої діяльності, підтримують ефективне використання ресурсного потенціалу та мають можливість реалізовувати довгострокові стратегії розвитку. Для таких господарств характерними є диверсифікована структура виробництва, стабільні канали збуту, нижчий рівень залежності від зовнішніх джерел фінансування та вищий рівень інтеграції у ринкову інфраструктуру. Важливу роль у формуванні такого рівня відіграє здатність мінімізувати трансакційні витрати та використовувати коопераційні механізми підвищення ефективності господарювання.

Достатній рівень реалізації економічних інтересів характеризує господарства, які забезпечують безперервність функціонування та підтримують відносну економічну стабільність, однак залишаються чутливими до коливань ринкової кон'юнктури, змін механізмів державного регулювання та умов ресурсного забезпечення. Для цієї групи характерним є поєднання стабільних виробничих результатів із наявністю окремих інституційних або фінансових обмежень, що стримують інвестиційну активність і можливості розширення господарської діяльності.

Нестійкий рівень реалізації економічних інтересів формується за умов посилення фінансових, ресурсних та інституційних диспропорцій, які обмежують здатність фермерських господарств підтримувати довгострокову економічну стійкість. Для таких господарств характерними є обмежений доступ до фінансових ресурсів, висока залежність від нестабільності ринкових цін, недостатній рівень коопераційної взаємодії та звуження можливостей технологічного оновлення. За таких умов значна частина економічного

потенціалу спрямовується не на розвиток виробництва, а на підтримання поточної операційної діяльності та компенсацію впливу зовнішніх ризиків.

Кризовий рівень реалізації економічних інтересів свідчить про домінування економічних та інституційних обмежень, які ускладнюють забезпечення стабільного функціонування фермерського господарства. Це супроводжується погіршенням фінансового стану, звуженням ресурсної бази, посиленням залежності від зовнішніх джерел підтримки та зниженням здатності господарства адаптуватися до трансформації аграрного середовища. Для таких господарств характерним є переважання короткострокових моделей економічної поведінки, орієнтованих насамперед на підтримання мінімального рівня господарської діяльності.

Запропонована типологія рівнів реалізації економічних інтересів фермерських господарств створює можливість проведення комплексного емпіричного аналізу сучасного стану фермерського сектору та виявлення ключових інституційних диспропорцій його розвитку. Її використання дозволяє оцінювати не лише результати господарської діяльності, а й механізми формування економічної поведінки фермерських господарств, рівень їх адаптивності та характер взаємодії з інституційним середовищем аграрного сектору.

У межах проведеного дослідження обґрунтовано методичні підходи до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств, які ґрунтуються на поєднанні системного, інституціонального та багатокритеріального підходів. Їх особливістю є врахування не лише економічних результатів діяльності фермерських господарств, а й рівня їх інституційної адаптивності, ресурсної стійкості, фінансової автономності та здатності функціонувати в умовах трансформації аграрного середовища.

Сформовано систему оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств, яка передбачає комплексне врахування виробничих, фінансових, інституційних та адаптаційних параметрів господарської діяльності. Її використання дозволяє визначати ключові тенденції розвитку фермерського

сектору, виявляти інституційні обмеження функціонування фермерських господарств та оцінювати рівень їх здатності до адаптації в умовах економічної нестабільності та трансформації аграрного середовища. Це формує теоретико-методичне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку фермерських господарств у другому розділі дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 1

1. У результаті дослідження теоретичних підходів до трактування економічних інтересів встановлено, що економічний інтерес є центральною категорією мотиваційної структури економічної поведінки суб'єктів господарювання, оскільки забезпечує трансформацію економічних потреб у конкретні форми господарської діяльності та визначає пріоритетність економічного вибору. Доведено, що економічні інтереси виконують не лише стимулюючу функцію, а й виступають механізмом узгодження економічної поведінки суб'єктів господарювання з умовами функціонування ринкового та інституційного середовища. Обґрунтовано, що для фермерських господарств економічний інтерес має багатокомпонентний характер і поєднує підприємницькі, сімейно-трудова, соціальні та інституційні складові, що зумовлено специфікою функціонування фермерства у системі аграрного виробництва. На відміну від великих аграрних корпорацій, економічні інтереси фермерських господарств орієнтуються не лише на максимізацію прибутку, а й на забезпечення стабільності землекористування, підтримання економічної самостійності, збереження сімейної форми господарювання та відтворення ресурсного потенціалу.

2. Систематизація еволюції наукових підходів до дослідження економічних інтересів дозволила встановити, що сучасна економічна наука поступово перейшла від класичного трактування економічного інтересу як прагнення до вигоди до комплексного підходу, який враховує інституційні

обмеження, трансакційні витрати, механізми координації економічної поведінки та багатосуб'єктний характер економічних взаємодій. Визначено, що класичний підхід концентрував увагу переважно на індивідуальній раціональності та ринкових механізмах саморегулювання, тоді як сучасні інституціональні концепції розглядають економічний інтерес у системі формальних і неформальних правил, які визначають стимули та обмеження господарської діяльності. Установлено, що для дослідження реалізації економічних інтересів фермерських господарств найбільш придатним є поєднання інституціонального, неоінституціонального та системного підходів, оскільки вони дозволяють враховувати вплив державного регулювання, трансакційних витрат, інформаційної асиметрії, коопераційних механізмів та особливостей аграрного середовища на економічну поведінку суб'єктів фермерства.

3. Встановлено, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств відбувається в умовах складної системи інституційних взаємодій, яка охоплює державне регулювання аграрного сектору, земельні відносини, фінансово-кредитне забезпечення, ринкову інфраструктуру, коопераційні механізми та систему неформальних інститутів. Доведено, що ефективність реалізації економічних інтересів фермерських господарств залежить не лише від наявного ресурсного потенціалу, а й від стабільності інституційного середовища, рівня економічної координації та доступності механізмів підтримки. Визначено, що інституційна нестабільність, зміна механізмів державного регулювання та нерівномірність доступу до ринкової інфраструктури формують додаткові бар'єри для реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Водночас рівень інтеграції фермерства у систему коопераційних, фінансових та інфраструктурних взаємозв'язків безпосередньо впливає на можливості забезпечення економічної стійкості та довгострокового розвитку господарської діяльності.

4. Обґрунтовано, що ключовими інституційними суперечностями реалізації економічних інтересів фермерських господарств виступають асиметрія доступу до земельних, фінансових та інфраструктурних ресурсів, високий рівень

трансакційних витрат, нерівномірність ринкової влади та недостатній розвиток коопераційних форм господарювання. Визначено, що такі суперечності формують структурну нерівність умов господарювання та обмежують можливості довгострокового розвитку фермерського сектору. Доведено, що асиметрія економічної координації між дрібними виробниками та інтегрованими аграрними структурами посилює залежність фермерських господарств від посередницьких механізмів збуту, знижує рівень їх переговорної спроможності та ускладнює доступ до фінансових ресурсів. Встановлено, що інституційні диспропорції аграрного сектору відтворюють нерівномірність економічних можливостей суб'єктів господарювання та стримують формування стійких механізмів розвитку фермерства.

5. Доведено, що трансакційні витрати є одним із визначальних чинників реалізації економічних інтересів фермерських господарств, оскільки впливають на доступ до фінансових ресурсів, ефективність ринкової координації та можливості інтеграції у систему аграрного ринку. Встановлено, що інформаційна асиметрія між фермерськими господарствами та фінансовими установами зумовлює обмеження доступу до довгострокового кредитування та стримує процес технологічної модернізації виробництва. З'ясовано, що високі витрати укладання та супроводу контрактів, нестабільність договірних відносин і недостатній рівень розвитку ринкової інфраструктури збільшують витрати економічної координації та посилюють залежність фермерських господарств від зовнішніх посередницьких структур. За таких умов значна частина економічного потенціалу фермерських господарств спрямовується не на інвестиційний розвиток, а на компенсацію впливу інституційної нестабільності та підтримання поточної операційної діяльності.

6. Визначено, що коопераційні механізми є важливим інструментом зниження трансакційних витрат, посилення переговорних позицій фермерських господарств та розширення можливостей доступу до ринкової інфраструктури. Встановлено, що розвиток кооперації дозволяє підвищувати ефективність збутової діяльності, спільного використання матеріально-технічних ресурсів та

інтеграції фермерських господарств у систему аграрного ринку. Водночас доведено, що розвиток кооперації в Україні стримується недостатнім рівнем інституційної довіри, поширенням індивідуалізованих моделей економічної поведінки, слабким розвитком кооперативної культури та обмеженістю механізмів державної підтримки кооперативного сектору. Це ускладнює формування стійких горизонтальних зв'язків між фермерськими господарствами та обмежує можливості зниження координаційних витрат у процесі господарської діяльності.

7. Обґрунтовано, що воєнні трансформації суттєво змінили механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств, посиливши значення економічної стійкості, підтримання ліквідності та адаптації до нестабільності зовнішнього середовища. Встановлено, що за умов воєнної економіки господарська поведінка фермерських господарств дедалі більше орієнтується на мінімізацію ризиків, диверсифікацію виробництва та збереження ресурсного потенціалу. Доведено, що руйнування логістичних зв'язків, нестабільність каналів збуту, обмеження доступу до фінансових ресурсів та зростання виробничих ризиків суттєво трансформували пріоритети економічної поведінки фермерських господарств. За таких умов економічний інтерес дедалі більше набуває адаптивного характеру та орієнтується на забезпечення безперервності господарської діяльності в умовах високої інституційної та економічної невизначеності.

8. У межах дослідження обґрунтовано методичні підходи до оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств, які базуються на поєднанні системного, інституціонального та багатокритеріального підходів. Їх особливістю є врахування не лише економічних результатів діяльності фермерських господарств, а й рівня їх фінансової автономності, інституційної адаптивності, ресурсної стійкості та здатності функціонувати в умовах трансформації аграрного середовища. Визначено, що оцінювання реалізації економічних інтересів повинно враховувати взаємозв'язок між виробничими, фінансовими, ресурсними та інституційними параметрами

господарської діяльності, оскільки саме їх сукупний вплив визначає можливості забезпечення економічної стійкості фермерських господарств. Обґрунтовано доцільність використання поєднання статистичних, структурних, порівняльних та інституціональних методів аналізу для комплексного дослідження механізмів реалізації економічних інтересів фермерства.

9. Сформовано систему оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств, яка передбачає комплексне врахування виробничих, фінансових, інституційних та адаптаційних параметрів господарської діяльності. Запропонований підхід створює можливість визначення рівня економічної стійкості фермерських господарств, виявлення інституційних обмежень їх розвитку та оцінювання здатності до адаптації в умовах структурних трансформацій аграрного сектору. Визначено, що використання багатокритеріальної системи оцінювання дозволяє досліджувати не лише результати господарської діяльності, а й механізми формування економічної поведінки фермерських господарств, рівень їх інтеграції у систему ринкових взаємодій та характер адаптації до змін зовнішнього середовища. Це формує теоретико-методичне підґрунтя для проведення подальшого емпіричного дослідження сучасного стану та тенденцій розвитку фермерських господарств України.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях, наведених у списку публікацій здобувача [4; 7; 8; 12].

РОЗДІЛ 2

СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОЦІНЮВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ У СИСТЕМІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

2.1. Тенденції трансформації економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах розвитку аграрного сектору економіки

Сучасний етап розвитку аграрного сектору України характеризується глибокими інституційними, економічними та воєнно-безпековими трансформаціями, що суттєво змінюють умови функціонування фермерських господарств і механізми реалізації їх економічних інтересів. За умов зростання ринкової невизначеності, посилення ресурсних обмежень, деформації логістичних зв'язків і підвищення трансакційних витрат економічна поведінка фермерських господарств набуває адаптивного характеру. Це проявляється у переорієнтації господарських рішень із довгострокових стратегій розвитку на забезпечення ліквідності, економічної стійкості та мінімізації ризиків. У таких умовах трансформація економічних інтересів фермерських господарств стає не лише наслідком змін зовнішнього середовища, а й важливою характеристикою сучасної моделі аграрного господарювання.

Трансформацію економічних інтересів фермерських господарств доцільно розглядати як зміну пріоритетів, мотивів та механізмів господарської поведінки під впливом трансформації інституційного, економічного та безпекового середовища аграрного сектору. У сучасних умовах така трансформація проявляється у переорієнтації економічної поведінки фермерських господарств від моделі інвестиційно орієнтованого розвитку до моделі адаптивної економічної стійкості, у межах якої пріоритетного значення набувають підтримання ліквідності, мінімізація ризиків, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення безперервності господарської діяльності.

Особливо гостро зазначені процеси проявляються у регіонах, що зазнали суттєвого впливу воєнних дій та дестабілізації аграрного виробництва. Однією з таких областей є Миколаївська область, де фермерські господарства традиційно займають важливе місце у структурі аграрного виробництва, забезпечуючи виробництво зернових і технічних культур, формування зайнятості сільського населення та розвиток сільських територій. Водночас саме фермерський сектор області виявився особливо вразливим до впливу воєнно-економічних та інституційних обмежень через високу залежність від логістичної інфраструктури, експортної орієнтації виробництва та обмеженість фінансових ресурсів.

Дослідження тенденцій розвитку фермерських господарств Миколаївської області упродовж 2020–2024 рр. дає змогу простежити зміни в організаційній та ресурсній основі функціонування фермерського сектору. Для аналізу реалізації економічних інтересів важливим є не лише сам факт зміни кількості господарств, а й те, як ці зміни співвідносяться з динамікою сільськогосподарських угідь, середнім розміром землекористування та позиціями фермерських господарств у структурі аграрного виробництва області.

Основні показники розвитку фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. наведено у табл. 2.1.

Дані табл. 2.1 свідчать, що у досліджуваному періоді кількість діючих фермерських господарств у Миколаївській області скоротилася з 2760 одиниць у 2020 р. до 2129 одиниць у 2024 р., тобто становила 77,1% рівня 2020 р. Найбільш помітне зменшення відбулося у 2021 р., коли кількість господарств знизилася до 1770 одиниць. У наступні роки спостерігалось часткове відновлення їх кількості, однак показник 2024 р. залишався істотно нижчим, ніж на початку аналізованого періоду.

Така динаміка вказує на ускладнення умов функціонування фермерського сектору та посилення відбору серед суб'єктів господарювання. Частина господарств, очевидно, не змогла зберегти активну діяльність в умовах зростання виробничих витрат, нестабільності ринків збуту, обмеженості фінансових

ресурсів і впливу воєнно-безпекових чинників. Водночас зростання кількості діючих господарств після 2021 р. свідчить, що фермерський сектор не втратив здатності до часткового відновлення, хоча його організаційна структура вже не повернулася до параметрів 2020 р.

**Таблиця 2.1 Основні показники розвитку фермерських господарств
Миколаївської області у 2020–2024 рр.**

Показники	Роки					Дані 2024 р. у % до 2020 р.
	2020	2021	2022	2023	2024	
Кількість діючих фермерських господарств, од.	2760	1770	1964	2126	2129	77,1
Площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств, тис. га	371,9	387,4	381,1	384,5	397,8	107,0
Середній розмір землекористування одного господарства, га	134,8	218,8	194,0	180,8	186,8	138,7
Частка фермерських господарств у структурі аграрних підприємств області, %	72,4	71,8	69,7	68,9	67,5	–4,9 в.п.
Частка фермерських господарств у валовій продукції сільськогосподарства області, %	18,7	19,1	17,4	16,8	16,2	–2,5 в.п.

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Миколаївській області, аналітичних матеріалів аграрного сектору та результатів власних узагальнень автора.

Площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств за 2020–2024 рр. зросла з 371,9 до 397,8 тис. га, або до 107,0% рівня 2020 р. Це свідчить не про звуження ресурсної бази фермерського сектору, а про зміну її внутрішньої структури, коли земельний ресурс концентрується у меншій кількості діючих господарств.

Цю тенденцію підтверджує зростання середнього розміру землекористування одного господарства зі 134,8 га у 2020 р. до 186,8 га у 2024 р., або до 138,7% рівня 2020 р. Для більш ресурсно забезпечених господарств це може створювати передумови для ефективнішого використання техніки, планування виробництва та оптимізації витрат, водночас для менш стійких суб'єктів така динаміка посилює конкурентний тиск.

Поряд із цим частка фермерських господарств у структурі аграрних підприємств області зменшилася з 72,4% до 67,5%, а їх частка у валовій продукції сільськогосподарства знизилася з 18,7% до 16,2%. Це означає, що збільшення площі угідь не супроводжувалося відповідним посиленням виробничої ролі фермерських господарств у регіональному аграрному секторі.

Рисунок 2.1 – Динаміка землекористування та виробничої концентрації фермерських господарств Миколаївської області у 2020-2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області.

Наведені зміни вказують на поглиблення структурної неоднорідності фермерського сектору Миколаївської області. Реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить не лише від масштабу землекористування, а й від доступу до ресурсів, стабільності збуту,

організаційної спроможності та здатності адаптуватися до нестабільного зовнішнього середовища.

Для наочного відображення змін у кількості фермерських господарств та площі їх землекористування доцільно використати рис. 2.1. Зміни у землекористуванні фермерських господарств Миколаївської області не мають характеру рівномірного скорочення чи простого нарощування ресурсної бази. Динаміка показників радше відображає внутрішню перебудову фермерського сектору, за якої земельний ресурс поступово концентрується у господарствах, що зберігають здатність функціонувати в умовах нестабільного аграрного середовища.

Така концентрація посилює відмінності між фермерськими господарствами за рівнем економічної стійкості. Для частини суб'єктів збільшення земельного масиву створює передумови для раціональнішого використання техніки, оптимізації виробничих процесів та зміцнення ринкових позицій. Водночас для менш ресурсно забезпечених господарств зростає ризик втрати конкурентних переваг, оскільки доступ до землі, фінансових ресурсів, логістики та стабільних каналів збуту стає дедалі більш визначальним чинником господарської життєздатності.

У цьому контексті виробнича концентрація не може розглядатися лише як позитивна ознака розвитку фермерського сектору. Вона одночасно відображає адаптацію більш стійких господарств до зовнішніх викликів і поглиблення вразливості тих суб'єктів, які мають обмежені фінансові, кадрові та організаційні можливості. Саме тому зміна структури землекористування безпосередньо впливає на характер реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

За таких умов економічні інтереси фермерів дедалі більше зміщуються від орієнтації на формальне розширення земельної бази до забезпечення ефективності її використання, підтримання ліквідності, зниження ризиків і збереження виробничого потенціалу. Земельний ресурс залишається базовою передумовою діяльності, однак його значення визначається вже не лише

масштабом, а й здатністю господарства перетворити цей ресурс на стабільний економічний результат.

Важливою тенденцією сучасного розвитку фермерських господарств є також посилення залежності результатів господарської діяльності від зовнішніх інституційних умов. Нестабільність каналів збуту, зміна умов фінансування, зростання вартості виробничих ресурсів та обмеженість доступу до логістичної інфраструктури формують додаткові обмеження реалізації економічних інтересів фермерських господарств. За таких умов економічна поведінка суб'єктів фермерства дедалі більше набуває адаптивного характеру та орієнтується на короткострокову стабілізацію діяльності й забезпечення операційної стійкості виробництва.

Таблиця 2.2 Ключові чинники трансформації умов функціонування фермерських господарств у 2022–2024 рр.

Чинники	Прояв трансформації	Трансформація економічних інтересів та господарської поведінки
Логістичні обмеження	Порушення транспортних маршрутів, зростання вартості перевезень, нестабільність експортних каналів	Переорієнтація на забезпечення стабільності збуту та скорочення логістичних ризиків
Мінування та безпекові ризики	Часткова втрата доступу до сільськогосподарських угідь, підвищення виробничих ризиків	Пріоритет збереження ресурсного потенціалу та підтримання операційної стійкості
Фінансові обмеження	Ускладнення доступу до кредитування, нестача обігових коштів, зростання вартості ресурсів	Домінування інтересу підтримання ліквідності над інвестиційним розвитком
Нестабільність ринків збуту	Коливання цін, ускладнення експортної діяльності, посилення залежності від посередників	Диверсифікація каналів реалізації та посилення адаптивної поведінки
Кадровий дефіцит	Скорочення чисельності працівників, трудова міграція, мобілізаційні процеси	Оптимізація виробничих процесів та ресурсозбереження
Інфраструктурні обмеження	Пошкодження об'єктів інфраструктури, перебої енергозабезпечення	Переорієнтація на мінімізацію витрат та забезпечення безперервності діяльності

Джерело: сформовано автором на основі результатів власних досліджень, матеріалів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Суттєвий вплив на трансформацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють також зміни у структурі ризиків господарської діяльності. У сучасних умовах поряд із традиційними виробничими та ціновими

ризиками визначального значення набули логістичні, інфраструктурні, фінансові та безпекові обмеження, які безпосередньо впливають на можливості функціонування фермерських господарств. Ключові чинники трансформації умов функціонування фермерських господарств у 2022–2024 рр. наведено у табл. 2.2. Упродовж 2022–2024 рр. трансформація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області відбувалася під впливом комплексного поєднання воєнних, фінансових, логістичних та інституційних обмежень. На відміну від довоєнного періоду, коли господарська поведінка фермерських господарств переважно орієнтувалася на розширення виробництва, підвищення прибутковості та інвестиційний розвиток, у сучасних умовах пріоритетного значення набули забезпечення операційної стійкості, підтримання ліквідності та мінімізація ризиків господарської діяльності.

Одним із ключових чинників трансформації економічних інтересів стали логістичні обмеження. Порушення транспортних маршрутів, нестабільність функціонування експортної інфраструктури та суттєве зростання вартості перевезень призвели до зміни підходів фермерських господарств до організації збуту продукції. За таких умов економічна поведінка дедалі більше орієнтується не на максимізацію прибутковості, а на забезпечення стабільності реалізації продукції та зниження залежності від нестабільних зовнішніх ринків.

Суттєвий вплив на механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств здійснюють також мінування земель та зростання безпекових ризиків. Часткова втрата доступу до сільськогосподарських угідь, загроза пошкодження виробничої інфраструктури та високий рівень невизначеності суттєво посилили значення інтересів, пов'язаних із збереженням ресурсного потенціалу та підтриманням безперервності господарської діяльності. Унаслідок цього значна частина фермерських господарств була змушена переорієнтовувати виробничу діяльність на менш ризиковані та менш ресурсомісткі напрями господарювання.

Важливою тенденцією сучасного періоду стало також посилення впливу фінансових обмежень на господарську поведінку фермерських господарств.

Ускладнення доступу до кредитних ресурсів, дефіцит обігових коштів та зростання вартості матеріально-технічних ресурсів обмежили можливості реалізації довгострокових інвестиційних інтересів. За таких умов домінуючого значення набуває підтримання поточної платоспроможності та забезпечення фінансової стабільності, тоді як інвестиційний розвиток і модернізація виробництва поступово відходять на другий план.

Нестабільність ринків збуту та посилення залежності від посередницьких структур також суттєво вплинули на трансформацію економічних інтересів фермерських господарств. Коливання цін, обмеженість експортних можливостей та нестабільність каналів реалізації продукції сприяли поширенню адаптивних моделей економічної поведінки, орієнтованих на диверсифікацію каналів збуту, скорочення ринкових ризиків та підтримання економічної автономності господарств. Поглиблення кадрового дефіциту та інфраструктурних обмежень додатково ускладнило функціонування фермерських господарств. Скорочення чисельності працівників, мобілізаційні процеси, перебої енергозабезпечення та пошкодження об'єктів інфраструктури посилили потребу в оптимізації виробничих процесів, підвищенні ефективності використання ресурсів та скороченні непродуктивних витрат.

Це сприяло поширенню більш консервативних моделей господарювання, орієнтованих насамперед на забезпечення операційної стійкості. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасна трансформація економічних інтересів фермерських господарств характеризується зміною домінуючих пріоритетів господарської діяльності. Якщо у довоєнний період економічна поведінка фермерських господарств була переважно орієнтована на нарощування виробництва та підвищення економічної ефективності, то нині визначального значення набувають адаптивність, стабільність функціонування та здатність мінімізувати вплив зовнішніх ризиків. Механізм трансформації економічних інтересів фермерських господарств під впливом воєнно-інституційних змін наведено на рис. 2.2.

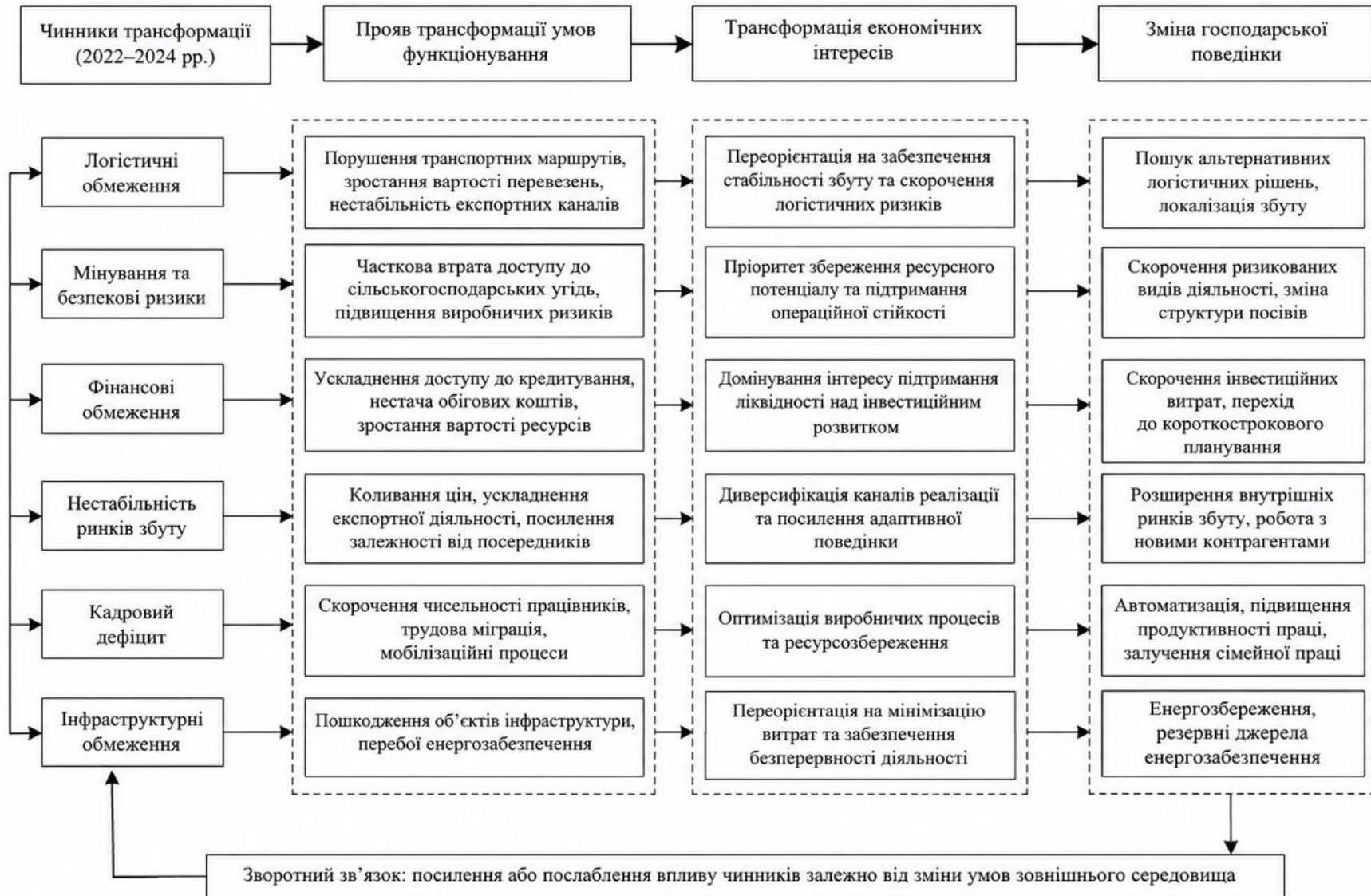

Рисунок 2.2 – Механізм трансформації економічних інтересів фермерських господарств під впливом воєнно-інституційних змін
 Джерело: сформовано автором

Трансформація економічних інтересів фермерських господарств має комплексний та багаторівневий характер і формується під впливом взаємопов'язаних воєнно-економічних та інституційних змін. У сучасних умовах зміна зовнішнього середовища безпосередньо впливає на систему стимулів господарювання, що зумовлює трансформацію економічної поведінки фермерських господарств та переорієнтацію їх стратегічних пріоритетів.

Представлений механізм свідчить, що зростання виробничих, фінансових та логістичних ризиків сприяє поступовому переходу фермерських господарств від моделі розвитку, орієнтованої на максимізацію економічної ефективності, до моделі адаптивної економічної стійкості. За таких умов визначального значення набувають підтримання ліквідності, стабільності збуту, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення безперервності господарської діяльності.

Важливою особливістю сучасної трансформації економічних інтересів є також посилення залежності фермерських господарств від зовнішнього інституційного середовища. Обмеженість доступу до кредитних ресурсів, нестабільність ринкової інфраструктури та порушення координаційних механізмів аграрного ринку суттєво впливають на характер господарських рішень та обмежують можливості реалізації довгострокових інвестиційних інтересів фермерських господарств.

Водночас трансформація економічних інтересів супроводжується зміною моделей господарської поведінки. Якщо у довоєнний період економічна поведінка фермерських господарств була переважно орієнтована на розширення виробництва, технологічну модернізацію та нарощування конкурентних переваг, то нині домінуючого значення набувають адаптивність, гнучкість управлінських рішень та здатність мінімізувати вплив зовнішніх ризиків.

Сучасна трансформація економічних інтересів фермерських господарств супроводжується також посиленням суперечностей між різними групами суб'єктів аграрного сектору. За умов нестабільності ринкового середовища та дефіциту ресурсів загострюється конкуренція за доступ до фінансового забезпечення, логістичної інфраструктури та каналів реалізації продукції. У

більш вигідному становищі перебувають великі аграрні структури, які мають ширші можливості диверсифікації діяльності, доступу до кредитних ресурсів та інтеграції у ринкову інфраструктуру. Натомість дрібні та середні фермерські господарства залишаються більш вразливими до впливу інституційних та економічних обмежень.

За таких умов трансформація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше проявляється у переорієнтації господарської поведінки на короткострокову стабілізацію діяльності, мінімізацію ризиків та підтримання економічної стійкості. Основні типи трансформації економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3 Типи трансформації економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах

Тип трансформації	Основний прояв	Зміна економічної поведінки фермерських господарств
Економічна	Переорієнтація пріоритетів із прибутковості на підтримання ліквідності	Скорочення інвестиційних витрат та концентрація ресурсів на забезпеченні поточної діяльності
Інституційна	Посилення залежності від державної підтримки та зовнішнього регулювання	Адаптація господарських рішень до змін інституційного середовища
Виробнича	Скорочення обсягів виробництва та зміна структури посівів	Переорієнтація на менш ресурсомісткі та менш ризикові напрями діяльності
Ринкова	Нестабільність збуту та посилення залежності від посередницьких структур	Диверсифікація каналів реалізації продукції та пошук локальних ринків збуту
Фінансова	Ускладнення доступу до кредитних ресурсів та зростання фінансових ризиків	Переважання короткострокових фінансових рішень і стримування модернізації виробництва
Поведінкова	Посилення орієнтації на мінімізацію ризиків	Формування адаптивної моделі господарювання та консервативної стратегії управління

Джерело: сформовано автором

Виділені у табл. 2.3 типи трансформації економічних інтересів фермерських господарств свідчать, що сучасні зміни господарської поведінки мають не ситуативний, а системний характер. Під впливом воєнно-інституційних трансформацій відбувається поступова зміна домінуючих економічних пріоритетів фермерських господарств – від орієнтації на виробниче розширення

та підвищення прибутковості до забезпечення економічної стійкості, адаптивності та мінімізації ризиків.

Особливо виразно така трансформація проявляється у виробничій структурі фермерських господарств. Зростання ресурсних обмежень, нестабільність ринкового середовища та посилення виробничих ризиків сприяють переорієнтації господарств на менш капіталомісткі та більш адаптивні напрями діяльності. Унаслідок цього змінюється структура виробництва, скорочуються окремі види продукції з високим рівнем витрат та підвищується концентрація на напрямках діяльності, які забезпечують швидший оборот ресурсів і нижчий рівень ризику.

Суттєвих змін зазнає також співвідношення між стратегічними та поточними економічними інтересами фермерських господарств. Якщо у довоєнний період значна частина господарств орієнтувалася на модернізацію виробництва, технологічне оновлення та нарощування конкурентних переваг, то в сучасних умовах домінуючого значення набувають підтримання ліквідності, забезпечення операційної безперервності та збереження наявного ресурсного потенціалу.

Трансформація економічних інтересів супроводжується також зміною підходів до організації виробництва. В умовах високої невизначеності фермерські господарства дедалі частіше обирають більш консервативні моделі господарювання, орієнтовані на оптимізацію витрат, скорочення інвестиційних ризиків та підвищення гнучкості управлінських рішень. Це свідчить про формування адаптивної моделі економічної поведінки, у межах якої пріоритетного значення набуває не максимізація економічного результату, а забезпечення стабільності функціонування господарства.

Кількісне відображення змін виробничої діяльності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. наведено у табл. 2.4.

**Таблиця 2.4 Динаміка виробництва основних видів
сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами
Миколаївської області у 2020–2024 рр.**

Показники	Роки					Дані 2024 р. у % до 2020 р.
	2020	2021	2022	2023	2024	
Виробництво зернових і зернобобових культур, тис. т	475,6	919,8	475,3	682,4	621,4	130,7
Виробництво соняшнику, тис. т	151,8	245,3	148,4	235,3	213,6	140,8
Виробництво овочів, тис. т	29,7	29,5	1,9	5,8	14,7	49,4
Виробництво продукції тваринництва (у постійних цінах), млн грн	84,5	88,7	61,3	64,8	68,2	80,7
Частка фермерських господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції області, %	18,7	19,1	13,6	14,8	15,4	–3,3 в.п.
Урожайність зернових культур, ц/га	24,0	40,0	28,6	37,9	33,3	138,8
Урожайність соняшнику, ц/га	11,8	20,6	14,0	18,8	13,8	116,9
Частка продукції рослинництва у структурі виробництва фермерських господарств, %	96,2	96,5	97,8	98,1	98,3	+2,1 в.п.

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Миколаївській області

Дані табл. 2.4 свідчать про нерівномірну динаміку виробничої діяльності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. У 2021 р. за основними рослинницькими культурами спостерігалось суттєве зростання обсягів виробництва, тоді як у 2022 р. відбулося різке погіршення виробничих результатів. Його причинами стали ускладнення доступу до земельних ресурсів, порушення логістики, зростання виробничих ризиків, дефіцит матеріально-

технічних ресурсів та загальне погіршення умов господарювання. У 2023–2024 рр. виробництво частково відновилося, однак динаміка істотно відрізнялася за окремими видами продукції.

Виробництво зернових і зернобобових культур у 2024 р. перевищило рівень 2020 р. і становило 130,7% до його значення, хоча залишалося нижчим за показник 2021 р. Це свідчить про збереження зернового виробництва як одного з базових напрямів діяльності фермерських господарств області, але в умовах підвищеної нестабільності. Реалізація економічних інтересів у цьому сегменті дедалі більше залежить від урожайності, доступу до обігових коштів, логістики та своєчасної реалізації продукції.

Подібну динаміку демонструє виробництво соняшнику, обсяг якого у 2024 р. становив 140,8% до рівня 2020 р., проте не досяг показника 2021 р. Соняшник зберігає значення важливої товарної культури для фермерських господарств Миколаївської області, але його виробництво потребує належного забезпечення насінням, добривами, засобами захисту рослин, технікою та стабільними каналами збуту.

Найбільш проблемною залишається ситуація з виробництвом овочів, яке у 2024 р. становило лише 49,4% до рівня 2020 р. Це відображає високу вразливість трудомістких і ресурсозалежних напрямів аграрного виробництва, особливо за умов кадрового дефіциту, порушення ринкових зв'язків, проблем зі зрошенням, зберіганням та зростанням витрат.

Виробництво продукції тваринництва також скоротилося: у 2024 р. його обсяг у постійних цінах становив 80,7% до рівня 2020 р. В умовах нестабільності цей напрям виявляється особливо чутливим до зростання витрат на корми, енергоносії, ветеринарне забезпечення та утримання поголів'я, що зменшує його привабливість порівняно з більш гнучкими напрямками рослинництва.

Динаміка урожайності зернових культур і соняшнику свідчить, що результати діяльності фермерських господарств визначалися не лише посівними площами, а й ефективністю використання ресурсів. У 2024 р. урожайність зернових культур становила 138,8% до рівня 2020 р., а соняшнику – 116,9%.

Водночас коливання цих показників підтверджують залежність виробництва від погодних умов, технологічного забезпечення, доступу до ресурсів та рівня агротехнічних заходів.

Зростання частки продукції рослинництва у структурі виробництва фермерських господарств до 98,3% у 2024 р. свідчить про подальше посилення рослинницької спеціалізації. Така структура дає змогу швидше адаптувати виробничі рішення до ринкових змін, але водночас підвищує залежність від цінової кон'юнктури, логістичних умов та сезонних ризиків.

Проведений аналіз підтверджує, що сучасна трансформація економічних інтересів фермерських господарств супроводжується зміною структури виробництва, скороченням інвестиційно ризикових напрямів діяльності та переорієнтацією господарської поведінки на підтримання економічної стійкості в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища. Трансформацію структури економічних пріоритетів фермерських господарств у сучасних умовах наведено на рис. 2.3.

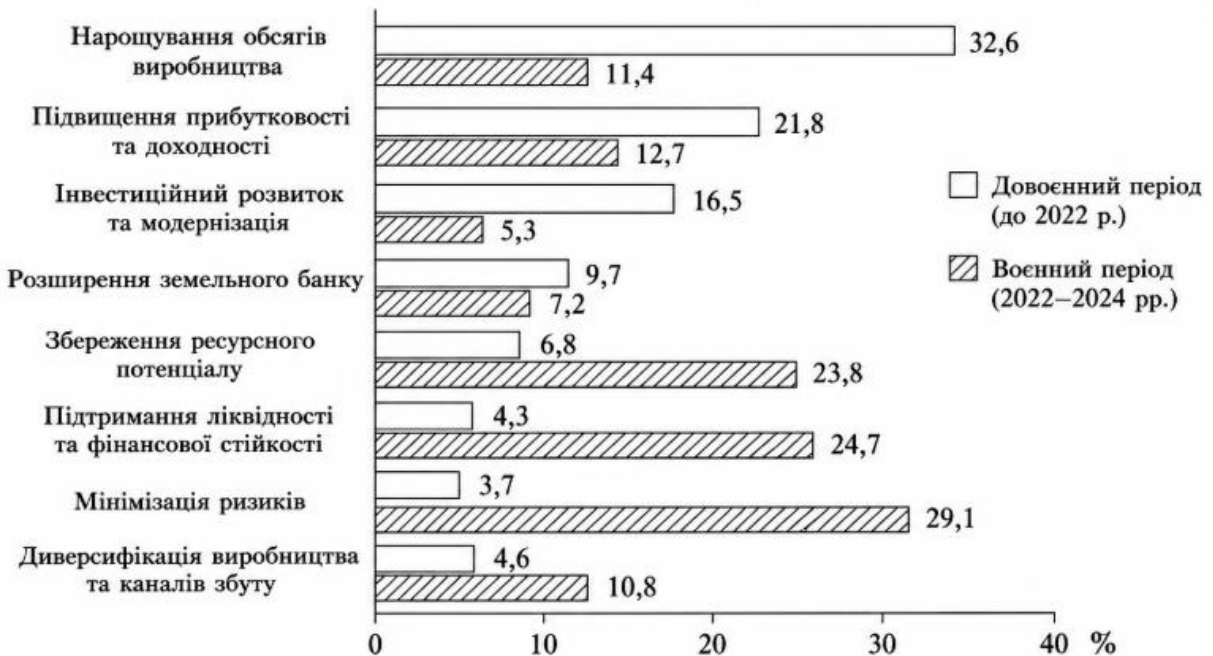

Рисунок 2.3 – Зміна структури економічних пріоритетів фермерських господарств Миколаївської області у довоєнний та воєнний періоди, %

Джерело: сформовано автором на основі результатів опитування фермерських господарств Миколаївської області

Рис. 2.3 відображає зміну структури економічних пріоритетів фермерських господарств Миколаївської області під впливом воєнно-економічних та інституційних трансформацій. Представлена динаміка свідчить, що у сучасних умовах відбувається поступова переорієнтація господарської поведінки від моделі інвестиційного розвитку до моделі адаптивної економічної стійкості.

У довоєнний період домінуючими економічними пріоритетами фермерських господарств були розширення виробництва, підвищення прибутковості, оновлення матеріально-технічної бази та зміцнення ринкових позицій. Реалізація економічних інтересів переважно пов'язувалася з нарощуванням обсягів виробництва, збільшенням земельного банку та підвищенням конкурентоспроможності господарств. Водночас сучасні умови функціонування аграрного сектору суттєво змінили систему стимулів господарювання та структуру економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Посилення воєнних ризиків, нестабільність ринкової інфраструктури, обмеженість фінансового забезпечення та зростання трансакційних витрат сприяли зміщенню економічних пріоритетів у напрямі підтримання ліквідності, забезпечення стабільності виробничої діяльності та мінімізації ризиків. За таких умов економічна поведінка фермерських господарств дедалі більше орієнтується на короткострокову стабілізацію діяльності та збереження ресурсного потенціалу.

Важливою особливістю сучасної трансформації економічних інтересів є також посилення адаптивної складової господарської поведінки. Фермерські господарства змушені постійно пристосовувати виробничі та управлінські рішення до змін зовнішнього середовища, що проявляється у диверсифікації каналів збуту, оптимізації структури виробництва, скороченні інвестиційних витрат та пошуку більш гнучких моделей господарювання.

Суттєвого значення набуває і зміна співвідношення між короткостроковими та довгостроковими економічними інтересами. Якщо раніше стратегічні інтереси фермерських господарств були пов'язані переважно з розвитком та модернізацією виробництва, то нині домінують інтереси,

спрямовані на забезпечення поточної економічної стійкості та підтримання безперервності функціонування господарства. Це свідчить про формування нової моделі економічної поведінки фермерських господарств, адаптованої до умов високої невизначеності та нестабільності аграрного середовища.

Сучасна трансформація економічних інтересів супроводжується посиленням нерівномірності розвитку фермерського сектору. Більш ресурсно забезпечені господарства мають ширші можливості адаптації, доступу до фінансових ресурсів і диверсифікації діяльності, тоді як дрібні та середні фермерські господарства залишаються більш вразливими до воєнно-економічних та інституційних обмежень.

**Таблиця 2.5 Основні адаптаційні практики фермерських господарств
Миколаївської області у 2022–2024 рр.**

Адаптаційні практики	Характер прояву	Вплив на реалізацію економічних інтересів
Оптимізація виробничих витрат	Скорочення витрат на матеріально-технічні ресурси, перегляд структури виробничих витрат	Підтримання ліквідності та забезпечення поточної фінансової стійкості
Зміна структури посівних площ	Переорієнтація на менш ресурсомісткі та більш ліквідні культури	Зниження виробничих ризиків і стабілізація доходів
Диверсифікація каналів збуту	Використання альтернативних каналів реалізації продукції	Зменшення залежності від окремих ринків та посередницьких структур
Скорочення інвестиційної активності	Відтермінування модернізації технічної бази та капітальних вкладень	Концентрація ресурсів на підтриманні поточної діяльності
Коопераційна взаємодія	Спільне використання техніки, логістики та каналів збуту	Часткове зниження транзакційних витрат і посилення економічної стійкості
Використання ресурсозберігаючих технологій	Мінімізація витрат пального, добрив та енергоресурсів	Підвищення ефективності використання обмежених ресурсів
Диверсифікація господарської діяльності	Поєднання кількох напрямів виробництва та збуту	Підвищення адаптивності до змін ринкового середовища

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Проведений аналіз свідчить, що розвиток фермерських господарств Миколаївської області характеризується трансформацією економічних інтересів,

зміною господарських пріоритетів та переорієнтацією діяльності на забезпечення економічної стійкості в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Важливу роль у забезпеченні адаптивності фермерських господарств відіграють адаптаційні практики господарювання, узагальнення яких наведено у табл. 2.5.

Дані табл. 2.5 свідчать, що в умовах воєнно-економічної нестабільності фермерські господарства Миколаївської області активно формують адаптаційні механізми господарювання, спрямовані на забезпечення економічної стійкості та підтримання безперервності виробничої діяльності. Поширення адаптаційних практик є результатом трансформації економічних інтересів фермерських господарств під впливом зростання ризиків, ресурсних обмежень та нестабільності зовнішнього середовища.

Однією з найбільш поширених адаптаційних практик виступає оптимізація виробничих витрат. Зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, ускладнення логістики та нестабільність фінансового забезпечення зумовили перегляд структури витрат і концентрацію ресурсів насамперед на забезпеченні поточної діяльності. За таких умов економічна поведінка фермерських господарств дедалі більше орієнтується не на максимізацію прибутковості, а на підтримання ліквідності та зниження фінансових ризиків.

Важливою складовою адаптаційної поведінки стала зміна структури посівних площ. Переорієнтація на менш ресурсомісткі та більш ліквідні культури свідчить про прагнення фермерських господарств знизити виробничі ризики та забезпечити стабільніший оборот ресурсів. Це підтверджує посилення короткострокової орієнтації господарської поведінки у сучасних умовах функціонування аграрного сектору.

Суттєвого поширення набула диверсифікація каналів збуту продукції. Нестабільність експортних ринків, логістичні обмеження та посилення залежності від посередницьких структур стимулювали фермерські господарства до пошуку альтернативних механізмів реалізації продукції. Унаслідок цього

зростає значення локальних ринків збуту, прямих каналів реалізації та більш гнучких форм ринкової взаємодії.

Результати дослідження свідчать також про суттєве скорочення інвестиційної активності фермерських господарств. Високий рівень невизначеності, дефіцит фінансових ресурсів та зростання ризиків господарської діяльності сприяли відтермінуванню модернізації технічної бази та обмеженню капітальних вкладень. За таких умов довгострокові інвестиційні інтереси поступово поступаються пріоритету підтримання поточної економічної стійкості та забезпечення безперервності виробничої діяльності.

Важливим напрямом адаптації виступає посилення коопераційної взаємодії між фермерськими господарствами. Спільне використання техніки, логістичної інфраструктури та каналів реалізації продукції дозволяє частково знижувати трансакційні витрати та компенсувати обмеженість ресурсного забезпечення. Водночас розвиток коопераційних практик залишається недостатнім через низький рівень інституційної довіри та нерівномірність доступу до механізмів державної підтримки.

Поширення ресурсозберігаючих технологій та диверсифікації господарської діяльності свідчить про формування більш гнучких моделей господарювання, орієнтованих на підвищення адаптивності фермерських господарств до нестабільного зовнішнього середовища. За таких умов здатність швидко змінювати структуру виробництва, оптимізувати використання ресурсів та адаптувати господарські рішення стає одним із ключових чинників реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що сучасна трансформація економічних інтересів фермерських господарств характеризується зміщенням пріоритетів від економічного розвитку та розширення виробництва до забезпечення адаптивної економічної стійкості, у межах якої визначального значення набувають збереження ресурсного потенціалу, підтримання ліквідності та мінімізація господарських ризиків. За таких умов реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше визначається не лише рівнем

ресурсного забезпечення, а й здатністю адаптуватися до трансформації інституційного середовища аграрного сектору.

2.2. Оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств у структурі ринкових та інституційних трансформацій аграрного сектору

Реалізація економічних інтересів фермерських господарств є складною багатокомпонентною категорією, яка охоплює не лише результати виробничої діяльності, а й рівень фінансової стійкості, адаптивності, ресурсної забезпеченості та здатності функціонувати в умовах нестабільного інституційного середовища. За сучасних умов трансформації аграрного сектору оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств не може обмежуватися аналізом окремих виробничих або фінансових показників, оскільки ефективність господарської діяльності дедалі більше залежить від здатності суб'єктів фермерства адаптуватися до змін зовнішнього середовища, мінімізувати ризики та підтримувати економічну стійкість.

Комплексний характер реалізації економічних інтересів фермерських господарств зумовлює доцільність використання системи взаємопов'язаних критеріїв оцінювання, які дозволяють охарактеризувати різні аспекти функціонування суб'єктів фермерства. У межах дослідження оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств базується на поєднанні виробничо-економічного, фінансового, ринкового, інституційного та адаптаційного критеріїв, що забезпечує можливість комплексного аналізу умов і результатів господарської діяльності.

Виробничо-економічний критерій дозволяє оцінити результативність використання ресурсного потенціалу фермерських господарств та ефективність виробничої діяльності. Фінансовий критерій характеризує рівень фінансової стійкості, ліквідності та економічної автономності суб'єктів фермерства. Ринковий критерій відображає рівень стабільності збуту продукції,

диверсифікацію каналів реалізації та залежність господарств від кон'юнктурних коливань аграрного ринку. Інституційний критерій пов'язаний із доступом фермерських господарств до кредитних ресурсів, механізмів державної підтримки та ринкової інфраструктури. Адаптаційний критерій дозволяє оцінити здатність господарств змінювати структуру виробництва, використовувати ресурсозберігаючі практики та підтримувати економічну стійкість в умовах нестабільності зовнішнього середовища.

Система критеріїв та показників оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена у табл. 2.6.

Система критеріїв та показників, наведена у табл. 2.6, формує методичну основу комплексного оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Її використання дає змогу поєднати аналіз виробничих результатів, фінансової результативності, ефективності використання земельного ресурсу, стану розрахунків із контрагентами, структурних змін у фермерському секторі та адаптаційних можливостей господарств. Такий підхід є важливим, оскільки в сучасних умовах реалізація економічних інтересів фермерських господарств залежить не від окремого показника, а від сукупності виробничих, фінансових, ресурсних, організаційних та інституційних характеристик їх діяльності.

Виробничо-економічний критерій дозволяє оцінити результативність використання виробничого потенціалу фермерських господарств через обсяги виробництва, урожайність, структуру продукції та продуктивність праці. Фінансово-результативний критерій характеризує здатність господарств формувати дохід, фінансовий результат і забезпечувати прибутковість операційної діяльності. Ресурсно-витратний критерій відображає витратне навантаження на одиницю земельного ресурсу та економічну віддачу землекористування. Розрахунково-платіжний критерій дає змогу врахувати стан дебіторської і кредиторської заборгованості та їх вплив на поточну фінансову стійкість. Структурно-організаційний критерій характеризує зміни у кількості господарств, площі землекористування та позиціях фермерського сектору в

аграрному виробництві області. Адаптаційно-інституційний критерій відображає здатність фермерських господарств пристосовуватися до воєнно-економічних, ринкових та інституційних змін через зміну виробничих практик, каналів збуту, коопераційну взаємодію і ресурсозбереження.

Таблиця 2.6 Система критеріїв та показників оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Критерії оцінювання	Зміст критерію	Показники оцінювання
Виробничо-економічний	Відображає результативність господарської діяльності та ефективність використання виробничого і земельного потенціалу фермерських господарств	виробництво основних видів сільськогосподарської продукції; урожайність зернових культур і соняшнику; частка продукції рослинництва у структурі виробництва; продуктивність праці
Фінансово-результативний	Характеризує здатність фермерських господарств формувати дохід, фінансовий результат і забезпечувати прибутковість господарської діяльності	чистий дохід від реалізації продукції; фінансовий результат до оподаткування; фінансовий результат до оподаткування у % до чистого доходу; рентабельність операційної діяльності
Ресурсно-витратний	Визначає рівень витратного навантаження та ефективність використання земельного ресурсу в процесі реалізації економічних інтересів	умовні витрати на 1 га сільськогосподарських угідь; фінансовий результат до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь; середній розмір землекористування одного господарства
Розрахунково-платіжний	Відображає стан розрахунків із контрагентами, рівень платіжної дисципліни та вплив заборгованості на поточну фінансову стійкість господарств	дебіторська заборгованість; кредиторська заборгованість; співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості
Структурно-організаційний	Характеризує зміни у структурі фермерського сектору, рівень концентрації ресурсів і позиції фермерських господарств у регіональному аграрному виробництві	кількість діючих фермерських господарств; площа сільськогосподарських угідь у користуванні фермерських господарств; частка фермерських господарств у структурі аграрних підприємств області; частка фермерських господарств у валовому виробництві сільськогосподарської продукції області
Адаптаційно-інституційний	Відображає здатність фермерських господарств пристосовувати господарську діяльність до воєнно-економічних, ринкових та інституційних змін	адаптаційні практики господарювання; зміна структури посівних площ; диверсифікація каналів збуту; коопераційна взаємодія; використання ресурсозберігаючих технологій; частка прибуткових фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

Наведена система критеріїв дає змогу оцінювати реалізацію економічних інтересів фермерських господарств через виробничі, фінансові, ресурсні, розрахунково-платіжні та адаптаційні показники. Це дозволяє визначити спроможність господарств підтримувати економічну стійкість, ефективно використовувати земельний ресурс і своєчасно виконувати зобов'язання.

За сучасних умов реалізація економічних інтересів дедалі більше залежить від здатності фермерських господарств зберігати ресурсний потенціал, адаптувати виробничі практики, диверсифікувати канали збуту та підтримувати прибутковість у нестабільному аграрному середовищі.

З метою оцінювання виробничо-фінансових результатів реалізації економічних інтересів фермерських господарств проведено аналіз динаміки основних економічних показників діяльності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр., результати якого наведено у табл. 2.7.

Упродовж 2020–2024 рр. виробничо-фінансові показники фермерських господарств Миколаївської області мали нерівномірну, але загалом позитивну динаміку. Найбільш уразливим для фермерського сектору став 2022 р., коли внаслідок воєнних дій, логістичних обмежень, зростання виробничих ризиків та порушення ринкових зв'язків відбулося різке зниження фінансових результатів. У 2023–2024 рр. спостерігалось відновлення основних показників, що свідчить про поступову адаптацію господарств до складних умов функціонування.

Чистий дохід від реалізації продукції у 2024 р. становив 13295,2 млн грн, або 194,3% до рівня 2020 р. Це свідчить про суттєве зростання обсягів грошових надходжень фермерських господарств, хоча така динаміка значною мірою пов'язана не лише з виробничими результатами, а й зі зміною цінової кон'юнктури, інфляційними процесами та подорожчанням сільськогосподарської продукції. Водночас зниження доходу у 2022 р. підтверджує високу залежність фермерського сектору від зовнішніх шоків.

Фінансовий результат до оподаткування у 2024 р. досяг 2844,5 млн грн, що у 4,5 раза перевищує показник 2020 р. Після різкого падіння у 2022 р. відбулося істотне відновлення прибутковості, причому показник 2024 р. перевищив навіть

рівень 2021 р. Така динаміка вказує на здатність частини фермерських господарств адаптувати виробничі й фінансові рішення до нових умов, однак водночас засвідчує значну амплітуду коливань фінансових результатів.

Таблиця 2.7 Виробничо-фінансові показники реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр.

Показники	Роки					Дані 2024 р. у % до 2020 р.
	2020	2021	2022	2023	2024	
Чистий дохід від реалізації продукції, млн грн	6844,1	8849,1	6380,0	8842,1	13295,2	194,3
Фінансовий результат до оподаткування, млн грн	635,1	2742,7	249,5	1128,8	2844,5	447,9
Рентабельність операційної діяльності, %	12,2	46,6	23,7	16,8	30,4	+18,2 в.п.
Витрати на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	16694,8	15764,0	16086,0	20063,2	26271,4	157,4
Фінансовий результат до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	1707,5	7080,6	654,7	2936,2	7150,7	418,8
Продуктивність праці, тис. грн на одного працівника	1208,6	1870,8	1440,2	1906,9	2842,7	235,2
Частка прибуткових фермерських господарств, %	85,8	96,2	85,1	85,9	90,7	+4,9 в.п.
Умовні витрати на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	16694,8	15764,0	16086,0	20063,2	26271,4	157,4

Джерело: сформовано автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області, результатів анкетування фермерських господарств

Рентабельність операційної діяльності також характеризується позитивною зміною: у 2024 р. вона становила 30,4%, що на 18,2 відсоткових пункти більше, ніж у 2020 р. Найвищий рівень рентабельності було зафіксовано у 2021 р., тоді як у 2023 р. показник знизився до 16,8%. Це свідчить про нестійкість прибутковості фермерських господарств і залежність її рівня від

співвідношення цін, витрат, урожайності, логістичних умов та доступу до виробничих ресурсів.

Зростання витрат на 1 га сільськогосподарських угідь до 26271,4 грн у 2024 р., або до 157,4% рівня 2020 р., відображає посилення витратного навантаження на фермерські господарства. Основними чинниками такого зростання є подорожчання пального, добрив, насіння, засобів захисту рослин, енергоресурсів та логістичних послуг. Разом із тим фінансовий результат до оподаткування на 1 га у 2024 р. становив 7150,7 грн, що у 4,2 раза більше, ніж у 2020 р., і свідчить про підвищення віддачі земельного ресурсу за підсумками досліджуваного періоду.

Продуктивність праці у фермерських господарствах зросла з 1208,6 тис. грн на одного працівника у 2020 р. до 2842,7 тис. грн у 2024 р. Така динаміка може бути пов'язана як зі зростанням чистого доходу, так і з оптимізацією чисельності зайнятих працівників та посиленням ролі механізації виробничих процесів. За цих умов трудові ресурси використовуються інтенсивніше, а економічні інтереси господарств дедалі більше пов'язуються з підвищенням ефективності організації праці.

Частка прибуткових фермерських господарств у 2024 р. становила 90,7%, що на 4,9 відсоткових пункти більше, ніж у 2020 р. Після зниження у 2022 р. цей показник поступово відновився, що свідчить про збереження значної частини економічно активних і результативних господарств. Водночас наявність коливань упродовж періоду підтверджує, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств залежить від фінансової стійкості, здатності контролювати витрати, підтримувати ліквідність і швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Динаміку рівня рентабельності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. наведено на рис. 2.5.

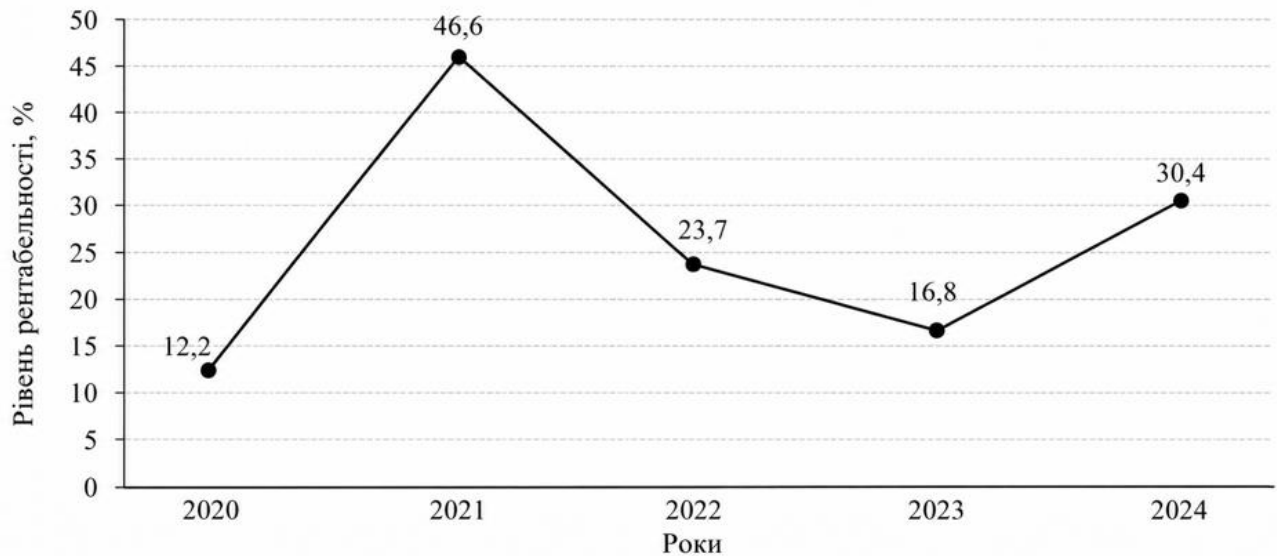

Рисунок 2.5 – Динаміка рівня рентабельності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області

Рис. 2.5 відображає нестійку динаміку рентабельності операційної діяльності фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. Найвищого значення цей показник досяг у 2021 р., після чого у 2022–2023 рр. відбулося його помітне зниження. У 2024 р. рентабельність знову зросла, однак характер її коливань свідчить про високу чутливість фермерського сектору до змін зовнішнього економічного середовища та значний вплив цінових, ресурсних і логістичних чинників на результати господарської діяльності.

Зниження рівня рентабельності у 2022–2023 рр. було зумовлене сукупною дією кількох взаємопов'язаних факторів. Серед них варто виокремити порушення логістичних ланцюгів, зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, ускладнення доступу до окремих ринків збуту, нестабільність цінової кон'юнктури та підвищення загального рівня господарських ризиків. За таких умов фермерські господарства були змушені зосереджуватися передусім на підтриманні поточної діяльності, що неминуче позначилося на рівні прибутковості.

Підвищення рентабельності у 2024 р. свідчить про певне поліпшення фінансових результатів та часткову адаптацію фермерських господарств до нових умов функціонування. Водночас показник 2024 р. хоча й перевищив рівень 2020

р., усе ж залишався істотно нижчим за максимум 2021 р. Це дає підстави стверджувати, що відновлення прибутковості ще не набуло стійкого характеру, а фінансові результати фермерських господарств і надалі залежать від дії нестабільних зовнішніх чинників.

Динаміка рентабельності відображає і зміну практичних орієнтирів реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Якщо в більш сприятливих умовах пріоритетом виступало нарощування прибутковості та розширення виробничого потенціалу, то в умовах нестабільності вагомішого значення набувають фінансова стійкість, ліквідність, контроль витрат і зниження ризиків. У цьому контексті рівень рентабельності характеризує не лише економічну ефективність, а й здатність господарств пристосовуватися до трансформації аграрного середовища.

Важливу роль у забезпеченні реалізації економічних інтересів фермерських господарств відіграє рівень їх фінансової стійкості та економічної автономності. Саме здатність підтримувати ліквідність, забезпечувати достатній рівень власного фінансового ресурсу та зменшувати залежність від зовнішніх джерел фінансування визначає можливості фермерських господарств функціонувати в умовах високої нестабільності аграрного середовища. Оцінювання основних показників фінансової стійкості фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр. наведено у табл. 2.8.

Дані табл. 2.8 свідчать, що упродовж 2020–2024 рр. фінансова стійкість фермерських господарств Миколаївської області формувалася в умовах значних коливань розрахункової дисципліни, прибутковості та здатності господарств підтримувати позитивні фінансові результати. Найбільш напруженим для фермерського сектору став 2022 р., коли вплив воєнних дій, логістичних обмежень, нестабільності ринкового середовища та зростання виробничих ризиків істотно погіршив фінансові результати діяльності.

Дебіторська заборгованість фермерських господарств у 2024 р. становила 4228,4 млн грн, що у 2,8 раза перевищує рівень 2020 р. Така динаміка свідчить про посилення відтермінування платежів, ускладнення розрахунків із

контрагентами та зростання обсягу коштів, вилучених з поточного обороту. Для фермерських господарств це створює додаткове навантаження на ліквідність і обмежує можливості своєчасного фінансування виробничих потреб.

Таблиця 2.8 Показники фінансової стійкості фермерських господарств Миколаївської області у 2020–2024 рр.

Показники	Роки					Дані 2024 р. у % до 2020 р.
	2020	2021	2022	2023	2024	
Дебіторська заборгованість, млн грн	1499,6	4258,2	3920,0	2058,3	4228,4	282,0
Кредиторська заборгованість, млн грн	1014,6	1228,3	1607,8	2867,4	2262,9	223,0
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, разів	1,48	3,47	2,44	0,72	1,87	126,4
Фінансовий результат до оподаткування у % до чистого доходу	9,3	31,0	3,9	12,8	21,4	+12,1 в.п.
Рентабельність операційної діяльності, %	12,2	46,6	23,7	16,8	30,4	+18,2 в.п.
Частка прибуткових фермерських господарств, %	85,8	96,2	85,1	85,9	90,7	+4,9 в.п.

Джерело: сформовано автором на основі даних Головного управління статистики у Миколаївській області, результатів анкетування фермерських господарств

Кредиторська заборгованість також зросла: у 2024 р. її обсяг становив 2262,9 млн грн, або 223,0% до рівня 2020 р. Найбільше значення показника зафіксовано у 2023 р., що свідчить про підвищення залежності господарств від відтермінованих платежів постачальникам, кредиторів та інших зовнішніх джерел покриття поточних зобов'язань. Зменшення кредиторської заборгованості у 2024 р. порівняно з 2023 р. вказує на певне поліпшення платіжної ситуації, хоча її рівень залишається суттєво вищим, ніж на початку періоду.

Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості у 2024 р. становило 1,87 рази проти 1,48 рази у 2020 р. Це означає, що обсяг дебіторської

заборгованості перевищував кредиторську, формуючи позитивну, але водночас ризикову позицію за розрахунками. Надмірне зростання дебіторської заборгованості може послаблювати поточну платоспроможність господарств, оскільки фінансовий результат не завжди швидко трансформується у реальні грошові надходження.

Фінансовий результат до оподаткування у відсотках до чистого доходу мав нестабільну динаміку. У 2022 р. цей показник знизився до 3,9%, що відображає різке погіршення прибутковості господарської діяльності. У 2024 р. він зріс до 21,4%, перевищивши рівень 2020 р. на 12,1 відсоткових пункти. Це свідчить про відновлення здатності фермерських господарств формувати фінансовий результат, хоча значні коливання показника підтверджують залежність прибутковості від зовнішніх умов.

Рентабельність операційної діяльності у 2024 р. становила 30,4%, що на 18,2 відсоткових пункти більше, ніж у 2020 р. Водночас найвищий рівень рентабельності спостерігався у 2021 р., після чого показник помітно знизився у 2022–2023 рр. Така динаміка свідчить, що фінансова стійкість фермерських господарств залишається чутливою до цінової кон'юнктури, витрат на ресурси, логістичних умов та загальної невизначеності аграрного ринку.

Частка прибуткових фермерських господарств у 2024 р. становила 90,7%, що на 4,9 відсоткових пункти більше, ніж у 2020 р. Після зниження у 2022 р. показник поступово відновився, що свідчить про збереження значної частини економічно результативних господарств. Разом із тим коливання фінансових результатів і зростання заборгованості вказують, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить від здатності підтримувати платоспроможність, контролювати розрахунки з контрагентами та забезпечувати стійкість грошових потоків.

З метою поглибленого оцінювання фінансових та інституційних аспектів реалізації економічних інтересів фермерських господарств у травні–червні 2025 року проведено анкетування керівників фермерських господарств Миколаївської області. Емпіричне дослідження охопило 37 фермерських господарств, які

здійснювали безперервну господарську діяльність упродовж останніх трьох років. Опитування проводилося із використанням комбінованого підходу, що поєднував телефонне інтерв'ювання та електронне анкетування. Оцінювання окремих параметрів здійснювалося за 5-бальною шкалою Лайкерта, що дозволило забезпечити порівнюваність отриманих результатів та провести узагальнення оцінок за окремими напрямками дослідження.

Структуру джерел фінансування фермерських господарств Миколаївської області у 2024 році наведено на рис. 2.6.

Дані рис. 2.6 свідчать, що у структурі джерел фінансування фермерських господарств Миколаївської області у 2024 році домінують власні кошти, частка яких становить 66,2 %. Це підтверджує високий рівень залежності фермерських господарств від внутрішніх фінансових ресурсів та обмеженість можливостей залучення зовнішнього фінансування в умовах нестабільного економічного середовища.

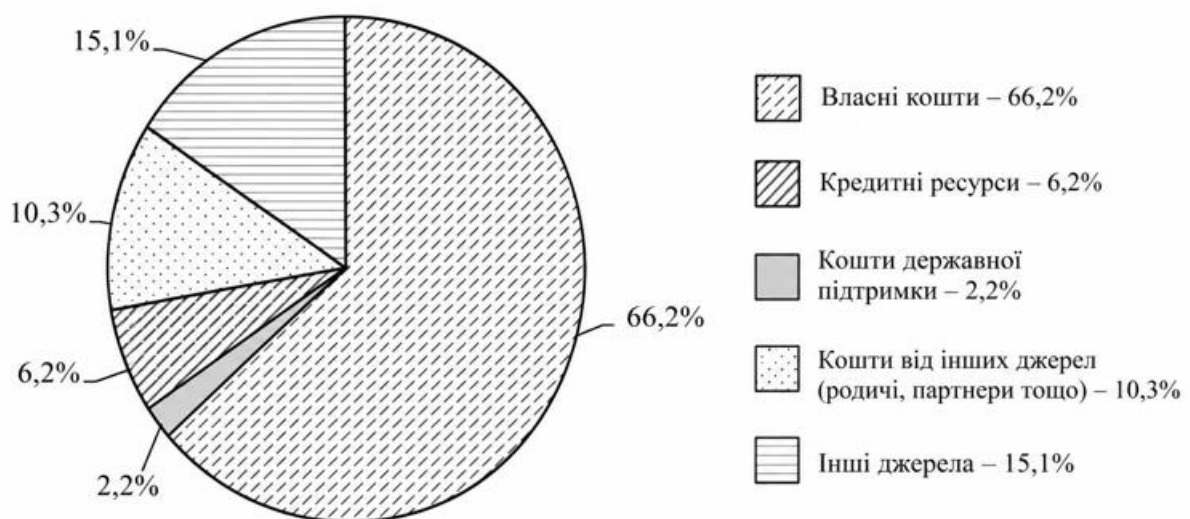

Рисунок 2.6 – Структура джерел фінансування фермерських господарств Миколаївської області у 2024 р., %

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Порівняно незначна частка кредитних ресурсів у структурі фінансування фермерських господарств свідчить про ускладнення доступу до банківського кредитування та зростання ризиковості аграрного виробництва. В умовах високої

невизначеності фінансові установи посилюють вимоги до заставного забезпечення та оцінки платоспроможності позичальників, що особливо негативно впливає на дрібні та середні фермерські господарства. Унаслідок цього значна частина суб'єктів фермерства змушена обмежувати інвестиційну активність та концентрувати ресурси переважно на підтриманні поточної господарської діяльності.

Низька частка коштів державної підтримки у структурі фінансування свідчить про недостатній рівень ефективності механізмів державного стимулювання розвитку фермерського сектору в умовах воєнно-економічної нестабільності. За таких умов реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить від рівня їх власної ресурсної забезпеченості та здатності адаптувати господарську діяльність до змін зовнішнього середовища.

Водночас помітне значення мають альтернативні джерела фінансування, зокрема кошти партнерів, родинних господарств та інших неформальних механізмів підтримки. Це свідчить про поступове посилення ролі горизонтальних економічних зв'язків та неформальних механізмів взаємодії у забезпеченні функціонування фермерських господарств в умовах нестабільного ринкового середовища.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасна структура фінансування фермерських господарств характеризується посиленням орієнтації на внутрішні джерела ресурсного забезпечення, скороченням доступу до кредитних ресурсів та зростанням ролі адаптаційних механізмів підтримання господарської діяльності. За таких умов рівень фінансової автономності та здатність мобілізувати власні ресурси дедалі більше визначають можливості реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Важливим чинником реалізації економічних інтересів фермерських господарств виступають також інституційні та економічні бар'єри, які безпосередньо впливають на результати господарської діяльності, рівень адаптивності та можливості забезпечення економічної стійкості. Результати

оцінювання основних бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області наведено у табл. 2.9.

Таблиця 2.9 Оцінка інституційних та економічних бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області

Бар'єри реалізації економічних інтересів	Середня оцінка впливу за 5-бальною шкалою	Частка респондентів, які визначили бар'єр як критичний, %
Зростання вартості матеріально-технічних ресурсів	4,8	86,4
Логістичні обмеження та високі витрати на перевезення	4,7	82,1
Нестабільність ринків збуту	4,5	74,8
Обмежений доступ до кредитних ресурсів	4,4	71,3
Мінування сільськогосподарських угідь та безпекові ризики	4,3	69,5
Дефіцит трудових ресурсів	3,9	58,2
Недостатній рівень державної підтримки	3,8	55,6
Перебої енергозабезпечення та інфраструктурні обмеження	3,7	52,4
Посилення залежності від посередницьких структур	3,5	47,1

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Результати анкетування, наведені у табл. 2.9, свідчать, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області у сучасних умовах відбувається під впливом комплексу взаємопов'язаних економічних, логістичних, фінансових та інституційних обмежень. Найвищий рівень негативного впливу респонденти пов'язують із зростанням вартості матеріально-технічних ресурсів, логістичними обмеженнями та нестабільністю ринків збуту, що безпосередньо впливає на рівень прибутковості господарської діяльності та можливості підтримання фінансової стійкості фермерських господарств.

Найбільш критичним бар'єром фермерські господарства визначають зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, середня оцінка впливу якого становить 4,8 бала. Суттєве подорожчання пального, добрив, засобів захисту

рослин та технічного забезпечення призводить до зростання виробничих витрат і погіршення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. За таких умов значна частина фермерських господарств змушена скорочувати інвестиційні витрати, оптимізувати структуру виробництва та переорієнтовувати господарську діяльність на підтримання поточної ліквідності.

Високий рівень негативного впливу мають також логістичні обмеження та нестабільність ринків збуту. Порушення транспортної інфраструктури, зростання вартості перевезень та ускладнення експортної діяльності посилюють залежність фермерських господарств від посередницьких структур і знижують рівень економічної автономності суб'єктів фермерства. Унаслідок цього реалізація економічних інтересів дедалі більше пов'язується не з максимізацією прибутковості, а із забезпеченням стабільності реалізації продукції та підтриманням безперервності господарської діяльності.

Суттєвий вплив на функціонування фермерських господарств здійснює також обмежений доступ до кредитних ресурсів. Високий рівень ризиковості аграрного виробництва та нестабільність економічного середовища ускладнюють можливості залучення фінансових ресурсів, особливо для дрібних і середніх фермерських господарств. Це посилює нерівномірність розвитку фермерського сектору та формує диференціацію можливостей реалізації економічних інтересів залежно від рівня ресурсного забезпечення господарств.

Важливе значення у структурі бар'єрів мають безпекові ризики, пов'язані з мінуванням сільськогосподарських угідь та загрозою пошкодження виробничої інфраструктури. Високий рівень впливу зазначеного чинника свідчить про те, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств значною мірою залежить від можливості забезпечення фізичної безпеки господарської діяльності та стабільності використання земельного потенціалу.

Проведений аналіз підтверджує, що сучасна система бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств має комплексний характер і формується під впливом одночасної дії економічних, фінансових, інституційних та безпекових чинників. За таких умов здатність фермерських господарств

адаптуватися до змін зовнішнього середовища, диверсифікувати джерела ресурсного забезпечення та підтримувати економічну стійкість стає одним із ключових чинників забезпечення реалізації їх економічних інтересів.

Рейтинг основних бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області наведено на рис. 2.7.

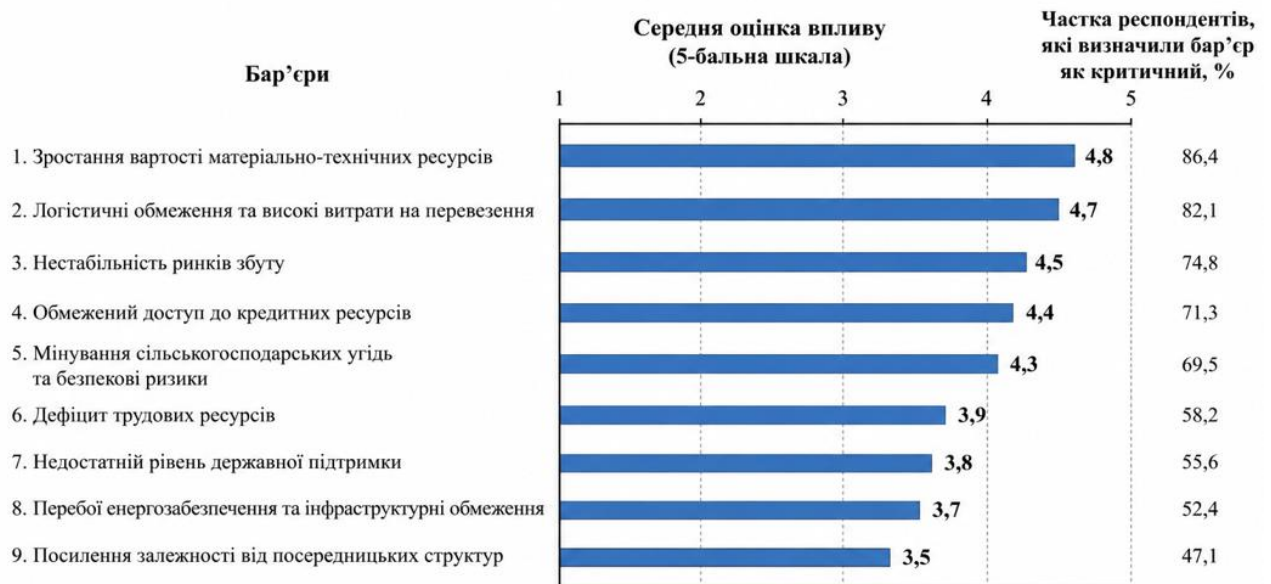

Рисунок 2.7 – Рейтинг основних бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області.

Рис. 2.7 наочно підтверджує, що найбільший негативний вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють економічні та ресурсні обмеження, пов'язані зі зростанням виробничих витрат, логістичними проблемами та нестабільністю ринків збуту. Високі оцінки зазначених бар'єрів свідчать про суттєве погіршення умов господарської діяльності та зростання залежності фермерських господарств від зовнішніх економічних чинників.

Домінування фінансово-ресурсних бар'єрів у структурі оцінок респондентів підтверджує, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше визначається не лише результатами виробничої діяльності, а й можливістю забезпечення доступу до ресурсів,

підтримання ліквідності та мінімізації транзакційних витрат. За таких умов економічна поведінка фермерських господарств набуває вираженого адаптаційного характеру та орієнтується насамперед на забезпечення стабільності функціонування в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Суттєвий рівень впливу логістичних та ринкових бар'єрів свідчить про посилення залежності фермерських господарств від стану транспортної інфраструктури, функціонування експортних каналів та доступності механізмів реалізації продукції. Це сприяє зростанню ролі посередницьких структур у системі аграрного ринку та обмежує можливості фермерських господарств щодо самостійного формування ринкової стратегії.

Водночас результати анкетування підтверджують, що важливим чинником реалізації економічних інтересів фермерських господарств залишається рівень інституційної підтримки аграрного сектору. Обмеженість доступу до кредитних ресурсів, недостатня ефективність окремих механізмів державної підтримки та складність адаптації до змін регуляторного середовища формують додаткові обмеження розвитку фермерського сектору та посилюють нерівномірність умов господарювання.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що сучасна система бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств характеризується високим рівнем взаємозалежності економічних, інституційних та безпекових чинників. За таких умов можливості забезпечення економічної стійкості фермерських господарств дедалі більше визначаються їх здатністю адаптувати господарську діяльність до трансформації аграрного середовища, диверсифікувати джерела ресурсного забезпечення та підтримувати стабільність виробничо-фінансових процесів.

Важливою складовою комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств виступає диференціація господарств за рівнем їх економічної стійкості, адаптивності та можливостей функціонування в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Результати групування

фермерських господарств Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів наведено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10 Групування фермерських господарств Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів

Групи фермерських господарств	Критерії оцінювання	Характеристика реалізації економічних інтересів	Частка господарств у вибірці, %
Стійкі	Високий рівень рентабельності, фінансової автономності та стабільності збуту	Здатні підтримувати прибутковість діяльності, забезпечувати інвестиційну активність та адаптуватися до змін зовнішнього середовища	18,9
Адаптивні	Середній рівень прибутковості та достатня здатність до адаптації господарської діяльності	Підтримують стабільність функціонування за рахунок оптимізації витрат, диверсифікації виробництва та змін каналів збуту	37,8
Вразливі	Низький рівень фінансової стійкості та обмежений доступ до ресурсів	Характеризуються нестабільністю фінансових результатів, високою залежністю від зовнішніх чинників та обмеженими можливостями розвитку	29,7
Кризові	Критично низький рівень рентабельності та фінансової автономності	Функціонують переважно у режимі підтримання поточної діяльності, мають високий ризик припинення господарської діяльності	13,6

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Дані табл. 2.10 свідчать про суттєву диференціацію фермерських господарств Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів, що обумовлено нерівномірністю ресурсного забезпечення, фінансової стійкості, доступу до ринкової інфраструктури та здатності адаптуватися до трансформації зовнішнього середовища. Результати проведеного групування підтверджують, що сучасний фермерський сектор функціонує в умовах посилення структурної неоднорідності та зростання розриву між господарствами за рівнем економічної стійкості.

Найменшу частку у структурі вибірки становлять стійкі фермерські господарства – 18,9 %. Для цієї групи характерними є відносно високий рівень рентабельності, фінансової автономності та стабільності каналів реалізації продукції. Такі господарства мають вищий рівень адаптивності до змін зовнішнього середовища, ширші можливості доступу до фінансових ресурсів та здатність підтримувати інвестиційну активність навіть в умовах нестабільності аграрного ринку.

Найбільш чисельною групою є адаптивні фермерські господарства, частка яких становить 37,8 %. Їх функціонування характеризується відносною стабільністю виробничо-фінансових процесів та здатністю компенсувати вплив зовнішніх обмежень за рахунок оптимізації витрат, диверсифікації виробництва, зміни каналів збуту та використання адаптаційних механізмів господарювання. Саме ця група найбільш активно формує сучасну модель адаптивної економічної поведінки фермерських господарств.

Водночас майже третина фермерських господарств належить до вразливої групи. Для таких господарств характерними є нестабільність фінансових результатів, високий рівень залежності від зовнішніх ресурсів та обмежені можливості підтримання економічної стійкості. Значний вплив на їх функціонування здійснюють коливання цін, обмеженість доступу до кредитування, логістичні проблеми та зростання виробничих витрат.

Кризова група фермерських господарств, частка якої становить 13,6 %, характеризується критично низьким рівнем рентабельності та фінансової автономності. Такі господарства переважно орієнтуються на підтримання поточної діяльності та мають високий ризик скорочення або припинення господарської діяльності. За сучасних умов саме ця категорія фермерських господарств є найбільш чутливою до змін економічного та безпекового середовища.

Проведене групування дозволяє стверджувати, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств характеризується суттєвою диференціацією рівня економічної стійкості та адаптивності суб'єктів

фермерства. За таких умов визначального значення набуває здатність господарств підтримувати фінансову автономність, забезпечувати диверсифікацію джерел ресурсного забезпечення та адаптувати виробничо-господарську діяльність до нестабільного зовнішнього середовища.

Розподіл фермерських господарств Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів наведено на рис. 2.8.

Рис. 2.8 підтверджує суттєву неоднорідність фермерського сектору Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів та адаптивності до трансформації зовнішнього середовища. Домінування адаптивної та вразливої груп фермерських господарств свідчить про те, що значна частина суб'єктів фермерства функціонує в умовах обмеженої фінансової стійкості та змушена орієнтувати господарську діяльність переважно на підтримання поточної економічної стабільності.

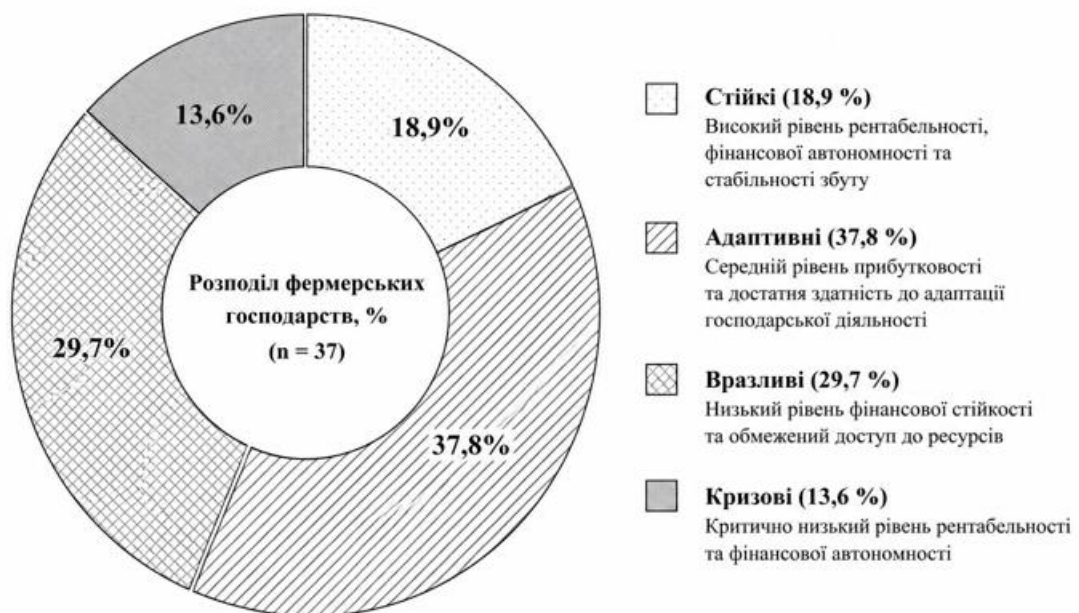

Рисунок 2.8 – Розподіл фермерських господарств Миколаївської області за рівнем реалізації економічних інтересів у 2024 р.

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Порівняно незначна частка стійких фермерських господарств підтверджує високий рівень впливу зовнішніх економічних та інституційних обмежень на

розвиток фермерського сектору. За сучасних умов можливості забезпечення стабільної прибутковості, підтримання інвестиційної активності та реалізації довгострокових стратегій розвитку мають переважно господарства з вищим рівнем ресурсного забезпечення, диверсифікованими каналами збуту та кращим доступом до фінансових ресурсів.

Водночас значна частка адаптивних фермерських господарств свідчить про поступове формування нової моделі господарської поведінки, орієнтованої на гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища. Для таких господарств характерними є оптимізація виробничих витрат, диверсифікація виробництва, використання альтернативних каналів реалізації продукції та посилення ролі ресурсозберігаючих практик. Це підтверджує, що адаптивність поступово перетворюється на один із ключових чинників забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Висока частка вразливих та кризових господарств свідчить про посилення структурної нерівномірності розвитку фермерського сектору та зростання ризику скорочення частини суб'єктів фермерства. Для таких господарств характерними є нестача фінансових ресурсів, високий рівень залежності від зовнішніх чинників, нестабільність збуту продукції та обмежені можливості підтримання ліквідності. За таких умов реалізація економічних інтересів переважно зводиться до забезпечення короткострокового функціонування та підтримання мінімального рівня економічної стійкості.

Проведене групування дозволяє стверджувати, що сучасна трансформація фермерського сектору супроводжується не лише зміною господарських пріоритетів, а й посиленням структурної диференціації можливостей реалізації економічних інтересів. За сучасних умов рівень адаптивності, фінансової автономності та здатність диверсифікувати механізми господарювання дедалі більше визначають конкурентоспроможність та економічну стійкість фермерських господарств.

Для поглиблення оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств доцільним є визначення взаємозв'язку між окремими

економічними чинниками та рівнем економічної стійкості суб'єктів фермерства. Результати кореляційного аналізу впливу ключових факторів на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11 Кореляційний аналіз впливу ключових факторів на рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Фактори впливу	Коефіцієнт кореляції (r)	Характер взаємозв'язку	Вплив на реалізацію економічних інтересів
Рентабельність операційної діяльності	0,82	Сильний прямий	Зростання рентабельності посилює здатність господарств формувати фінансовий результат і підтримувати економічну стійкість
Фінансовий результат до оподаткування у % до чистого доходу	0,79	Сильний прямий	Підвищення частки фінансового результату в доході свідчить про кращу результативність господарської діяльності
Частка прибуткових фермерських господарств	0,74	Сильний прямий	Збільшення частки прибуткових господарств розширює можливості стабільної реалізації економічних інтересів фермерського сектору
Фінансовий результат до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь	0,77	Сильний прямий	Підвищення віддачі земельного ресурсу сприяє зростанню економічної результативності господарств
Дебіторська заборгованість	-0,58	Помірний обернений	Зростання дебіторської заборгованості обмежує поточну ліквідність і вилучає частину коштів з господарського обороту
Кредиторська заборгованість	-0,63	Помірний обернений	Збільшення кредиторської заборгованості посилює фінансове навантаження та залежність господарств від зовнішніх зобов'язань
Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості	0,46	Помірний прямий	Переважаання дебіторської заборгованості над кредиторською може свідчити про потенційно кращу розрахункову позицію, однак водночас потребує контролю за своєчасністю надходження коштів

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Кореляційний аналіз проведено на основі результатів анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області. Для оцінювання сили взаємозв'язку між окремими факторами та рівнем реалізації економічних інтересів використано коефіцієнт парної кореляції Пірсона. Вихідна матриця розрахунків наведена у додатку Б.

Результати кореляційного аналізу, наведені у табл. 2.11, свідчать, що найбільш вагомий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств мають показники рентабельності операційної діяльності, фінансового результату до оподаткування, частки прибуткових господарств та віддачі земельного ресурсу. Водночас зростання дебіторської і кредиторської заборгованості формує стримувальний вплив, оскільки погіршує платіжну дисципліну, посилює фінансове навантаження та обмежує можливості стабільного господарського розвитку.

Найвищий рівень прямого взаємозв'язку спостерігається між рівнем реалізації економічних інтересів та рентабельністю операційної діяльності фермерських господарств ($r = 0,82$). Це свідчить, що здатність забезпечувати прибутковість залишається одним із ключових чинників економічної стійкості суб'єктів фермерства. У сучасних умовах рентабельність відображає не лише ефективність виробництва, а й спроможність господарств контролювати витрати, адаптуватися до цінових коливань і підтримувати результативність діяльності в нестабільному аграрному середовищі.

Сильний прямий взаємозв'язок виявлено також між рівнем реалізації економічних інтересів та фінансовим результатом до оподаткування у відсотках до чистого доходу ($r = 0,79$). Це підтверджує, що для фермерських господарств важливим є не лише зростання обсягів реалізації, а й здатність перетворювати отриманий дохід у реальний фінансовий результат. За умов зростання витрат і нестабільності ринкової кон'юнктури саме цей показник дає змогу оцінити якість фінансової результативності господарської діяльності.

Вагоме значення має і фінансовий результат до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь ($r = 0,77$). Такий зв'язок свідчить, що реалізація

економічних інтересів фермерських господарств істотно залежить від ефективності використання земельного ресурсу. Збільшення земельної площі саме по собі не гарантує економічного ефекту, якщо не супроводжується належною урожайністю, раціональним використанням ресурсів, збалансованою структурою виробництва та прийнятним рівнем витрат.

Сильний прямий зв'язок між рівнем реалізації економічних інтересів і часткою прибуткових фермерських господарств ($r = 0,74$) вказує на важливість загального фінансового стану фермерського сектору. Зростання частки прибуткових господарств розширює можливості для підтримання виробничої активності, оновлення ресурсної бази, виконання поточних зобов'язань і формування резервів для подальшого розвитку.

Обернений взаємозв'язок між рівнем реалізації економічних інтересів та кредиторською заборгованістю ($r = -0,63$) свідчить про стримувальний вплив фінансових зобов'язань на діяльність фермерських господарств. Зростання кредиторської заборгованості посилює залежність від зовнішніх джерел покриття поточних потреб, ускладнює планування витрат і знижує фінансову гнучкість господарств.

Помірний обернений зв'язок із дебіторською заборгованістю ($r = -0,58$) підтверджує, що затримка надходження коштів від контрагентів також негативно впливає на реалізацію економічних інтересів. Навіть за наявності доходу та позитивних фінансових результатів надмірне зростання дебіторської заборгованості вилучає кошти з обороту, обмежує ліквідність і зменшує можливості своєчасного фінансування виробничих потреб.

Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості має помірний прямий зв'язок із рівнем реалізації економічних інтересів ($r = 0,46$). Це свідчить, що переважання дебіторської заборгованості над кредиторською може характеризувати певний потенціал майбутніх грошових надходжень, однак така позиція потребує постійного контролю за строками розрахунків. Для фермерських господарств важливим є не лише обсяг заборгованості, а й здатність своєчасно перетворювати її у грошові ресурси.

Проведений кореляційний аналіз показує, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств найбільше залежить від прибутковості, фінансової результативності, ефективності використання земельного ресурсу та стану розрахунків із контрагентами. За таких умов ключового значення набувають здатність господарств формувати стабільний фінансовий результат, підтримувати платоспроможність, контролювати заборгованість і забезпечувати достатню віддачу від наявного ресурсного потенціалу.

Взаємозв'язок між рівнем рентабельності операційної діяльності та рівнем реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 2.9.

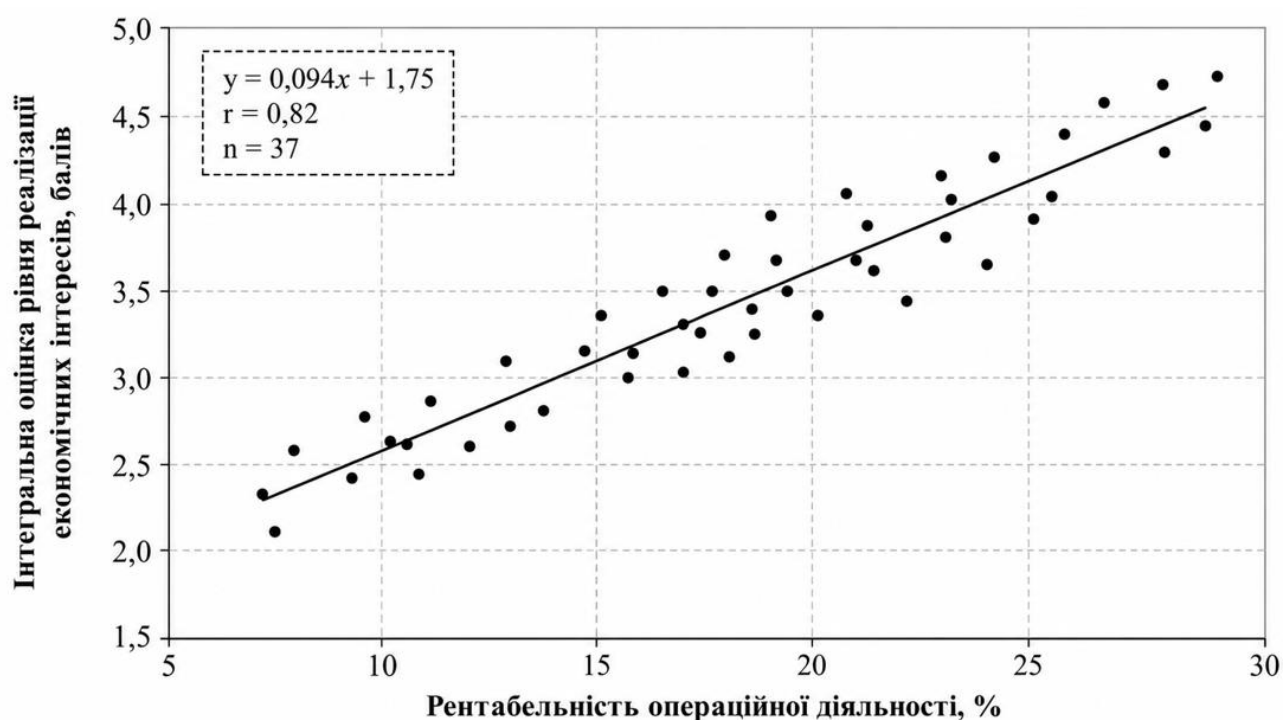

Рисунок 2.9 – Взаємозв'язок між рівнем рентабельності діяльності та рівнем реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

За результатами аналізу взаємозв'язку, відображеного на рис. 2.9, простежується сильна пряма залежність між рівнем рентабельності операційної діяльності та інтегральною оцінкою рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Отримане значення коефіцієнта кореляції свідчить,

що зростання рентабельності здебільшого супроводжується підвищенням здатності господарств формувати фінансовий результат, підтримувати економічну стійкість і забезпечувати стабільність господарської діяльності.

Зазначений взаємозв'язок має не лише виробничий, а й фінансово-організаційний зміст. У сучасних умовах рівень рентабельності залежить від співвідношення доходів і витрат, ефективності використання земельного ресурсу, своєчасності розрахунків із контрагентами та здатності господарств утримувати прийнятний рівень платоспроможності. Тому рентабельність виступає не ізольованим показником прибутковості, а важливою характеристикою загальної результативності реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Наявність окремих господарств із нижчим рівнем інтегральної оцінки навіть за відносно прийняттого рівня рентабельності свідчить, що прибутковість не є єдиною умовою економічної стійкості. Важливе значення мають також стабільність грошових потоків, рівень дебіторської та кредиторської заборгованості, здатність своєчасно фінансувати виробничі потреби та підтримувати безперервність господарської діяльності.

Водночас господарства з низьким рівнем рентабельності переважно характеризуються нижчим рівнем реалізації економічних інтересів. Це проявляється в обмежених можливостях формування фінансового результату, слабшій віддачі наявного ресурсного потенціалу, погіршенні платоспроможності та зростанні залежності від зовнішніх зобов'язань. За таких умов зниження рентабельності безпосередньо посилює економічну вразливість фермерських господарств.

Проведений аналіз свідчить, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом взаємодії прибутковості, фінансової результативності, ефективності використання земельного ресурсу та стану розрахунків із контрагентами. У сучасних умовах важливим стає не лише досягнення позитивного фінансового результату, а й здатність господарств підтримувати платоспроможність, контролювати заборгованість і забезпечувати стійкість господарської діяльності в нестабільному аграрному середовищі.

Проведене комплексне оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області дозволяє визначити основні тенденції трансформації сучасного фермерського сектору та сформулювати узагальнюючі висновки щодо особливостей функціонування суб'єктів фермерства в умовах воєнно-економічної нестабільності.

Узагальнення результатів проведеного дослідження свідчить, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області характеризується суттєвою трансформацією механізмів господарської поведінки, зміною економічних пріоритетів та посиленням ролі адаптаційних чинників забезпечення економічної стійкості. За сучасних умов визначального значення для функціонування фермерських господарств набувають не лише показники виробничої ефективності, а й здатність суб'єктів фермерства підтримувати фінансову автономність, диверсифікувати канали збуту, мінімізувати ризики та адаптувати господарську діяльність до нестабільного зовнішнього середовища.

Результати проведеного аналізу свідчать, що у 2020–2024 рр. виробничо-фінансові показники діяльності фермерських господарств Миколаївської області мали нестійку динаміку. Найбільш відчутне погіршення спостерігалось у 2022 р., коли воєнно-економічні чинники, логістичні обмеження, зростання витрат і порушення ринкових зв'язків негативно вплинули на фінансові результати господарств. У 2023–2024 рр. відбулося поступове відновлення рентабельності, фінансового результату та частки прибуткових господарств, однак зростання дебіторської і кредиторської заборгованості свідчить про збереження ризиків платоспроможності та підвищену залежність результатів діяльності від зовнішніх економічних умов.

Водночас проведене дослідження підтверджує, що сучасна трансформація фермерського сектору супроводжується формуванням нових адаптивних моделей господарювання. Значна частина фермерських господарств переорієнтовує господарську діяльність на оптимізацію виробничих витрат, диверсифікацію виробництва та каналів реалізації продукції, використання

ресурсозберігаючих практик і підтримання поточної ліквідності. За таких умов адаптивність поступово перетворюється на один із ключових чинників забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Суттєве значення для реалізації економічних інтересів фермерських господарств мають також фінансові та інституційні чинники. Результати анкетування підтверджують, що найбільший негативний вплив на функціонування фермерських господарств здійснюють зростання виробничих витрат, логістичні обмеження, нестабільність ринків збуту та ускладнення доступу до кредитних ресурсів. Це свідчить про посилення впливу зовнішнього середовища на результати діяльності фермерських господарств та зростання ролі інституційних механізмів забезпечення економічної стійкості фермерського сектору.

Проведене групування фермерських господарств за рівнем реалізації економічних інтересів підтвердило суттєву структурну диференціацію фермерського сектору. Поряд із відносно стійкими господарствами значна частина суб'єктів фермерства функціонує в умовах обмеженої фінансової стійкості та високої залежності від зовнішніх економічних чинників. Це свідчить про нерівномірність адаптаційних можливостей фермерських господарств та посилення структурної неоднорідності розвитку фермерського сектору.

Результати кореляційного аналізу підтвердили наявність тісного взаємозв'язку між рівнем реалізації економічних інтересів фермерських господарств та показниками рентабельності, фінансової автономності, адаптивності господарської діяльності й диверсифікації каналів збуту. Це дозволяє стверджувати, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом комплексу взаємопов'язаних виробничо-економічних, фінансових, ринкових та інституційних чинників.

Узагальнююча оцінка результатів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області наведена у табл. 2.12.

Дані табл. 2.12 дозволяють стверджувати, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області

характеризується комплексною трансформацією механізмів господарської діяльності під впливом воєнно-економічних, фінансових та інституційних чинників. Проведене дослідження підтверджує, що у сучасних умовах реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить не лише від результатів виробничої діяльності, а й від рівня фінансової стійкості, адаптивності та здатності господарств функціонувати в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища.

Таблиця 2.12 Узагальнююча оцінка результатів реалізації економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області

Компоненти оцінювання	Основні результати дослідження	Ключові тенденції трансформації
Виробничо-економічний стан	Скорочення рівня рентабельності, прибутковості виробництва та частки прибуткових господарств	Переорієнтація господарської діяльності на підтримання економічної стійкості
Фінансова стійкість	Погіршення показників ліквідності та фінансової автономності, зростання залежності від зовнішніх ресурсів	Посилення значення власних фінансових ресурсів та обмеження інвестиційної активності
Ринкові умови діяльності	Нестабільність каналів збуту, посилення залежності від посередницьких структур	Диверсифікація механізмів реалізації продукції та пошук альтернативних ринків збуту
Інституційне середовище	Обмежений доступ до кредитування та недостатня ефективність окремих механізмів державної підтримки	Зростання ролі адаптивних механізмів самозабезпечення та горизонтальної взаємодії
Адаптивність господарської діяльності	Активізація оптимізації витрат, зміна структури виробництва та використання ресурсозберігаючих практик	Формування адаптивної моделі реалізації економічних інтересів фермерських господарств
Структурна диференціація фермерського сектору	Посилення нерівномірності рівня економічної стійкості та адаптивності господарств	Зростання розриву між стійкими, адаптивними, вразливими та кризовими господарствами

Джерело: сформовано автором на основі результатів проведеного дослідження

Погіршення виробничо-фінансових показників діяльності фермерських господарств, зростання виробничих витрат, нестабільність ринків збуту та обмеженість доступу до кредитних ресурсів спричинили зміну пріоритетів господарської поведінки суб'єктів фермерства. Якщо у довоєнний період домінуючого значення набували розширення виробництва, нарощування прибутковості та інвестиційний розвиток, то у сучасних умовах визначальними

стають підтримання ліквідності, мінімізація ризиків та забезпечення економічної стійкості господарської діяльності.

Водночас проведене дослідження підтверджує формування адаптивної моделі реалізації економічних інтересів фермерських господарств, яка базується на оптимізації виробничих витрат, диверсифікації каналів збуту, використанні ресурсозберігаючих практик та зміні структури виробництва відповідно до трансформації зовнішнього середовища. За таких умов адаптивність поступово перетворюється на один із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності та економічної стійкості фермерських господарств.

Результати проведеного групування фермерських господарств свідчать про посилення структурної диференціації фермерського сектору та нерівномірності можливостей реалізації економічних інтересів. Поряд із господарствами, які зберігають достатній рівень фінансової стійкості та адаптивності, значна частина суб'єктів фермерства функціонує в умовах підвищеної економічної вразливості та обмежених можливостей підтримання стабільної господарської діяльності.

Проведений кореляційний аналіз підтвердив, що ключовий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють рівень рентабельності, фінансової автономності, доступ до ресурсного забезпечення, диверсифікація каналів збуту та здатність адаптувати господарську діяльність до трансформації аграрного середовища. Це свідчить про багатокomпонентний характер сучасної системи реалізації економічних інтересів фермерських господарств та посилення ролі інституційних і адаптаційних чинників у забезпеченні їх економічної стійкості.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області характеризується переходом від моделі господарювання, орієнтованої переважно на економічне зростання та максимізацію прибутковості, до моделі адаптивної економічної стійкості, у межах якої визначального значення набувають здатність мінімізувати ризики, підтримувати фінансову автономність

та забезпечувати стабільність функціонування в умовах трансформації аграрного середовища.

2.3. Інституційно-економічні чинники реалізації економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки

Реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом складної системи взаємопов'язаних інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників. За таких умов визначального значення набувають не лише результати виробничої діяльності чи рівень ресурсного забезпечення господарств, а й здатність адаптувати господарську поведінку до трансформації зовнішнього середовища, підтримувати фінансову стійкість та забезпечувати безперервність функціонування в умовах високої невизначеності.

Сучасна система реалізації економічних інтересів фермерських господарств характеризується посиленням залежності результатів господарської діяльності від зовнішніх інституційних умов. Трансформація механізмів державної підтримки, обмеження доступу до кредитних ресурсів, нестабільність ринків збуту та порушення логістичних зв'язків формують нову систему господарських стимулів, яка безпосередньо впливає на економічну поведінку суб'єктів фермерства та змінює пріоритети реалізації їх економічних інтересів.

В умовах воєнно-економічної нестабільності суттєво загострюються суперечності між чинними механізмами державного регулювання та практичними потребами функціонування фермерських господарств. Проведене дослідження свідчить, що окремі механізми бухгалтерського та податкового обліку державної й міжнародної фінансової допомоги формують додаткові регуляторні ризики для суб'єктів фермерства, зокрема щодо збереження спрощеного режиму оподаткування та підтримання встановлених критеріїв частки сільськогосподарського товаровиробництва. За таких умов фермерські господарства змушені переорієнтовувати господарську поведінку на мінімізацію регуляторної невизначеності та підтримання поточної економічної стійкості.

На відміну від довоєнного періоду, коли реалізація економічних інтересів фермерських господарств переважно орієнтувалася на розширення виробництва, підвищення прибутковості та інвестиційний розвиток, у сучасних умовах домінуючого значення набувають підтримання ліквідності, забезпечення стабільності збуту продукції, збереження ресурсного потенціалу та мінімізація господарських ризиків. Це свідчить про трансформацію системи господарських стимулів і поступовий перехід фермерських господарств до адаптивної моделі економічної поведінки.

Важливою особливістю сучасного розвитку фермерського сектору є взаємозалежність інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників. Зміна окремих елементів зовнішнього середовища формує ланцюговий механізм трансформації господарської поведінки фермерських господарств. Зокрема, порушення логістичних зв'язків спричиняє зростання трансакційних витрат та погіршення ліквідності господарств, що, своєю чергою, обмежує інвестиційну активність і посилює переорієнтацію фермерських господарств на короткострокові моделі функціонування. Аналогічно обмеження доступу до кредитних ресурсів знижує можливості модернізації виробництва та посилює залежність суб'єктів фермерства від власних фінансових ресурсів.

Вплив основних інституційних чинників на трансформацію реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 2.13.

За даними табл. 2.13, сучасна трансформація процесу реалізації економічних інтересів фермерських господарств обумовлена системним тиском інституційних обмежень, які модифікують господарську поведінку суб'єктів та визначають нові пріоритети функціонування аграрного сектору. На відміну від традиційної моделі господарювання, де ключове значення мало нарощування обсягів виробництва та розширення економічного потенціалу, у сучасних умовах визначальним чинником забезпечення інтересів стає здатність агровиробників адаптуватися до змін інституційного середовища. При цьому одним із найбільш дестабілізуючих факторів виступає регуляторна мінливість та нестабільність чинних механізмів державної підтримки.

**Таблиця 2.13 Вплив інституційних чинників на трансформацію
реалізації економічних інтересів фермерських господарств**

Інституційні чинники	Механізм впливу	Поведінкова трансформація фермерських господарств	Вплив на рівень реалізації економічних інтересів
Нестабільність механізмів державної підтримки	Зростання регуляторної невизначеності та зміна умов отримання фінансової допомоги	Скорочення горизонтів стратегічного планування та переорієнтація на короткострокову стабілізацію діяльності	Послаблення інвестиційної активності та зниження довгострокової економічної стійкості
Обмежений доступ до кредитних ресурсів	Ускладнення залучення зовнішнього фінансування та зростання вартості кредитних ресурсів	Переважаюча самофінансування та відтермінування модернізації виробництва	Погіршення фінансової стійкості та обмеження можливостей розвитку
Неадаптованість окремих механізмів державного регулювання до умов воєнної економіки	Суперечності між механізмами обліку державної та міжнародної фінансової допомоги	Переорієнтація господарської поведінки на мінімізацію регуляторних ризиків	Посилення інституційної невизначеності та обмеження стратегічного планування
Асиметрія земельних відносин	Невизначеність довгострокового землекористування та обмеженість доступу до земельних ресурсів	Скорочення капіталовкладень у відтворення земельного потенціалу	Послаблення інвестиційної спрямованості господарської діяльності
Домінування посередницьких структур у системі збуту	Залежність фермерських господарств від окремих каналів реалізації продукції	Диверсифікація механізмів реалізації та переорієнтація на локальні ринки	Зниження рівня економічної автономності господарств
Низький рівень коопераційної взаємодії	Обмеженість спільного доступу до технічних, фінансових та логістичних ресурсів	Домінування індивідуалізованих моделей господарської поведінки	Зростання трансакційних витрат та послаблення адаптивних можливостей
Нестабільність податкового середовища	Часті зміни механізмів адміністрування та податкових умов господарювання	Орієнтація на мінімізацію фінансових ризиків та оптимізацію витрат	Посилення невизначеності господарської діяльності та звуження можливостей розвитку

Джерело: сформовано автором на основі [45; 58; 60; 74; 75; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162], результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Часті зміни умов фінансової допомоги, трансформація механізмів кредитування аграрного сектору та невизначеність окремих процедур державного регулювання обмежують можливості довгострокового планування господарської діяльності.

За таких умов фермерські господарства дедалі більше орієнтуються на короткострокові моделі функціонування, спрямовані насамперед на підтримання ліквідності та мінімізацію поточних ризиків.

Важливим проявом сучасної трансформації інституційного середовища є також неадаптованість окремих механізмів державного регулювання до умов воєнної економіки. Проведене дослідження підтверджує, що суперечності між механізмами бухгалтерського й податкового обліку державної та міжнародної фінансової допомоги формують додаткові ризики для функціонування фермерських господарств. Зокрема, окремі механізми обліку грантової та гуманітарної підтримки можуть впливати на критерії перебування фермерських господарств на спрощеній системі оподаткування та ускладнювати підтримання необхідної частки сільськогосподарського товаровиробництва. Це посилює інституційну невизначеність та стимулює переорієнтацію господарської поведінки на мінімізацію регуляторних ризиків.

Суттєвий вплив на трансформацію реалізації економічних інтересів фермерських господарств здійснює також обмежений доступ до кредитних ресурсів. Посилення вимог до фінансового забезпечення кредитів, зростання вартості позикового капіталу та скорочення можливостей пільгового кредитування призводять до зниження інвестиційної активності фермерських господарств. За таких умов переважна частина суб'єктів фермерства змушена орієнтуватися переважно на використання власних фінансових ресурсів, що обмежує можливості технологічної модернізації виробництва та звужує перспективи довгострокового розвитку.

Водночас посилення залежності фермерських господарств від посередницьких структур у системі реалізації продукції сприяє зниженню рівня економічної автономності суб'єктів фермерства. Нестабільність ринків збуту,

логістичні обмеження та ускладнення експортної діяльності формують додаткові трансакційні витрати й стимулюють фермерські господарства до диверсифікації каналів реалізації продукції та переорієнтації на локальні ринки збуту.

Важливою особливістю сучасного інституційного середовища є також недостатній рівень розвитку коопераційної взаємодії між фермерськими господарствами. Обмеженість спільного використання технічних, фінансових та логістичних ресурсів посилює індивідуалізацію моделей господарської поведінки та знижує можливості колективної адаптації фермерського сектору до трансформації зовнішнього середовища. За таких умов зростають трансакційні витрати діяльності та послаблюються можливості забезпечення довгострокової економічної стійкості фермерських господарств.

Система інституційно-економічної взаємодії фермерських господарств у процесі реалізації економічних інтересів наведена на рис. 2.10.

Рис. 2.10 відображає, що сучасна система реалізації економічних інтересів фермерських господарств формується в умовах складної взаємодії державних, фінансових, ринкових та соціально-інституційних суб'єктів, між якими існує високий рівень взаємозалежності та асиметрії економічних можливостей. За сучасних умов фермерські господарства дедалі більше залежать не лише від результатів власної виробничої діяльності, а й від доступу до фінансових ресурсів, стабільності логістичних каналів, умов державного регулювання та ефективності ринкової інфраструктури.

Особливого значення набуває взаємозв'язок між фінансово-кредитними інститутами, механізмами державної підтримки та можливостями підтримання економічної стійкості фермерських господарств.

Обмеження доступу до кредитних ресурсів і поступова трансформація механізмів пільгового кредитування зумовлюють зростання залежності фермерських господарств від власних фінансових ресурсів та посилюють обережність у прийнятті інвестиційних рішень. За таких умов домінуючого значення набуває забезпечення поточної ліквідності та підтримання стабільності виробничих процесів.

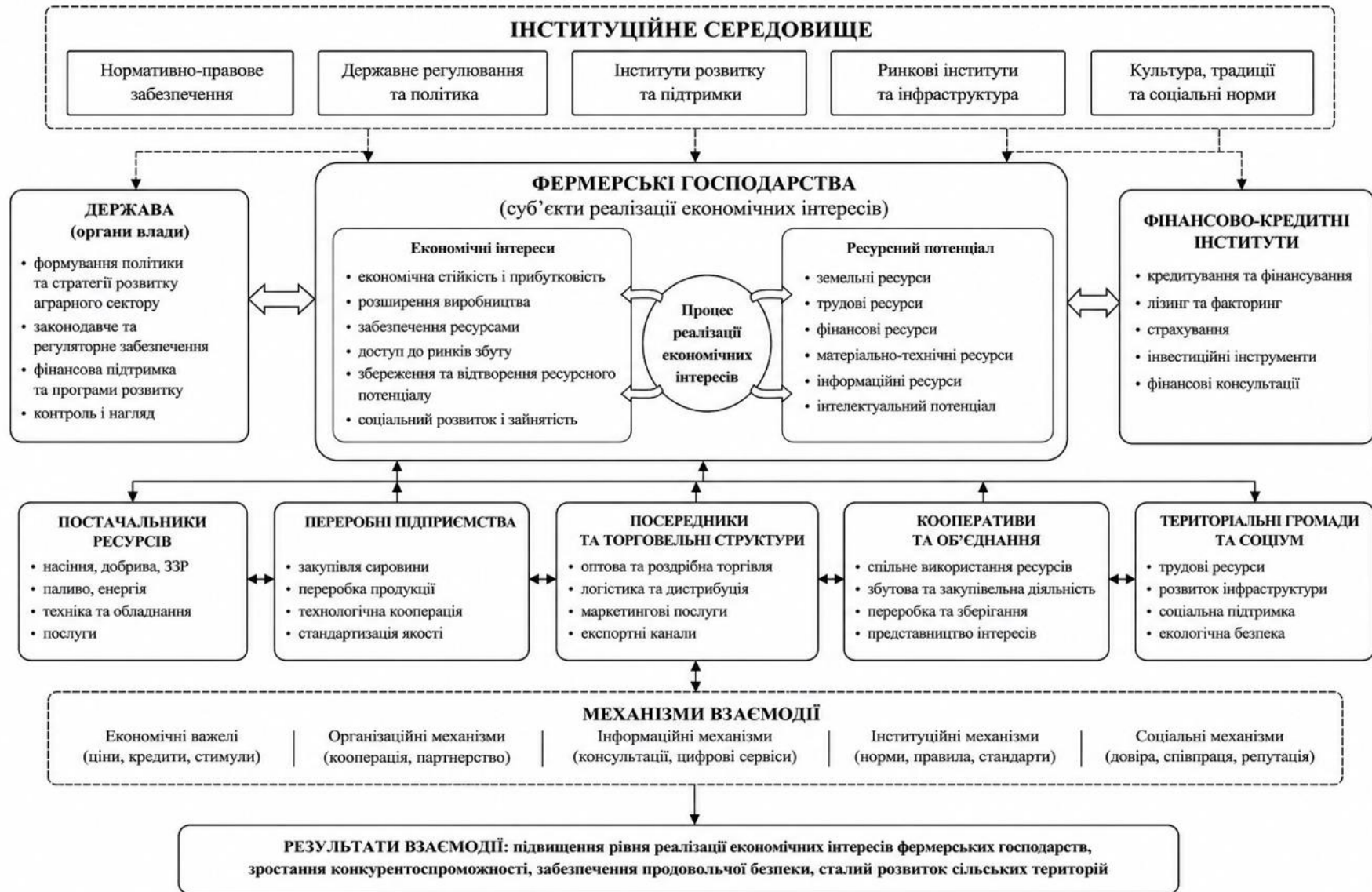

Рисунок 2.10 – Система інституційно-економічної взаємодії фермерських господарств у процесі реалізації економічних інтересів

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [45; 58; 60; 74; 75; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162]

Водночас нестабільність ринкового середовища та посилення залежності від посередницьких структур знижують рівень економічної автономності фермерських господарств і формують додаткові трансакційні витрати. Це стимулює суб'єктів фермерства до диверсифікації каналів реалізації продукції, переорієнтації на локальні ринки збуту та пошуку більш гнучких механізмів організації господарської діяльності.

Суттєвий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснює також рівень розвитку коопераційної взаємодії. Обмеженість механізмів спільного використання технічних, логістичних та фінансових ресурсів посилює індивідуалізацію господарської поведінки та звужує можливості колективної адаптації фермерського сектору до трансформації зовнішнього середовища. Водночас розвиток коопераційних форм взаємодії може сприяти частковому зниженню трансакційних витрат та підвищенню економічної стійкості суб'єктів фермерства.

Таким чином, сучасна система інституційно-економічної взаємодії фермерських господарств характеризується поєднанням високого рівня залежності від зовнішнього середовища та необхідності постійної адаптації господарської поведінки до трансформації економічних і регуляторних умов функціонування аграрного сектору. За таких умов реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше визначається здатністю забезпечувати гнучкість господарських рішень, диверсифікувати механізми ресурсного забезпечення та підтримувати стабільність функціонування в умовах воєнно-економічної нестабільності.

Вплив основних економічних чинників на рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 2.14.

Матеріали табл. 2.14 підтверджують, що сучасні економічні чинники впливають на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств не лише через зміну фінансових результатів діяльності, а й через трансформацію системи господарських стимулів та моделей економічної поведінки суб'єктів фермерства.

Таблиця 2.14 Вплив економічних чинників на рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Економічні чинники	Механізм економічного впливу	Зміна господарської поведінки фермерських господарств	Вплив на показники реалізації економічних інтересів
Зростання вартості матеріально-технічних ресурсів	Погіршення співвідношення між виробничими витратами та доходами	Оптимізація структури виробничих витрат і скорочення ресурсомістких напрямів виробництва	Зниження рівня рентабельності та інвестиційної активності
Подорожчання пального та енергоресурсів	Зростання собівартості виробництва та логістичних витрат	Використання ресурсозберігаючих технологій та мінімізація виробничих витрат	Посилення орієнтації на підтримання ліквідності
Нестабільність цін реалізації продукції	Посилення ринкової невизначеності та коливання фінансових результатів	Диверсифікація каналів збуту та переорієнтація на більш ліквідні культури	Нестабільність прибутковості господарської діяльності
Зростання логістичних витрат	Підвищення трансакційних витрат реалізації продукції	Скорочення товарності виробництва та пошук локальних ринків збуту	Зниження економічної автономності фермерських господарств
Обмеження експортної діяльності	Ускладнення доступу до зовнішніх ринків реалізації продукції	Переорієнтація на внутрішній ринок та альтернативні канали реалізації	Скорочення валютних надходжень і послаблення фінансової стійкості
Нестабільність валютного середовища	Зростання вартості імпортованих ресурсів та фінансових ризиків	Скорочення довгострокових інвестицій та підвищення обережності господарських рішень	Посилення адаптивної моделі господарювання
Зниження платоспроможності внутрішнього ринку	Скорочення місткості окремих сегментів аграрного ринку	Диверсифікація виробництва та каналів реалізації продукції	Обмеження можливостей нарощування доходів
Нестабільність механізмів ціноутворення	Посилення невизначеності щодо майбутніх фінансових результатів	Домінування короткострокових моделей господарської поведінки	Зниження рівня стратегічного планування діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [45; 63; 75; 91; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162], результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

За сучасних умов ключового значення набуває здатність фермерських господарств адаптувати виробничу та фінансову діяльність до нестабільності ринкового середовища й обмеженості ресурсного забезпечення.

Одним із найбільш відчутних економічних чинників виступає зростання вартості матеріально-технічних ресурсів. Подорожчання насіння, добрив, засобів захисту рослин, пального та енергоресурсів призводить до суттєвого погіршення співвідношення між витратами та результатами виробництва. Це стимулює фермерські господарства до оптимізації структури виробничих витрат, скорочення ресурсомістких напрямів діяльності та переорієнтації на менш витратні моделі господарювання. За таких умов економічні інтереси фермерських господарств дедалі більше концентруються навколо підтримання поточної ліквідності та забезпечення фінансової стійкості.

Важливим чинником трансформації економічної поведінки фермерських господарств є нестабільність ринків збуту та коливання цін реалізації сільськогосподарської продукції. Високий рівень цінової невизначеності обмежує можливості прогнозування фінансових результатів господарської діяльності та посилює ризиковість виробництва. У відповідь на це фермерські господарства активізують диверсифікацію каналів збуту, переорієнтовуються на більш ліквідні види продукції та скорочують частку довгострокових інвестиційних рішень.

Суттєвий вплив на рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств здійснює також зростання логістичних витрат та ускладнення експортної діяльності. Порушення транспортних маршрутів, нестабільність функціонування експортних каналів та збільшення вартості перевезень призводять до підвищення трансакційних витрат і зниження прибутковості аграрного виробництва. Це стимулює фермерські господарства до переорієнтації на внутрішній ринок, пошуку локальних каналів реалізації продукції та скорочення товарності окремих напрямів виробництва.

Окремим проявом сучасної трансформації економічного середовища є посилення нестабільності валютного ринку та зростання фінансових ризиків господарської діяльності. Оскільки значна частина матеріально-технічних ресурсів аграрного виробництва безпосередньо залежить від імпортової складової, коливання валютного курсу призводять до зростання собівартості

виробництва та ускладнюють фінансове планування діяльності фермерських господарств. За таких умов суб'єкти фермерства дедалі частіше орієнтуються на короткострокові господарські рішення та мінімізацію фінансових ризиків.

Поряд із цим зниження платоспроможності внутрішнього ринку та нестабільність механізмів ціноутворення формують додаткові обмеження для забезпечення стабільної прибутковості фермерських господарств. Це зумовлює необхідність постійної адаптації структури виробництва та механізмів реалізації продукції відповідно до змін ринкової кон'юнктури.

Таким чином, сучасні економічні чинники трансформують не лише умови функціонування фермерських господарств, а й саму систему реалізації їх економічних інтересів. За сучасних умов домінуючого значення набувають забезпечення економічної стійкості, підтримання ліквідності, мінімізація фінансових ризиків та адаптація господарської діяльності до нестабільного ринкового середовища.

Механізм впливу економічних чинників на трансформацію реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 2.11.

Рис. 2.11 демонструє, що сучасна трансформація реалізації економічних інтересів фермерських господарств відбувається через складний механізм взаємодії економічних чинників, які впливають не лише на фінансові результати діяльності, а й на систему господарських стимулів, моделі економічної поведінки та пріоритети функціонування суб'єктів фермерства. За сучасних умов економічні чинники формують багаторівневий ланцюг впливу, у межах якого зміна окремих параметрів зовнішнього середовища спричиняє трансформацію господарських рішень та механізмів реалізації економічних інтересів.

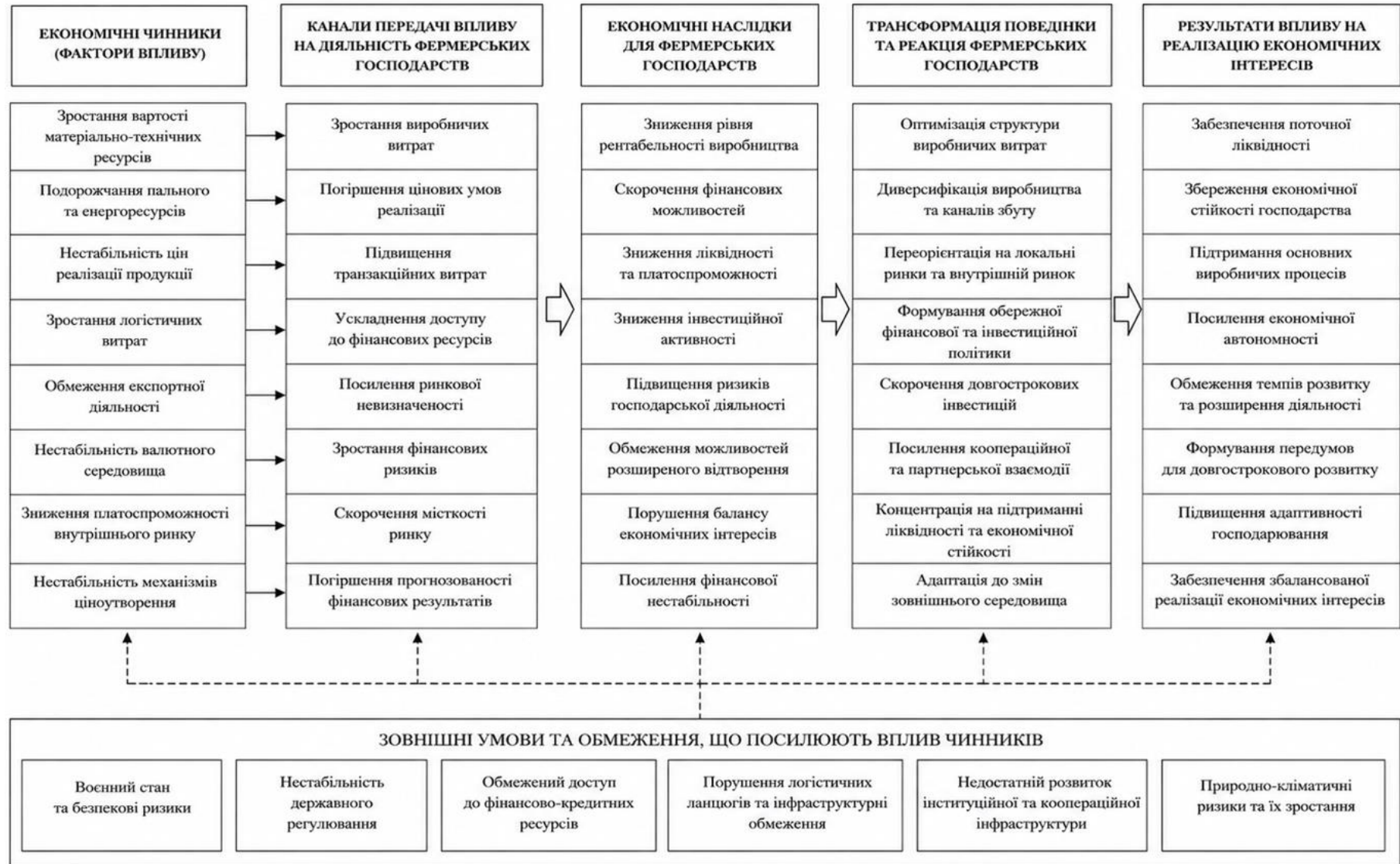

Рисунок 2.11 – Механізм впливу економічних чинників на трансформацію реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [45; 63; 75; 91; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162]

Це обмежує можливості розширеного відтворення та стимулює переорієнтацію господарської поведінки на оптимізацію виробничих процесів, скорочення витрат і концентрацію ресурсів на підтриманні поточної ліквідності. За таких умов економічні інтереси фермерських господарств дедалі більше зміщуються від інвестиційного розвитку до забезпечення економічної стійкості.

Водночас нестабільність цін реалізації продукції та ускладнення експортної діяльності формують високий рівень ринкової невизначеності та підвищують ризиковість аграрного виробництва. У відповідь на це фермерські господарства змінюють структуру виробництва, диверсифікують канали збуту та переорієнтовуються на більш ліквідні напрями діяльності. Це свідчить про посилення адаптивного характеру економічної поведінки суб'єктів фермерства в умовах нестабільного ринкового середовища.

Суттєвий вплив на трансформацію реалізації економічних інтересів фермерських господарств здійснює також зростання логістичних витрат та обмеження доступу до фінансово-кредитних ресурсів. Погіршення доступності фінансування знижує можливості технологічної модернізації виробництва, тоді як логістичні обмеження підвищують трансакційні витрати та ускладнюють реалізацію продукції. У результаті фермерські господарства дедалі частіше змушені орієнтуватися на короткострокові господарські рішення та мінімізувати довгострокові інвестиційні ризики.

Важливою особливістю сучасного економічного середовища є також взаємопосилюючий характер окремих чинників. Зокрема, воєнно-безпекові ризики, нестабільність державного регулювання, порушення логістичної інфраструктури та обмеженість фінансових ресурсів формують комплексний механізм дестабілізації господарської діяльності фермерських господарств. Це призводить до трансформації системи економічних стимулів та посилює переорієнтацію суб'єктів фермерства на адаптивні моделі господарювання.

Сучасний механізм впливу економічних чинників характеризується комплексною трансформацією умов функціонування фермерських господарств, у межах якої визначального значення набувають підтримання ліквідності,

забезпечення фінансової стійкості, диверсифікація господарської діяльності та здатність адаптуватися до нестабільного зовнішнього середовища. Це свідчить про поступове формування адаптивної моделі реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності.

Вплив воєнно-безпекових чинників на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 2.15.

Інформація, наведена у табл. 2.15, підтверджує, що воєнно-безпекові чинники у сучасних умовах перетворилися на один із ключових механізмів трансформації реалізації економічних інтересів фермерських господарств. На відміну від традиційних економічних ризиків, їх вплив має комплексний характер та одночасно охоплює виробничу, фінансову, логістичну, кадрову й інституційну складові функціонування фермерського сектору.

Одним із найбільш дестабілізуючих чинників залишається мінування сільськогосподарських угідь, яке призводить до скорочення доступного земельного ресурсу та обмеження можливостей повноцінного використання посівних площ. За таких умов фермерські господарства змушені переорієнтовувати господарську діяльність на мінімізацію виробничих ризиків, скорочення витрат і концентрацію ресурсів на підтриманні поточної економічної стійкості. Це суттєво обмежує можливості довгострокового інвестування та відтворення ресурсного потенціалу.

Не менш вагомий вплив здійснює руйнування логістичної інфраструктури та нестабільність експортної діяльності. Порушення транспортних маршрутів, ускладнення функціонування портової інфраструктури та зростання вартості перевезень формують додаткові трансакційні витрати та погіршують фінансові результати діяльності фермерських господарств. У відповідь на це суб'єкти фермерства дедалі частіше переорієнтовуються на внутрішній ринок, локальні канали реалізації продукції та скорочення товарності окремих напрямів виробництва.

Таблиця 2.15 Воєнно-безпекові механізми впливу на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств

Воєнно-безпекові чинники	Механізм впливу	Поведінкова трансформація фермерських господарств	Вплив на показники реалізації економічних інтересів
Мінування сільськогосподарських угідь	Скорочення доступного земельного ресурсу та обмеження використання частини посівних площ	Переорієнтація на мінімізацію виробничих ризиків і скорочення витрат	Зниження інвестиційної активності та послаблення ресурсного потенціалу
Руйнування логістичної інфраструктури	Ускладнення транспортування та реалізації продукції	Скорочення товарності виробництва та переорієнтація на локальні ринки збуту	Зниження прибутковості та посилення трансакційних витрат
Постійна безпекова невизначеність	Підвищення ризиковості господарської діяльності та нестабільність планування	Домінування короткострокових господарських рішень	Обмеження довгострокового розвитку фермерських господарств
Кадровий дефіцит та мобілізаційні процеси	Скорочення трудового потенціалу та ускладнення організації виробничих процесів	Оптимізація структури виробництва та механізація окремих процесів	Звуження масштабів діяльності та зростання виробничого навантаження
Енергетична нестабільність	Перебої електро- та паливного забезпечення виробництва	Використання резервних та ресурсозберігаючих механізмів функціонування	Зростання собівартості виробництва та посилення фінансових ризиків
Пошкодження виробничої та соціальної інфраструктури	Обмеження можливостей зберігання, переробки та реалізації продукції	Скорочення виробничої активності та концентрація ресурсів на підтриманні поточної діяльності	Погіршення економічної стійкості фермерських господарств
Порушення стабільності експортної діяльності	Ускладнення доступу до зовнішніх ринків та валютних надходжень	Диверсифікація каналів реалізації продукції та переорієнтація на внутрішній ринок	Зниження рівня економічної автономності та фінансової стійкості
Посилення психологічної та соціальної невизначеності	Зростання невизначеності щодо перспектив господарської діяльності	Переважання обережної фінансової поведінки та мінімізація ризиків	Послаблення інвестиційної спрямованості економічних інтересів

Джерело: сформовано автором на основі [45; 58; 75; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162], результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Суттєва трансформація відбувається також у сфері трудового забезпечення фермерських господарств. Мобілізаційні процеси, трудова міграція та скорочення кадрового потенціалу призводять до ускладнення організації виробничих процесів і посилюють навантаження на наявні трудові ресурси. За таких умов фермерські господарства активізують оптимізацію структури виробництва, механізацію окремих технологічних процесів та скорочують трудомісткі напрями діяльності.

Важливим чинником дестабілізації господарської діяльності виступає також енергетична нестабільність. Перебої електропостачання, ускладнення доступу до пального та зростання вартості енергоресурсів безпосередньо впливають на собівартість виробництва й посилюють фінансові ризики діяльності фермерських господарств. Це стимулює використання резервних механізмів забезпечення виробництва, впровадження ресурсозберігаючих практик та концентрацію ресурсів на підтриманні безперервності виробничих процесів.

Поряд із економічними та виробничими наслідками воєнно-безпекові чинники формують також суттєву психологічну та соціальну невизначеність господарської діяльності. Високий рівень ризиковості зовнішнього середовища знижує схильність фермерських господарств до довгострокового планування та стимулює домінування обережної фінансової поведінки. У результаті економічні інтереси фермерських господарств дедалі більше орієнтуються не на розширення діяльності, а на забезпечення стабільності функціонування та підтримання економічної стійкості.

Сучасні воєнно-безпекові чинники формують системний механізм трансформації реалізації економічних інтересів фермерських господарств, у межах якого визначального значення набувають адаптивність господарської поведінки, здатність мінімізувати ризики та забезпечувати стабільність функціонування в умовах високої невизначеності зовнішнього середовища.

Система взаємодії інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведена на рис. 2.12.

Сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом комплексної взаємодії інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників, які одночасно змінюють умови функціонування аграрного сектору, систему господарських стимулів та моделі економічної поведінки суб'єктів фермерства. За сучасних умов окремі групи чинників не функціонують ізольовано, а формують взаємопов'язаний механізм трансформації економічного середовища фермерських господарств.

Важливою особливістю сучасного етапу розвитку фермерського сектору є посилення взаємозалежності між інституційними та економічними процесами. Нестабільність державного регулювання, трансформація механізмів фінансової підтримки, обмеження доступу до кредитних ресурсів та зростання логістичних витрат безпосередньо впливають на фінансову стійкість фермерських господарств і визначають можливості підтримання їх економічної автономності. У результаті відбувається зміна структури господарських стимулів та посилення орієнтації на короткострокові механізми забезпечення економічної стійкості.

Суттєву роль у трансформації реалізації економічних інтересів фермерських господарств відіграють воєнно-безпекові чинники, вплив яких поширюється на всі складові господарської діяльності. Мінування земель, руйнування інфраструктури, нестабільність експортних каналів, кадровий дефіцит та енергетичні ризики формують додаткові обмеження для розвитку фермерських господарств і водночас стимулюють активізацію адаптивних моделей господарської поведінки. За таких умов ключового значення набуває здатність суб'єктів фермерства забезпечувати гнучкість управлінських рішень, диверсифікувати канали ресурсного забезпечення та підтримувати стабільність виробничо-фінансових процесів.

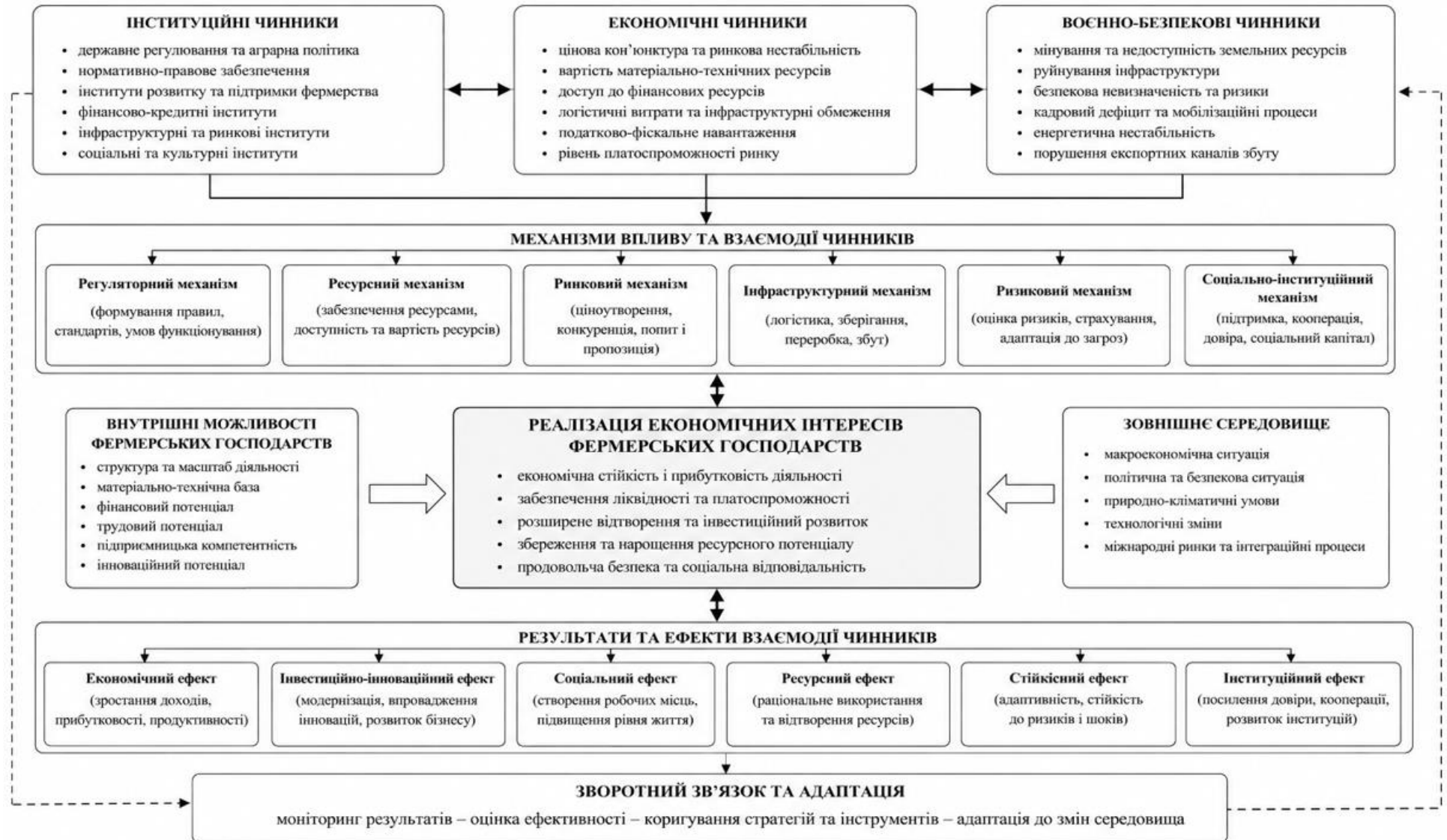

Рисунок 2.12 – Система взаємодії інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі узагальнення [45; 58; 63; 75; 91; 96; 97; 151; 154; 157; 158; 159; 162] та результатів власних дослідів

Водночас трансформація зовнішнього середовища зумовлює зміни внутрішньої структури функціонування фермерських господарств. Обмеження ресурсного забезпечення, погіршення фінансових результатів та посилення ризиковості господарської діяльності сприяють переорієнтації економічних інтересів фермерських господарств від стратегій інвестиційного розвитку до моделей адаптивної економічної стійкості. У сучасних умовах визначального значення набувають підтримання ліквідності, мінімізація виробничих і фінансових ризиків, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення безперервності господарської діяльності.

Поряд із цим взаємодія інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників формує не лише обмеження, а й передумови для розвитку нових адаптивних механізмів функціонування фермерських господарств. Поширення ресурсозберігаючих технологій, диверсифікація каналів збуту, використання альтернативних механізмів фінансування та активізація локальної коопераційної взаємодії свідчать про поступове формування більш гнучких моделей господарювання, орієнтованих на підвищення адаптивності фермерського сектору до нестабільного зовнішнього середовища. Сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується в умовах багаторівневої взаємодії інституційних, економічних та воєнно-безпекових чинників, які трансформують систему господарських стимулів і зумовлюють переорієнтацію економічної поведінки фермерських господарств від стратегій економічного розвитку до моделей адаптивної економічної стійкості.

Висновки до розділу 2

1. Проведене дослідження засвідчило, що упродовж 2020–2024 рр. розвиток фермерських господарств Миколаївської області відбувався в умовах суттєвої трансформації економічного, інституційного та воєнно-безпекового середовища. Установлено скорочення кількості діючих фермерських господарств за одночасного зростання площі сільськогосподарських угідь у їх

користуванні, що свідчить про посилення концентрації земельного ресурсу та структурної неоднорідності фермерського сектору. Зростання середнього розміру землекористування одного господарства відображає перерозподіл ресурсного потенціалу між меншою кількістю суб'єктів, здатних підтримувати активну господарську діяльність. Водночас зменшення частки фермерських господарств у структурі аграрних підприємств області та у валовому виробництві сільськогосподарської продукції свідчить про відносне послаблення їх позицій у регіональному аграрному секторі.

2. Аналіз динаміки виробничо-економічних показників діяльності фермерських господарств показав нерівномірний характер розвитку виробництва у 2020–2024 рр. У 2021 р. за основними рослинницькими культурами спостерігалось суттєве зростання обсягів виробництва, тоді як у 2022 р. відбулося різке погіршення виробничих результатів під впливом воєнних ризиків, логістичних обмежень, дефіциту матеріально-технічних ресурсів та ускладнення доступу до окремих земельних ділянок. У 2023–2024 рр. відбулося часткове відновлення виробництва зернових і зернобобових культур та соняшнику, однак виробництво овочів і продукції тваринництва залишилося нижчим за рівень 2020 р. Це свідчить про посилення рослинницької спеціалізації фермерських господарств і вразливість трудомістких та ресурсозалежних напрямів аграрного виробництва.

3. За результатами аналізу адаптаційних практик і матеріалів анкетування фермерських господарств Миколаївської області встановлено, що сучасна система бар'єрів реалізації економічних інтересів має комплексний характер та формується під впливом фінансових, логістичних, ринкових, кадрових, інфраструктурних і безпекових обмежень. Найбільший вплив на господарську поведінку фермерів мають зростання вартості виробничих ресурсів, нестабільність каналів збуту, порушення логістичних зв'язків, кадровий дефіцит, обмеженість інвестиційних можливостей і високий рівень господарських ризиків. За таких умов економічна поведінка фермерських господарств дедалі

більше орієнтується на підтримання ліквідності, оптимізацію витрат, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення безперервності виробничої діяльності.

4. Комплексне оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств дозволило врахувати виробничо-економічні, фінансово-результативні, ресурсно-витратні, розрахунково-платіжні, структурно-організаційні та адаптаційно-інституційні критерії. Такий підхід дав змогу розглядати реалізацію економічних інтересів не лише через обсяги виробництва чи рівень прибутковості, а й через ефективність використання земельного ресурсу, стан розрахунків із контрагентами, рівень витратного навантаження, продуктивність праці та здатність господарств адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Результати оцінювання підтвердили структурну неоднорідність фермерського сектору та нерівномірність можливостей господарств щодо підтримання економічної стійкості й адаптації до нових умов функціонування.

5. Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств найбільш тісно пов'язаний із рентабельністю операційної діяльності, фінансовим результатом до оподаткування у відсотках до чистого доходу, фінансовим результатом на 1 га сільськогосподарських угідь та часткою прибуткових господарств. Сильний прямий зв'язок зазначених показників із інтегральною оцінкою реалізації економічних інтересів підтверджує визначальну роль прибутковості, фінансової результативності та ефективності використання земельного ресурсу. Водночас обернений зв'язок із дебіторською і кредиторською заборгованістю свідчить, що порушення розрахункової дисципліни, зростання фінансових зобов'язань і вилучення коштів з обороту стримують можливості стабільного розвитку фермерських господарств.

6. Дослідження інституційно-економічних умов реалізації економічних інтересів фермерських господарств показало, що сучасне середовище їх функціонування характеризується високим рівнем невизначеності, нестабільністю ринкової інфраструктури, зростанням трансакційних витрат і

посиленням залежності від зовнішніх фінансових, логістичних та організаційних чинників. За таких умов суперечності між потребами фермерських господарств і наявними механізмами інституційного забезпечення посилюють адаптивний характер господарської поведінки. Основними напрямками такої адаптації виступають оптимізація виробничих витрат, зміна структури посівних площ, диверсифікація каналів збуту, коопераційна взаємодія, використання ресурсозберігаючих технологій та переорієнтація господарських рішень на підтримання операційної стійкості.

7. Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволило встановити, що сучасна реалізація економічних інтересів фермерських господарств Миколаївської області формується під впливом багаторівневої взаємодії виробничих, фінансових, ресурсних, інституційних, ринкових і воєнно-безпекових чинників. На відміну від довоєнного періоду, коли пріоритетними були розширення виробництва, нарощування прибутковості, модернізація технічної бази та інвестиційний розвиток, у сучасних умовах домінуючими стають підтримання платоспроможності, збереження ресурсного потенціалу, контроль витрат, мінімізація ризиків і забезпечення адаптивної економічної стійкості. Це свідчить про зміну логіки реалізації економічних інтересів фермерських господарств від моделі інвестиційно орієнтованого розвитку до моделі адаптивної економічної стійкості.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях, наведених у списку публікацій здобувача [3; 5; 11; 12].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

3.1. Інституційний механізм забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Функціонування фермерських господарств в умовах воєнно-економічної нестабільності супроводжується трансформацією системи господарських стимулів, посиленням інституційної невизначеності та зростанням залежності аграрного сектору від зовнішніх фінансових, логістичних і регуляторних чинників. За таких умов реалізація економічних інтересів фермерських господарств визначається не лише рівнем їх виробничо-ресурсного потенціалу, а й ефективністю інституційного середовища, у межах якого формуються механізми доступу до ресурсів, державної підтримки, фінансового забезпечення та ринкової взаємодії.

Інституційний механізм забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств доцільно розглядати як систему формальних правил, економічних стимулів, організаційних інструментів та неформальних практик взаємодії, які визначають напрями господарської поведінки суб'єктів фермерства та впливають на рівень їх економічної стійкості. Його функціонування спрямоване на узгодження інтересів фермерських господарств із трансформаційними змінами аграрного середовища, мінімізацію трансакційних витрат і формування умов для підтримання стабільності господарської діяльності.

В умовах воєнної трансформації аграрного сектору роль інституційного механізму суттєво посилюється, оскільки нестабільність фінансового забезпечення, ускладнення доступу до кредитних ресурсів, порушення логістичних ланцюгів та регуляторна невизначеність змінюють систему економічних стимулів фермерських господарств. У результаті господарська

поведінка дедалі більше орієнтується на підтримання ліквідності, скорочення ризиків, диверсифікацію джерел доходів та забезпечення безперервності виробничих процесів.

За таких умов інституційний механізм має виконувати не лише регуляторну, а й адаптивну функцію. Його ключовим завданням є створення таких умов господарювання, за яких фермерські господарства отримують можливість підтримувати фінансову автономність, адаптуватися до нестабільності зовнішнього середовища, використовувати альтернативні джерела фінансування та формувати більш гнучкі моделі економічної поведінки. Особливого значення при цьому набувають інструменти державної підтримки, фінансово-кредитного забезпечення, коопераційної взаємодії, цифровізації аграрного сектору та розвитку нових форм економічної адаптації.

У межах дисертаційного дослідження адаптивний інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств розглядається як система взаємопов'язаних інститутів, економічних стимулів та організаційних інструментів, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, ресурсного відтворення, фінансової автономності та адаптивної поведінки фермерських господарств в умовах трансформації аграрного середовища.

Основні складові адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 3.1.

Матеріали табл. 3.1 свідчать, що інституційний механізм забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств формується як багаторівнева система взаємопов'язаних фінансових, організаційних, регуляторних та соціально-економічних елементів. У межах такої системи результативність функціонування фермерських господарств залежить не від окремих інструментів підтримки, а від рівня узгодженості інституційного середовища, яке визначає характер господарських стимулів та впливає на економічну поведінку суб'єктів фермерства.

Таблиця 3.1 Складові адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Складова механізму	Основні інститути та інструменти	Характер впливу на господарську поведінку	Очікуваний економічний результат
Державне регулювання та підтримка	бюджетні програми, податкові пільги, державні дотації, компенсаційні механізми	формування стимулів до підтримання виробничої діяльності та інвестиційної активності	підвищення фінансової стійкості та зниження ризиковості діяльності
Фінансово-кредитне забезпечення	банківське кредитування, грантові програми, міжнародна фінансова допомога, агрострахування	розширення можливостей доступу до фінансових ресурсів та підтримання ліквідності	забезпечення ресурсного відтворення та економічної автономності
Земельно-правове регулювання	земельне законодавство, орендні механізми, інститути права власності	стабілізація доступу до земельних ресурсів та зниження інституційної невизначеності	підтримання виробничого потенціалу фермерських господарств
Коопераційна взаємодія	сільськогосподарські кооперативи, спільне використання ресурсів, партнерські мережі	зниження трансакційних витрат та посилення ринкових позицій фермерських господарств	підвищення економічної ефективності та адаптивності
Ринкова та логістична інфраструктура	канали збуту, логістичні центри, торговельні платформи, аграрні біржі	забезпечення стабільності реалізації продукції та диверсифікації ринків збуту	зростання прибутковості та стабілізація фінансових результатів
Інформаційно-дорадче забезпечення	дорадчі служби, цифрові сервіси, інформаційні платформи, професійні об'єднання	поширення адаптивних практик та підвищення якості господарських рішень	підвищення ефективності управління та конкурентоспроможності
Інноваційно-екологічні інструменти	карбонове фермерство, ESG-практики, ресурсозберігаючі технології, «зелене» фінансування	стимулювання екологічно орієнтованої та адаптивної моделі господарювання	диверсифікація доходів та зміцнення довгострокової економічної стійкості
Соціально-трудова інститути	кадрове забезпечення, професійна підготовка, механізми соціальної підтримки	підтримання трудового потенціалу та адаптації господарств до кадрових викликів	стабілізація виробничої діяльності та збереження людського капіталу

Джерело: сформовано автором на основі [12; 18; 43–47; 75; 83; 96; 97; 151; 154–160;

178]

Ключове місце у структурі інституційного механізму займають державне регулювання та фінансово-кредитне забезпечення, оскільки саме вони

визначають можливості підтримання ліквідності, ресурсного відтворення та фінансової стійкості фермерських господарств. Нестабільність програм державної підтримки, ускладнення доступу до кредитних ресурсів і високий рівень фінансових ризиків посилюють залежність фермерських господарств від зовнішніх економічних умов та обмежують їх здатність реалізовувати довгострокові економічні інтереси.

Важливий вплив на рівень адаптивності фермерських господарств здійснюють інститути коопераційної взаємодії та ринкової інфраструктури. Недостатній розвиток кооперації, нестабільність каналів реалізації продукції та значні трансакційні витрати знижують рівень економічної автономності фермерських господарств і послаблюють їх конкурентні позиції на аграрному ринку. У зв'язку з цим розвиток коопераційних механізмів, спільного використання ресурсів та локальних форм економічної взаємодії набуває особливого значення для забезпечення стійкості функціонування фермерських господарств.

Суттєву роль у структурі інституційного механізму відіграє інформаційно-дорадче забезпечення, яке формує передумови для поширення адаптивних практик господарювання та підвищення ефективності управлінських рішень. Використання цифрових сервісів, інформаційних платформ та дорадчих механізмів сприяє зменшенню рівня господарської невизначеності, покращує доступ фермерських господарств до ринкової інформації та розширює можливості адаптації до змін зовнішнього середовища.

Посилення кліматичних, воєнних та економічних ризиків актуалізує використання інноваційно-екологічних інструментів, серед яких важливе місце займають механізми карбонового фермерства, «зеленого» фінансування та ресурсозберігаючих технологій. Їх застосування створює можливості для диверсифікації доходів, скорочення виробничих витрат та формування більш гнучких моделей господарювання.

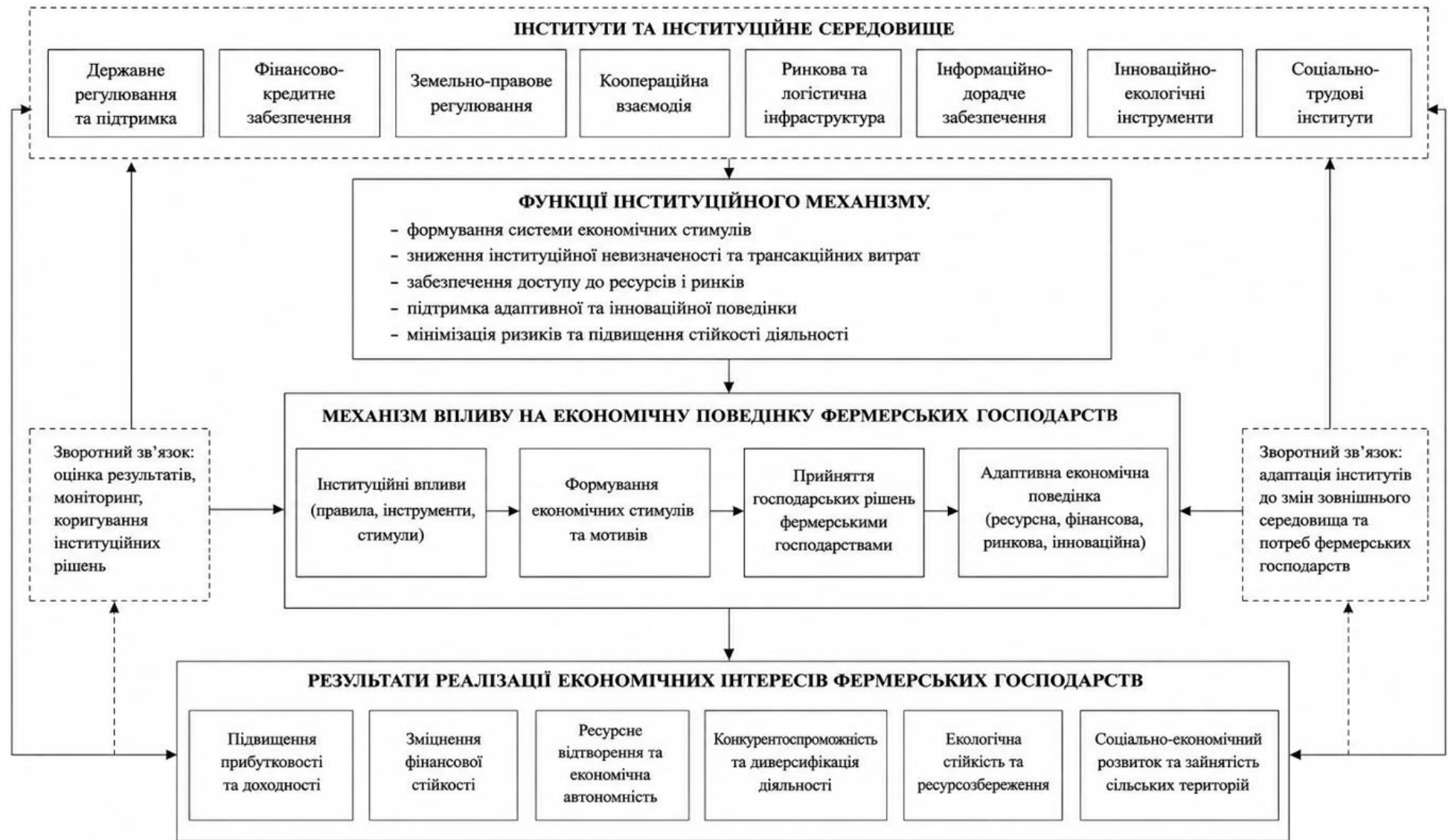

Рисунок 3.1 – Структура адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі [18; 43–47; 75; 83; 96; 97; 151; 154–160; 178]

Ефективність використання таких інструментів значною мірою залежить від рівня інституційної підтримки, доступності фінансових ресурсів та розвитку відповідної нормативно-правової бази.

Адаптивний інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств доцільно розглядати як систему взаємопов'язаних інститутів та інструментів, спрямованих на забезпечення економічної стійкості, мінімізацію ризиків та підтримання здатності суб'єктів фермерства адаптуватися до трансформації аграрного середовища. Результативність такого механізму визначається рівнем узгодженості його складових та здатністю забезпечувати трансформацію господарських стимулів відповідно до змін зовнішнього середовища.

Структуру адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 3.1.

Рис. 3.1 демонструє, що адаптивний інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств формується як багаторівнева система взаємодії інститутів, економічних стимулів та механізмів господарської координації. Його функціонування ґрунтується на взаємозв'язку державного регулювання, фінансово-кредитного забезпечення, коопераційної взаємодії, ринкової інфраструктури, інформаційно-дорадчої підтримки та інноваційно-екологічних інструментів, які спільно впливають на формування економічної поведінки фермерських господарств.

Важливою особливістю запропонованого механізму є наявність системи зворотного зв'язку, яка забезпечує можливість адаптації інституційних інструментів до змін зовнішнього середовища та потреб суб'єктів фермерства. Це дозволяє підвищити гнучкість механізму, зменшити рівень інституційної невизначеності та забезпечити більш ефективне узгодження економічних інтересів фермерських господарств із трансформаційними процесами аграрного сектору.

У структурі механізму ключову роль відіграє система економічних стимулів, оскільки саме вона визначає характер господарських рішень

фермерських господарств та напрями їх адаптивної поведінки. Залежно від рівня доступу до фінансових ресурсів, стабільності державної підтримки, розвитку ринкової інфраструктури та ефективності коопераційної взаємодії фермерські господарства формують різні моделі економічної поведінки — від короткострокової стабілізації діяльності до орієнтації на інвестиційний розвиток та диверсифікацію джерел доходів.

Поряд із цим адаптивний характер інституційного механізму передбачає можливість інтеграції нових фінансово-економічних інструментів, пов'язаних із розвитком «зеленого» фінансування, карбонового фермерства, цифровізації аграрного сектору та ресурсозберігаючих технологій. Їх використання сприяє не лише підвищенню економічної стійкості фермерських господарств, а й формуванню більш конкурентоспроможної та гнучкої моделі функціонування суб'єктів фермерства в умовах воєнно-економічної трансформації.

Результативність функціонування адаптивного інституційного механізму проявляється через підвищення фінансової стійкості, підтримання економічної автономності, зростання конкурентоспроможності та розширення можливостей фермерських господарств реалізовувати власні економічні інтереси в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Для оцінювання впливу інституційних дисбалансів на трансформацію економічної поведінки фермерських господарств доцільно проаналізувати основні механізми деформації реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства, що наведено у табл. 3.2.

Дані табл. 3.2 свідчать, що деформація реалізації економічних інтересів фермерських господарств відбувається під впливом взаємопов'язаних інституційних дисбалансів, які змінюють систему господарських стимулів та формують адаптивні моделі економічної поведінки суб'єктів фермерства. При цьому ключовою особливістю сучасного інституційного середовища є те, що більшість обмежень мають не ізольований, а системний характер, посилюючи негативний вплив один одного на результати господарської діяльності.

Таблиця 3.2 Вплив інституційних дисбалансів на трансформацію економічної поведінки фермерських господарств

Інституційні дисбаланси	Механізм впливу на господарську діяльність	Поведінкова реакція фермерських господарств	Наслідок для реалізації економічних інтересів
Нестабільність механізмів державної підтримки	зростання невизначеності щодо доступу до фінансових ресурсів та компенсаційних програм	переорієнтація на короткострокове планування та мінімізацію витрат	обмеження інвестиційної активності та звуження можливостей розвитку
Ускладнений доступ до кредитних ресурсів	дефіцит оборотного капіталу та високий рівень фінансових ризиків	скорочення обсягів виробництва, відмова від модернізації	зниження фінансової стійкості та конкурентоспроможності
Високі трансакційні витрати	збільшення витрат на логістику, реалізацію продукції та ресурсне забезпечення	пошук локальних каналів збуту та неформальних механізмів взаємодії	зменшення прибутковості господарської діяльності
Недостатній рівень розвитку кооперації	обмежені можливості спільного використання ресурсів та ринкової взаємодії	посилення індивідуалізації господарювання	зниження економічної автономності та ринкової стійкості
Регуляторна невизначеність	нестабільність нормативно-правових умов господарювання	відкладення інвестиційних та стратегічних рішень	послаблення довгострокових економічних стимулів
Порушення логістичних ланцюгів	обмеження доступу до ринків збуту та зростання витрат транспортування	диверсифікація каналів реалізації продукції	скорочення обсягів реалізації та нестабільність доходів
Кадровий дефіцит	нестача кваліфікованої робочої сили та зростання навантаження на господарства	оптимізація виробничих процесів та скорочення масштабів діяльності	зниження продуктивності та обмеження виробничого потенціалу
Обмеженість інформаційно-дорадчої підтримки	низький рівень доступу до актуальної ринкової та фінансової інформації	використання ситуативних управлінських рішень	підвищення рівня господарських ризиків
Недостатній розвиток інноваційно-екологічних інструментів	обмеженість доступу до «зеленого» фінансування та сучасних технологій	уповільнення впровадження адаптивних моделей господарювання	втрата потенційних джерел доходів та зниження адаптивності

Джерело: сформовано автором на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Одним із найбільш вагомих чинників деформації економічної поведінки фермерських господарств виступає нестабільність механізмів державної підтримки та фінансово-кредитного забезпечення. Ускладнення доступу до кредитних ресурсів, зміна умов державних програм та нестабільність

регуляторних рішень формують високий рівень невизначеності, у межах якого фермерські господарства змушені орієнтуватися переважно на короткострокове підтримання ліквідності та мінімізацію поточних витрат. У результаті відбувається скорочення інвестиційної активності, відкладення модернізації виробництва та звуження можливостей довгострокового економічного розвитку.

Високий рівень трансакційних витрат і порушення логістичних ланцюгів також суттєво впливають на трансформацію економічної поведінки фермерських господарств. Зростання витрат на транспортування, нестабільність каналів реалізації продукції та обмеженість доступу до окремих ринків збуту стимулюють фермерські господарства до пошуку локальних каналів реалізації, скорочення виробничих масштабів та переходу до більш гнучких моделей господарювання. За таких умов пріоритетного значення набуває не максимізація прибутковості, а підтримання стабільності функціонування та забезпечення безперервності виробничих процесів.

Суттєвий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснює недостатній рівень розвитку коопераційної взаємодії. Обмеженість спільного використання ресурсів, слабкість горизонтальних зв'язків між суб'єктами фермерства та недостатній розвиток локальної ринкової інфраструктури посилюють індивідуалізацію господарської діяльності та знижують можливості фермерських господарств ефективно адаптуватися до нестабільності зовнішнього середовища. Це обмежує потенціал зниження трансакційних витрат та послаблює ринкові позиції малих і середніх фермерських господарств.

Окрему групу інституційних дисбалансів формують кадрові, інформаційні та інноваційні обмеження. Дефіцит кваліфікованої робочої сили, недостатній рівень інформаційно-дорадчої підтримки та обмеженість доступу до сучасних фінансово-економічних інструментів стримують поширення адаптивних практик господарювання та знижують ефективність управлінських рішень. За таких умов фермерські господарства значно повільніше впроваджують інноваційні

технології, механізми «зеленого» фінансування та інструменти ресурсозбереження, що негативно впливає на рівень їх економічної стійкості.

Сформована система інституційних дисбалансів підтверджує, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить від здатності інституційного механізму забезпечувати трансформацію економічних стимулів відповідно до умов нестабільного зовнішнього середовища. У зв'язку з цим важливого значення набуває оцінювання впливу окремих інституційних обмежень на господарську діяльність фермерських господарств, результати якого наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3 Результати анкетування фермерських господарств щодо впливу інституційних обмежень на господарську діяльність

Інституційне обмеження	Частка респондентів, які вважають чинник суттєвим, %	Середня оцінка впливу (за 5-бальною шкалою)	Домінуюча поведінкова реакція фермерських господарств
Обмежений доступ до кредитних ресурсів	86,5	4,7	скорочення інвестиційних витрат
Нестабільність державної підтримки	81,1	4,5	переорієнтація на короткострокове планування
Високі логістичні витрати	89,2	4,8	пошук локальних каналів збуту
Нестабільність цін реалізації продукції	83,8	4,6	диверсифікація напрямів реалізації
Високий рівень виробничих витрат	91,9	4,9	оптимізація структури витрат
Недостатній рівень кооперації	64,9	3,9	індивідуалізація господарської діяльності
Регуляторна невизначеність	73,0	4,2	відкладення стратегічних рішень
Кадровий дефіцит	67,6	4,0	скорочення масштабів діяльності
Обмеженість інформаційно-дорадчої підтримки	54,1	3,5	використання ситуативних управлінських рішень
Недостатній доступ до інноваційно-екологічних інструментів	59,5	3,7	уповільнення технологічної модернізації

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області

Результати анкетування, наведені у табл. 3.3, підтверджують високий рівень впливу інституційних обмежень на господарську діяльність фермерських господарств та свідчать про трансформацію моделей їх економічної поведінки в умовах нестабільного зовнішнього середовища. Найвищі оцінки респондентів отримали високий рівень виробничих витрат, логістичні обмеження та ускладнений доступ до кредитних ресурсів, що свідчить про домінування фінансово-економічних ризиків у структурі сучасних інституційних дисбалансів.

Отримані результати показують, що більшість фермерських господарств змушені адаптувати господарську діяльність до умов обмеженості ресурсного забезпечення та нестабільності ринкового середовища. Зокрема, обмежений доступ до кредитних ресурсів стимулює скорочення інвестиційних витрат і відмову від реалізації довгострокових проєктів модернізації виробництва. Це суттєво обмежує можливості оновлення матеріально-технічної бази фермерських господарств та послаблює їх конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі.

Високий рівень логістичних витрат і нестабільність каналів реалізації продукції спричиняють зміну ринкової поведінки фермерських господарств. Частина суб'єктів фермерства переорієнтовується на локальні ринки збуту, скорочує товарність окремих напрямів виробництва або диверсифікує канали реалізації продукції. Такі зміни дозволяють частково компенсувати вплив нестабільного ринкового середовища, проте водночас знижують потенціал розширення діяльності та обмежують можливості нарощування прибутковості.

Проведене анкетування також засвідчило суттєвий вплив нестабільності державної підтримки та регуляторної невизначеності на господарську поведінку фермерських господарств. Відсутність стабільних та прогнозованих механізмів підтримки формує високий рівень економічної невизначеності та стимулює переорієнтацію суб'єктів фермерства на короткострокове планування. У результаті господарські рішення дедалі більше спрямовуються на підтримання поточної стійкості, а не на забезпечення стратегічного розвитку.

Суттєвою проблемою залишається також недостатній рівень розвитку коопераційної взаємодії та інформаційно-дорадчої підтримки. Обмеженість коопераційних зв'язків знижує можливості спільного використання ресурсів, доступу до ринків збуту та зменшення трансакційних витрат. Водночас недостатня доступність сучасної інформаційної та дорадчої підтримки обмежує поширення адаптивних практик господарювання та ускладнює впровадження інноваційних фінансово-економічних інструментів.

Особливу увагу привертає відносно невисокий рівень використання інноваційно-екологічних інструментів, зокрема механізмів «зеленого» фінансування та карбонового фермерства. Попри наявність потенційних економічних переваг, значна частина фермерських господарств не має достатнього доступу до відповідної інформації, фінансових ресурсів та інституційної підтримки для впровадження таких механізмів. Це стримує формування більш адаптивних та ресурсоефективних моделей господарювання.

Сформовані інституційні дисбаланси свідчать про необхідність удосконалення механізмів координації економічних стимулів, фінансово-кредитного забезпечення та підтримки адаптивної поведінки фермерських господарств. Взаємозв'язок інституційних обмежень і трансформації економічної поведінки суб'єктів фермерства наведено на рис. 3.2.

Рис. 3.2 відображає взаємозалежність інституційних обмежень і трансформації економічної поведінки фермерських господарств у сучасних умовах господарювання. Дослідження підтверджує, що вплив інституційного середовища на реалізацію економічних інтересів суб'єктів фермерства проявляється насамперед через трансформацію системи економічних стимулів, які визначають характер управлінських рішень, структуру виробництва та напрями використання ресурсного потенціалу господарств.

Нестабільність фінансово-кредитного забезпечення, обмеженість доступу до позикового капіталу та ускладнення механізмів державної підтримки посилюють залежність фермерських господарств від поточних фінансових результатів діяльності.

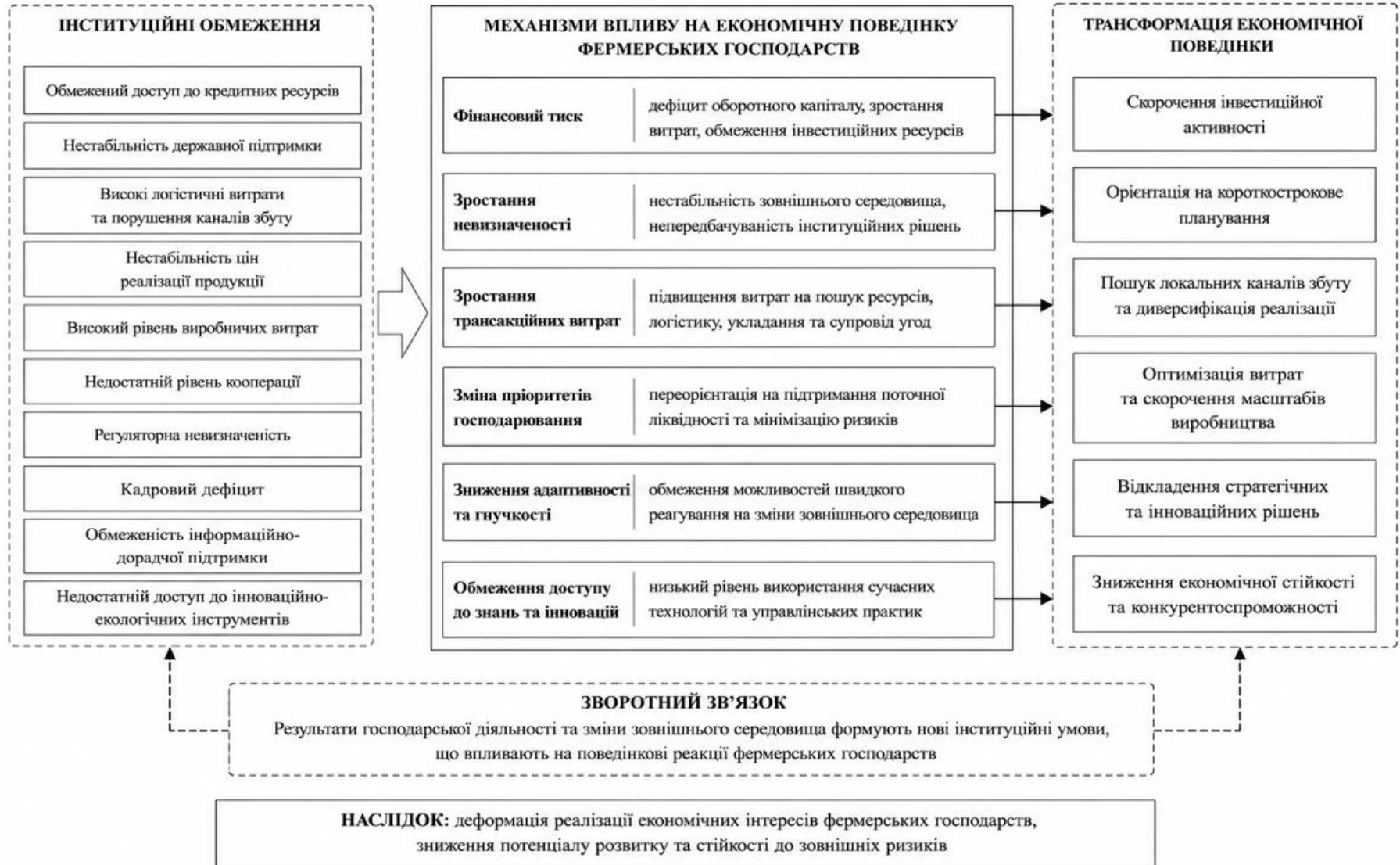

Рисунок 3.2 – Взаємозв'язок інституційних обмежень та трансформації економічної поведінки фермерських господарств

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області

За таких умов значна частина суб'єктів фермерства орієнтується переважно на забезпечення поточної ліквідності та підтримання мінімально необхідного рівня економічної стійкості. Це супроводжується скороченням інвестиційної активності, зниженням витрат на оновлення матеріально-технічної бази та переорієнтацією господарської діяльності на короткострокові результати.

Суттєвий вплив на трансформацію економічної поведінки фермерських господарств здійснюють логістичні та ринкові обмеження. Порушення стабільності каналів реалізації сільськогосподарської продукції, зростання транспортних витрат, нестабільність цінової кон'юнктури та високий рівень трансакційних витрат ускладнюють процес реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства. У результаті фермерські господарства змушені адаптувати структуру виробництва до змін ринкового середовища, зменшувати витратомісткість виробництва та використовувати більш гнучкі моделі господарювання.

Поглиблення інституційної нестабільності супроводжується також зміною пріоритетів економічної поведінки фермерських господарств. Якщо за умов стабільного функціонування аграрного ринку визначальне значення мали інвестиційний розвиток, розширення виробництва та підвищення рівня прибутковості, то в умовах воєнно-економічної нестабільності домінуючого значення набувають мінімізація ризиків, збереження ресурсного потенціалу та підтримання фінансової стійкості господарств.

Важливе значення для забезпечення адаптивності фермерських господарств має рівень розвитку коопераційної взаємодії та інформаційно-дорадчого забезпечення. Обмеженість доступу до сучасної ринкової інформації, недостатній розвиток механізмів кооперації та слабка інтегрованість дрібних товаровиробників у систему організованого аграрного ринку посилюють інституційні дисбаланси та знижують ефективність реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Поряд із цим трансформація інституційного середовища створює передумови для формування нових механізмів адаптації суб'єктів фермерства.

Таблиця 3.4 Порівняльна характеристика фінансово-економічних інструментів забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Фінансово-економічний інструмент	Основний механізм впливу	Переваги для фермерських господарств	Основні обмеження використання	Потенційний вплив на реалізацію економічних інтересів
Державні дотації та субсидії	часткова компенсація витрат та підтримка ліквідності	швидке фінансове забезпечення поточних потреб	нестабільність фінансування, складність доступу	підтримання короткострокової економічної стійкості
Пільгове кредитування	здешевлення вартості позикового капіталу	можливість поповнення оборотних коштів та інвестування	високі вимоги банків та обмежена доступність	підтримання виробничої діяльності та інвестиційної активності
Міжнародні грантові програми	надання цільового фінансування	доступ до додаткових фінансових ресурсів	обмеженість програм та складність процедур	диверсифікація джерел фінансування
Агροстрахування	компенсація частини ризиків господарської діяльності	зниження рівня виробничих ризиків	недостатній розвиток страхового ринку	підвищення фінансової стійкості
Коопераційні фінансові механізми	спільне використання ресурсів та фінансових інструментів	скорочення транзакційних витрат	низький рівень розвитку кооперації	посилення економічної автономності господарств
Лізингові механізми	оновлення матеріально-технічної бази без значних одноразових витрат	доступ до сучасної техніки та обладнання	висока вартість обслуговування лізингу	підтримання технічної модернізації
«Зелене» фінансування	фінансування екологічно орієнтованих проєктів	доступ до нових фінансових інструментів та ринків	недостатній розвиток нормативної бази	підвищення адаптивності та конкурентоспроможності
Карбонове фермерство	отримання доходів від екологічних практик та скорочення викидів	диверсифікація доходів та ресурсозбереження	складність сертифікації та моніторингу	формування довгострокової економічної стійкості
Цифрові фінансові сервіси	спрощення доступу до фінансових та ринкових послуг	оперативність управлінських рішень	нерівномірний рівень цифровізації	підвищення ефективності господарської діяльності

Джерело: сформовано автором на основі [18; 43–47; 75; 83; 96; 97; 151; 154–160; 178] та результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Поширення цифрових технологій, механізмів «зеленого» фінансування, карбонового фермерства та альтернативних форм ресурсного забезпечення сприяє диверсифікації джерел доходів і формуванню більш стійких моделей господарювання. У зв'язку з цим особливого значення набуває удосконалення фінансово-економічних інструментів забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Порівняльну характеристику таких інструментів наведено у табл. 3.4.

Матеріали табл. 3.4 свідчать, що фінансово-економічні інструменти забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств відрізняються як за механізмами впливу на господарську діяльність, так і за рівнем їх адаптаційного потенціалу в умовах нестабільного зовнішнього середовища. У сучасних умовах жоден із інструментів не забезпечує комплексного вирішення проблем ресурсного забезпечення фермерських господарств, що зумовлює необхідність поєднання традиційних і нових механізмів фінансово-економічної підтримки.

Проведений аналіз підтверджує, що найбільш поширеними інструментами залишаються державні дотації, субсидії та пільгове кредитування, які переважно спрямовані на підтримання поточної ліквідності та стабілізацію виробничої діяльності фермерських господарств. Їх використання дозволяє частково компенсувати дефіцит оборотного капіталу та забезпечити безперервність господарських процесів. Водночас нестабільність бюджетного фінансування, складність процедур отримання підтримки та обмежений доступ до кредитних ресурсів суттєво знижують ефективність таких механізмів у довгостроковій перспективі.

Суттєве значення для забезпечення економічної стійкості фермерських господарств мають інструменти агрострахування та коопераційні фінансові механізми. Їх використання сприяє зниженню рівня виробничих та ринкових ризиків, створює передумови для більш ефективного використання ресурсів та посилює адаптивність суб'єктів фермерства до нестабільності зовнішнього

середовища. Разом із тим недостатній рівень розвитку страхового ринку та слабка поширеність коопераційних форм взаємодії обмежують масштаби використання таких інструментів у діяльності фермерських господарств.

Поряд із традиційними механізмами фінансової підтримки дедалі більшого значення набувають інноваційно-екологічні фінансові інструменти, зокрема механізми «зеленого» фінансування та карбонового фермерства. Їх використання забезпечує не лише диверсифікацію джерел доходів, а й формує додаткові стимули для впровадження ресурсозберігаючих технологій та екологічно орієнтованих практик господарювання. У сучасних умовах такі інструменти поступово перетворюються на важливий елемент адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Важливою перевагою механізмів карбонового фермерства є можливість поєднання економічного та екологічного ефекту господарської діяльності. Використання ґрунтозберігаючих технологій, оптимізація структури землекористування та скорочення викидів парникових газів створюють передумови для отримання додаткових фінансових надходжень і підвищення довгострокової економічної стійкості фермерських господарств. Водночас поширення таких інструментів стримується недостатнім рівнем нормативно-правового забезпечення, складністю процедур сертифікації та обмеженим доступом фермерських господарств до відповідної інформаційної підтримки.

Окремого значення в умовах цифрової трансформації аграрного сектору набувають цифрові фінансові сервіси, які спрощують доступ фермерських господарств до фінансових, ринкових та інформаційних ресурсів. Їх використання сприяє підвищенню оперативності управлінських рішень, зменшенню трансакційних витрат та покращенню координації господарської діяльності. Водночас нерівномірний рівень цифровізації сільських територій та недостатня технічна забезпеченість частини фермерських господарств обмежують масштаби використання цифрових інструментів у практиці господарювання.

Сформована система фінансово-економічних інструментів підтверджує необхідність переходу від фрагментарної підтримки фермерських господарств до формування комплексного адаптивного механізму, здатного забезпечувати узгодження економічних стимулів, підтримання фінансової стійкості та розширення можливостей реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства в умовах трансформації аграрного середовища.

Потенційні економічні результати використання елементів карбонового фермерства у діяльності фермерських господарств наведено у табл. 3.5.

Використання елементів карбонового фермерства створює передумови для поєднання економічних, екологічних та адаптаційних ефектів у діяльності фермерських господарств. У сучасних умовах трансформації аграрного середовища такі інструменти поступово перетворюються не лише на елемент екологічної політики, а й на важливу складову механізму забезпечення економічної стійкості суб'єктів фермерства.

Проведений аналіз свідчить, що найбільш відчутний економічний ефект для фермерських господарств забезпечують технології мінімального обробітку ґрунту та системи точного землеробства. Їх використання сприяє скороченню витрат на паливно-мастильні матеріали, оптимізації використання агрохімічних ресурсів та зменшенню рівня ресурсомісткості виробництва. За умов зростання виробничих витрат і нестабільності ресурсного забезпечення це дозволяє підтримувати рентабельність господарської діяльності та знижувати залежність фермерських господарств від коливань цін на матеріально-технічні ресурси.

Використання покривних культур, органічних добрив та агролісомеліоративних практик забезпечує підвищення рівня ресурсної стійкості землекористування та сприяє покращенню якісного стану ґрунтів. Такі механізми формують передумови для довгострокового підтримання продуктивності аграрного виробництва та зменшення ризиків деградації земельних ресурсів. У результаті підвищується здатність фермерських господарств підтримувати стабільність виробничих процесів навіть в умовах погіршення природно-кліматичних та економічних умов господарювання.

Таблиця 3.5 Потенційні економічні результати використання елементів карбонового фермерства у фермерських господарствах

Елементи карбонового фермерства	Основний напрям впровадження	Потенційний економічний ефект	Можливі обмеження впровадження	Очікуваний вплив на економічну стійкість фермерських господарств
Мінімальний обробіток ґрунту (No-till, Strip-till)	скорочення механічного обробітку ґрунту	зниження витрат на паливо та технічне обслуговування на 12–18 %	потреба у спеціалізованій техніці	зменшення виробничих витрат та стабілізація рентабельності
Використання покривних культур	підвищення вмісту органічної речовини ґрунту	скорочення витрат на мінеральні добрива на 8–14 %	додаткові витрати на насіннєвий матеріал	підвищення продуктивності ґрунтів та ресурсної стійкості
Оптимізація внесення добрив	цифровий контроль та точне землеробство	зниження витрат на агрохімічні ресурси на 10–15 %	потреба у цифрових технологіях	підвищення ефективності використання ресурсів
Агролісомеліоративні практики	створення захисних смуг та елементів агролісівництва	зменшення витрат урожайності від ерозійних процесів на 6–10 %	тривалий період окупності	підвищення довгострокової стійкості землекористування
Використання органічних добрив	часткова заміна мінеральних добрив	скорочення витрат на мінеральне живлення на 7–12 %	обмеженість ресурсної бази	покращення екологічної та економічної ефективності
Скорочення викидів CO ₂ у виробництві	використання енергоощадних технологій	потенційне формування додаткових доходів від карбонових механізмів	відсутність повноцінної системи карбонового ринку	диверсифікація джерел доходів
Використання цифрового моніторингу ґрунтів	контроль вуглецевого балансу та ресурсного стану	підвищення точності управлінських рішень	висока вартість цифрових рішень	покращення адаптивності господарської діяльності
Інтеграція до програм «зеленого» фінансування	участь у міжнародних екологічних програмах	залучення додаткових фінансових ресурсів	складність сертифікації та звітності	розширення фінансових можливостей господарств

Джерело: сформовано автором на основі [154–160], результатів власних узагальнень та матеріалів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Особливого значення набувають механізми скорочення викидів CO₂ та інтеграції фермерських господарств до систем «зеленого» фінансування. Їх використання створює можливості диверсифікації джерел доходів, залучення додаткових фінансових ресурсів і підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів фермерства. Поширення карбонового фермерства сприяє формуванню моделей господарської поведінки, орієнтованих на поєднання економічної ефективності з принципами екологічної стійкості.

Водночас розвиток механізмів карбонового фермерства в Україні стримується недостатнім нормативно-правовим забезпеченням, складністю процедур сертифікації, нерозвиненістю внутрішнього ринку карбонових кредитів та обмеженістю інформаційно-дорадчої підтримки фермерських господарств. Додатковим бар'єром залишається висока вартість цифрових технологій і спеціалізованого обладнання для моніторингу вуглецевого балансу та впровадження екологічних практик.

Інтеграція карбонового фермерства в адаптивний інституційний механізм сприяє підвищенню фінансової стійкості, зниженню виробничих ризиків та зміцненню конкурентоспроможності фермерських господарств в умовах євроінтеграційної трансформації аграрного сектору.

Інтеграцію фінансово-економічних інструментів у систему адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 3.3.

Важливу роль у забезпеченні адаптивності господарської діяльності фермерських господарств відіграють фінансово-економічні інструменти, які формують систему економічних стимулів та впливають на рівень стабільності функціонування суб'єктів фермерства. Рис. 3.3 відображає їх значення у підтриманні фінансової стійкості фермерських господарств та підвищенні здатності адаптуватися до трансформації зовнішнього середовища.

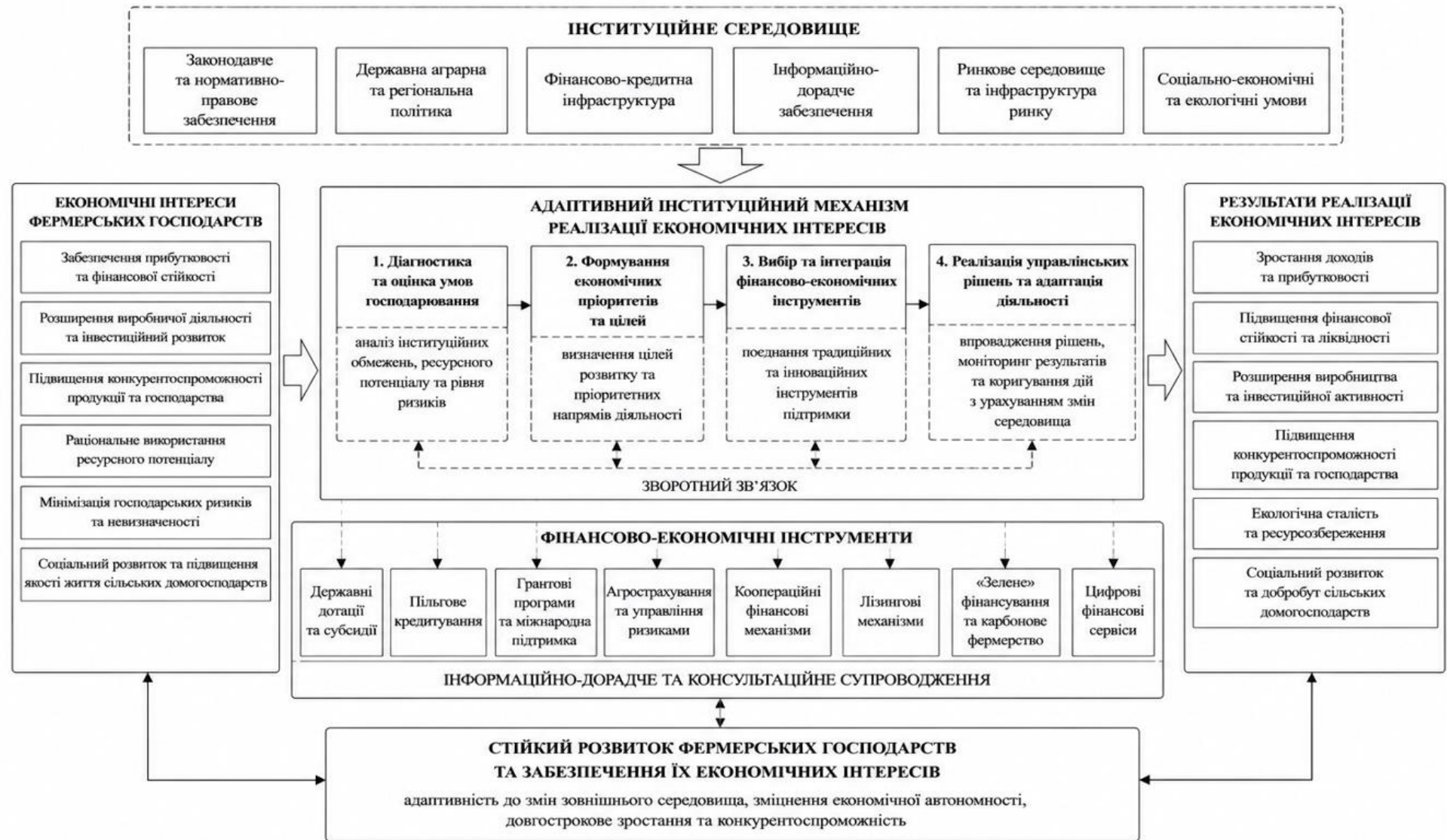

Рисунок 3.3 – Інтеграція фінансово-економічних інструментів до системи адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором на основі [18; 43–47; 75; 83; 96; 97; 151; 154–160; 178]

Функціонування запропонованої системи ґрунтується на взаємозв'язку інституційного середовища, фінансово-економічних інструментів та господарської поведінки фермерських господарств. За таких умов державна аграрна політика, фінансово-кредитна інфраструктура, ринкове середовище та інформаційно-дорадче забезпечення формують систему економічних стимулів, які визначають напрями господарських рішень суб'єктів фермерства. У результаті відбувається трансформація моделей економічної поведінки відповідно до рівня ризиків, доступності ресурсів та умов функціонування аграрного ринку.

Ключового значення у структурі адаптивного механізму набуває поєднання традиційних та інноваційних фінансово-економічних інструментів. Державні дотації, пільгове кредитування, грантові програми та лізингові механізми забезпечують підтримання поточної виробничої діяльності фермерських господарств і сприяють стабілізації їх фінансового стану. Водночас механізми «зеленого» фінансування, карбонового фермерства та цифрових фінансових сервісів створюють передумови для диверсифікації джерел доходів, впровадження інноваційних практик господарювання та підвищення рівня адаптивності суб'єктів фермерства.

Важливою складовою запропонованого механізму є система інформаційно-дорадчого та консультаційного супроводження, яка забезпечує поширення сучасних адаптивних практик господарювання та підвищує ефективність використання фінансово-економічних інструментів. Розвиток цифрових сервісів та інформаційних платформ сприяє зменшенню рівня господарської невизначеності, покращує доступ фермерських господарств до фінансової інформації та посилює координацію економічної діяльності суб'єктів фермерства.

Поряд із цим запропонована система інтеграції фінансово-економічних інструментів орієнтована на формування стійкого розвитку фермерських господарств через забезпечення фінансової автономності, підвищення конкурентоспроможності та зміцнення економічної стійкості. Це дозволяє

розглядати адаптивний інституційний механізм не лише як інструмент компенсації окремих ризиків, а як систему довгострокового забезпечення реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Водночас ефективність функціонування такого механізму значною мірою залежить від рівня узгодженості державної політики, стабільності фінансово-кредитного забезпечення, розвитку ринкової інфраструктури та здатності фермерських господарств інтегрувати нові адаптивні інструменти у власну господарську діяльність. У зв'язку з цим важливого значення набуває визначення пріоритетних напрямів удосконалення адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств.

Важливою умовою підвищення ефективності адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств є своєчасне виявлення інституційних бар'єрів та оцінювання рівня їх впливу на господарську діяльність суб'єктів фермерства. У сучасних умовах нестабільності більшість обмежень мають комплексний характер та проявляються через взаємодію фінансових, регуляторних, логістичних, кадрових і безпекових чинників, що посилюють загальний рівень господарських ризиків.

Проведене дослідження підтверджує, що інституційні бар'єри впливають не лише на окремі результати діяльності фермерських господарств, а й на структуру економічної поведінки суб'єктів фермерства. За умов високого рівня невизначеності господарські рішення дедалі більше орієнтуються на підтримання короткострокової фінансової стійкості, мінімізацію витрат та зниження ризиків втрати ресурсного потенціалу. Це обмежує можливості стратегічного розвитку фермерських господарств і посилює їх залежність від зовнішнього інституційного середовища.

Суттєвий вплив на функціонування фермерських господарств здійснюють фінансово-кредитні бар'єри, пов'язані з ускладненням доступу до позикового капіталу, нестабільністю державної підтримки та високою вартістю фінансових ресурсів. В умовах воєнно-економічної нестабільності ці чинники формують дефіцит оборотного капіталу, стримують інвестиційну активність та

ускладнюють процес відтворення виробничого потенціалу фермерських господарств.

Не менш вагомими залишаються логістичні та ринкові обмеження. Порушення стабільності транспортної інфраструктури, зростання витрат на логістику, нестабільність каналів реалізації продукції та коливання ринкової кон'юнктури знижують ефективність господарської діяльності та ускладнюють реалізацію економічних інтересів суб'єктів фермерства. У результаті значна частина фермерських господарств змушена адаптувати структуру виробництва до поточних ринкових умов і скорочувати масштаби діяльності.

Окрему групу ризиків формують кадрові та інформаційно-інституційні обмеження. Дефіцит кваліфікованої робочої сили, недостатній рівень розвитку дорадчої підтримки та обмеженість доступу до сучасних цифрових сервісів стримують поширення адаптивних практик господарювання та знижують ефективність управлінських рішень. Це посилює інституційну вразливість фермерських господарств та ускладнює їх інтеграцію до сучасних фінансово-економічних механізмів підтримки.

Важливою особливістю сучасної системи інституційних бар'єрів є їх взаємозалежність. Посилення фінансових ризиків супроводжується погіршенням доступу до ресурсів, логістичні обмеження збільшують рівень трансакційних витрат, а нестабільність державного регулювання підвищує рівень господарської невизначеності. За таких умов інституційні бар'єри формують не окремі локальні проблеми, а цілісну систему обмежень, яка впливає на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств.

Для визначення рівня впливу окремих інституційних бар'єрів на функціонування фермерських господарств доцільно провести їх групування за ступенем критичності та характером впливу на господарську діяльність суб'єктів фермерства. Результати такого групування наведено у табл. 3.6.

Таблиця 3.6 Групування інституційних бар'єрів за ступенем впливу на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств

Інституційний бар'єр	Основний прояв впливу	Характер трансформації економічної поведінки	Рівень впливу на реалізацію економічних інтересів*
Обмежений доступ до кредитних ресурсів	дефіцит оборотного капіталу та обмеження інвестицій	скорочення інвестиційної активності та мінімізація витрат	високий
Нестабільність державної підтримки	невизначеність фінансового планування	переорієнтація на короткострокові господарські рішення	високий
Високі логістичні витрати	зростання собівартості продукції	пошук локальних каналів збуту та оптимізація виробництва	високий
Нестабільність ринкової кон'юнктури	коливання цін реалізації продукції	диверсифікація структури виробництва	високий
Регуляторна невизначеність	нестабільність умов господарювання	відкладення стратегічних управлінських рішень	середній
Недостатній рівень коопераційної взаємодії	обмеженість спільного використання ресурсів	індивідуалізація господарської діяльності	середній
Дефіцит кваліфікованої робочої сили	зниження продуктивності виробництва	скорочення масштабів господарської діяльності	середній
Недостатність інформаційно-дорадчого забезпечення	обмежений доступ до сучасних управлінських практик	використання ситуативних моделей управління	середній
Обмежений доступ до цифрових сервісів	низький рівень цифровізації господарської діяльності	уповільнення адаптації до змін ринкового середовища	помірний
Складність впровадження механізмів карбонового фермерства	високі вимоги до сертифікації та моніторингу	стримування екологічної модернізації	помірний

*Рівень впливу визначено на основі узагальнення результатів анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області за середнім рівнем оцінки впливу чинників на господарську діяльність.

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області та власних узагальнень.

Рівень впливу визначено на основі узагальнення результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області за середнім значенням оцінок впливу чинників відповідно до шкали Лайкерта (додаток В).

Дані табл. 3.6 підтверджують, що найбільш критичний вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють фінансово-кредитні та логістичні інституційні бар'єри. Саме ці чинники безпосередньо впливають на рівень ресурсного забезпечення господарств, стабільність виробничих процесів та можливості підтримання фінансової стійкості в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Проведене групування дозволяє простежити, що фінансові обмеження формують системний характер трансформації господарської поведінки суб'єктів фермерства. Ускладнення доступу до кредитних ресурсів та нестабільність державної підтримки змушують фермерські господарства скорочувати інвестиційну активність, обмежувати оновлення матеріально-технічної бази та переорієнтовувати діяльність на забезпечення короткострокової економічної стійкості. За таких умов стратегічні напрями розвитку поступаються пріоритетам підтримання поточної ліквідності та мінімізації фінансових ризиків.

Суттєвий вплив на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств здійснюють логістичні та ринкові обмеження. Високі транспортні витрати, нестабільність каналів збуту та коливання ринкової кон'юнктури ускладнюють процес реалізації продукції та підвищують рівень трансакційних витрат. У результаті господарська діяльність дедалі більше орієнтується на скорочення витрат, диверсифікацію напрямів виробництва та пошук локальних каналів реалізації продукції.

Серед інституційних бар'єрів середнього рівня впливу вагоме значення мають регуляторна невизначеність, недостатній розвиток коопераційної взаємодії та кадровий дефіцит. Їх вплив проявляється через послаблення довгострокових економічних стимулів, зниження ефективності використання ресурсного потенціалу та обмеження можливостей спільної адаптації фермерських господарств до змін зовнішнього середовища. Недостатній рівень кооперації додатково посилює індивідуалізацію господарської діяльності та ускладнює доступ фермерських господарств до сучасних фінансово-економічних інструментів.

Помірний рівень впливу характерний для бар'єрів, пов'язаних із цифровізацією та впровадженням механізмів карбонового фермерства. Попри відносно нижчий рівень поточного впливу, саме ці напрями формують важливі перспективи довгострокової адаптації фермерських господарств до умов трансформації аграрного середовища. Обмеженість доступу до цифрових сервісів та складність інтеграції екологічно орієнтованих механізмів стримують модернізацію господарської діяльності та знижують потенціал формування інноваційних моделей економічної поведінки.

Проведене дослідження підтверджує, що ефективність реалізації економічних інтересів фермерських господарств значною мірою визначається здатністю інституційного механізму забезпечувати не лише компенсацію окремих ризиків, а й формування адаптивної системи господарських стимулів. За таких умов удосконалення інституційного механізму має бути спрямоване на зниження рівня інституційної невизначеності, розширення доступу до фінансових ресурсів, підтримання коопераційної взаємодії та стимулювання впровадження адаптивних фінансово-економічних інструментів.

Пріоритетні напрями удосконалення адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 3.7.

Удосконалення адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств має здійснюватися на основі комплексного поєднання фінансових, організаційних, інформаційних та інноваційно-екологічних інструментів. За таких умов ключового значення набуває не окремий механізм підтримки, а рівень узгодженості всіх складових інституційного середовища, які формують систему економічних стимулів суб'єктів фермерства. Проведене дослідження підтверджує, що одним із пріоритетних напрямів удосконалення інституційного механізму є підвищення доступності фінансово-кредитного забезпечення фермерських господарств.

Таблиця 3.7 Пріоритетні напрями удосконалення адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Проблемні аспекти	Напрями удосконалення	Основний механізм реалізації	Очікуваний результат для фермерських господарств
Обмежений доступ до фінансових ресурсів	розширення програм пільгового кредитування та гарантійної підтримки	державні компенсаційні механізми, гарантійні фонди, партнерські банківські програми	підвищення доступності фінансових ресурсів та підтримання ліквідності
Нестабільність державної підтримки	формування прогнозованої системи аграрної підтримки	довгострокові програми фінансування та цифровізація механізмів розподілу підтримки	зниження рівня інституційної невизначеності
Високий рівень трансакційних витрат	розвиток коопераційних форм взаємодії	створення локальних кооперативних об'єднань та спільних логістичних центрів	скорочення витрат та посилення ринкових позицій
Нестабільність каналів збуту	диверсифікація ринкової інфраструктури	розвиток електронних торговельних платформ та локальних ринків збуту	стабілізація реалізації продукції та зниження ринкових ризиків
Недостатній рівень цифровізації	впровадження цифрових сервісів управління господарською діяльністю	використання цифрових платформ, електронного документообігу та аналітичних систем	підвищення ефективності управлінських рішень
Обмеженість інформаційно-дорадчої підтримки	розвиток системи аграрного дорадництва	створення регіональних консультаційних центрів та онлайн-платформ	поширення адаптивних практик господарювання
Низький рівень інтеграції інноваційно-екологічних інструментів	стимулювання механізмів «зеленого» фінансування та карбонового фермерства	державні та міжнародні програми підтримки екологічних проєктів	диверсифікація доходів та підвищення адаптивності
Посилення воєнно-економічних ризиків	формування системи адаптивного ризик-менеджменту	страхові механізми, резервні фонди, диверсифікація виробництва	підвищення економічної стійкості фермерських господарств
Обмежені можливості довгострокового розвитку	підтримка інвестиційної модернізації фермерських господарств	лізингові програми, грантові механізми та інвестиційні стимули	оновлення виробничого потенціалу та зростання конкурентоспроможності

Джерело: сформовано автором

Розширення програм пільгового кредитування, розвиток гарантійних механізмів та удосконалення системи державної фінансової підтримки сприятимуть зниженню дефіциту оборотного капіталу та створять передумови для активізації інвестиційної діяльності суб'єктів фермерства. Особливого значення це набуває в умовах нестабільності аграрного ринку та високого рівня воєнно-економічних ризиків.

Важливим напрямом удосконалення адаптивного механізму виступає розвиток коопераційної взаємодії та ринкової інфраструктури. Формування локальних кооперативних об'єднань, спільних логістичних центрів та механізмів колективного використання ресурсів сприятиме скороченню трансакційних витрат і посиленню ринкових позицій фермерських господарств. Поряд із цим розвиток електронних торговельних платформ та альтернативних каналів збуту забезпечуватиме диверсифікацію ринкових ризиків і підвищення стабільності реалізації сільськогосподарської продукції.

Суттєвого значення набуває також розвиток інформаційно-дорадчого забезпечення та цифровізації господарської діяльності. Поширення цифрових сервісів, електронного документообігу та аналітичних платформ сприятиме підвищенню оперативності управлінських рішень, покращенню доступу фермерських господарств до фінансової та ринкової інформації, а також зниженню рівня господарської невизначеності. У сучасних умовах цифровізація поступово перетворюється на один із ключових інструментів адаптації суб'єктів фермерства до трансформації аграрного середовища.

Окремим напрямом удосконалення інституційного механізму є стимулювання впровадження інноваційно-екологічних фінансових інструментів, зокрема механізмів «зеленого» фінансування та карбонового фермерства. Їх інтеграція до системи підтримки фермерських господарств забезпечуватиме диверсифікацію джерел доходів, підвищення ефективності використання ресурсів та формування більш стійких моделей господарювання.

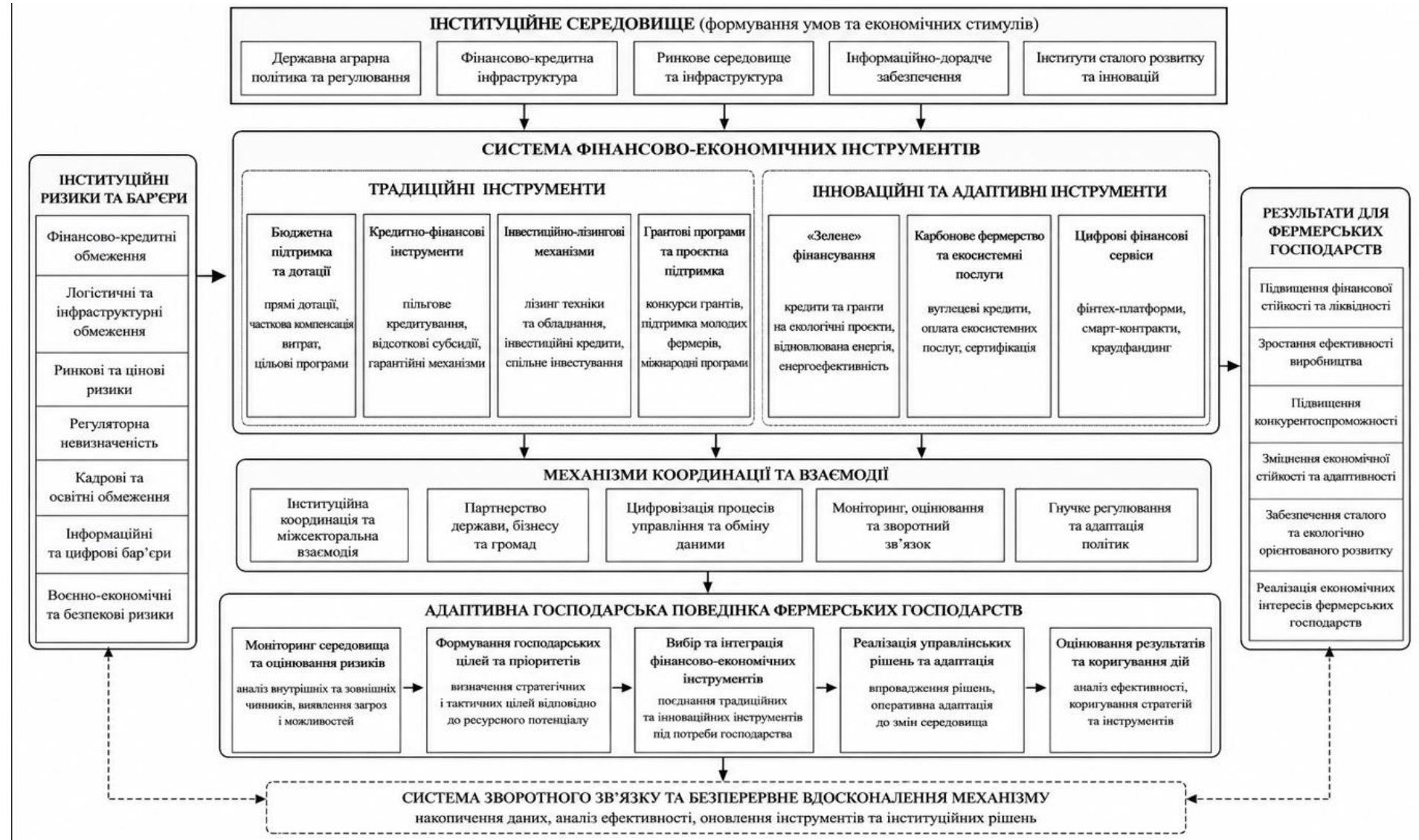

Рисунок 3.4 - Структура адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

У перспективі це сприятиме зміцненню конкурентоспроможності фермерських господарств та їх адаптації до євроінтеграційних вимог розвитку аграрного сектору.

Удосконалення інституційного механізму потребує розвитку ризик-менеджменту фермерських господарств. Використання агрострахування, резервних фондів, диверсифікації та фінансового планування підвищить економічну стійкість суб'єктів фермерства, знизить їх залежність від зовнішніх ризиків і забезпечить перехід від ситуативного реагування до стратегічної адаптивності. Обґрунтовані напрями удосконалення адаптивного інституційного механізму свідчать про необхідність комплексної трансформації системи стимулювання, фінансової підтримки та координації діяльності фермерських господарств (рис. 3.4).

Рис. 3.4 відображає, що адаптивний інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств формується як цілісна система взаємодії інституційного середовища, фінансово-економічних інструментів та адаптивної господарської поведінки суб'єктів фермерства. Його функціонування ґрунтується на узгодженні економічних стимулів, механізмів координації та інструментів ресурсного забезпечення відповідно до умов трансформації аграрного середовища.

Ключовою особливістю запропонованої структури є поєднання традиційних механізмів підтримки фермерських господарств із сучасними адаптивними інструментами, орієнтованими на підвищення економічної стійкості та гнучкості господарської діяльності. За таких умов бюджетна підтримка, кредитно-фінансові механізми та інвестиційно-лізингові інструменти доповнюються елементами «зеленого» фінансування, карбонового фермерства та цифрових фінансових сервісів, що забезпечує диверсифікацію джерел ресурсного забезпечення фермерських господарств.

Важливе місце у структурі механізму займає система координації та взаємодії, яка забезпечує узгодження інтересів держави, фінансових інституцій, ринкової інфраструктури та суб'єктів фермерства. Розвиток партнерських

механізмів, цифровізація управлінських процесів та використання систем моніторингу ефективності створюють передумови для підвищення результативності господарських рішень та своєчасного реагування на зміни зовнішнього середовища.

Суттєвого значення набуває система зворотного зв'язку та безперервного вдосконалення механізму, яка забезпечує накопичення інформації про ефективність використання фінансово-економічних інструментів та дозволяє адаптувати інституційні рішення відповідно до трансформації аграрного середовища. Використання такого підходу сприяє зниженню рівня інституційної невизначеності та формує передумови для переходу від ситуативного реагування до стратегічного управління розвитком фермерських господарств.

Поряд із цим проведене дослідження підтверджує, що ефективність функціонування адаптивного інституційного механізму значною мірою залежить від рівня інтегрованості фермерських господарств у систему сучасних фінансово-економічних та інформаційних інструментів. Обмеженість доступу до цифрових сервісів, недостатній розвиток коопераційної взаємодії та нестабільність фінансового забезпечення послаблюють адаптаційний потенціал суб'єктів фермерства та ускладнюють реалізацію їх економічних інтересів.

У сучасних умовах воєнно-економічної трансформації адаптивний інституційний механізм реалізації економічних інтересів фермерських господарств має бути орієнтований не лише на компенсацію окремих ризиків, а й на формування довгострокової системи економічної стійкості, яка забезпечуватиме здатність суб'єктів фермерства підтримувати ефективність господарської діяльності, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та реалізовувати стратегічні напрями розвитку.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що результативність реалізації економічних інтересів фермерських господарств безпосередньо залежить від рівня адаптивності інституційного середовища, узгодженості фінансово-економічних інструментів та здатності суб'єктів фермерства

трансформувати власну економічну поведінку відповідно до сучасних викликів розвитку аграрного сектору.

3.2. Стратегічні напрями адаптивного розвитку фермерських господарств у системі реалізації економічних інтересів

Трансформація сучасного аграрного середовища супроводжується суттєвими змінами у системі реалізації економічних інтересів фермерських господарств, що зумовлює необхідність перегляду стратегічних підходів до організації господарської діяльності. Посилення воєнно-економічної нестабільності, поглиблення ресурсних обмежень, зміна ринкової кон'юнктури та ускладнення інституційного середовища формують нові умови функціонування суб'єктів фермерства, у межах яких традиційні моделі економічного розвитку поступово втрачають ефективність.

У сучасних умовах стратегічна економічна поведінка фермерських господарств дедалі більше орієнтується на забезпечення адаптивної стійкості, підтримання фінансової автономності та мінімізацію ризиків господарської діяльності. Якщо раніше пріоритетними напрямками розвитку виступали розширення виробництва, нарощування обсягів реалізації продукції та підвищення прибутковості, то в умовах високої нестабільності визначального значення набувають збереження ресурсного потенціалу, підтримання ліквідності та диверсифікація джерел доходів.

Проведене дослідження підтверджує, що трансформація стратегічної економічної поведінки фермерських господарств безпосередньо пов'язана зі зміною системи господарських стимулів. Погіршення доступу до фінансових ресурсів, нестабільність державної підтримки, високий рівень логістичних витрат та зростання виробничих ризиків формують передумови для переорієнтації господарських рішень на короткострокову економічну стійкість. У результаті фермерські господарства дедалі частіше використовують адаптивні

моделі поведінки, спрямовані на оптимізацію витрат, скорочення інвестиційної активності та підвищення гнучкості виробничих процесів.

Суттєвого значення набуває також трансформація підходів до управління ресурсним потенціалом фермерських господарств. У сучасних умовах суб'єкти фермерства змушені більш активно використовувати механізми диверсифікації виробництва, змінювати структуру посівних площ, адаптувати напрями спеціалізації до рівня ринкових ризиків та переглядати структуру витрат відповідно до умов нестабільного зовнішнього середовища. Це свідчить про поступове формування адаптивної моделі господарювання, орієнтованої на підтримання довгострокової економічної стійкості.

Поряд із цим трансформація стратегічної поведінки фермерських господарств супроводжується зміною підходів до формування системи економічних інтересів. У сучасних умовах реалізація економічних інтересів дедалі менше пов'язується виключно з максимізацією прибутковості та дедалі більше орієнтується на забезпечення стабільності функціонування, зниження рівня залежності від зовнішніх ризиків та підтримання економічної автономності суб'єктів фермерства.

Важливу роль у процесі стратегічної адаптації відіграє інституційне середовище, яке визначає рівень доступу фермерських господарств до фінансових, інформаційних та ринкових ресурсів. Ефективність адаптивного розвитку значною мірою залежить від стабільності механізмів державної підтримки, розвитку коопераційної взаємодії, доступності сучасних фінансово-економічних інструментів та рівня інтегрованості фермерських господарств у систему ринкової інфраструктури.

У сучасних умовах стратегічна трансформація економічної поведінки фермерських господарств проявляється через поєднання короткострокових адаптаційних рішень із формуванням передумов для довгострокового розвитку. Саме така модель дозволяє суб'єктам фермерства підтримувати ефективність господарської діяльності, знижувати рівень економічної вразливості та

забезпечувати реалізацію економічних інтересів у системі трансформації аграрного середовища.

Результати трансформації стратегічних пріоритетів фермерських господарств Миколаївської області наведено у табл. 3.8.

Таблиця 3.8 Трансформація стратегічних пріоритетів фермерських господарств Миколаївської області

Стратегічні пріоритети	Частка фермерських господарств до 2022 р., %	Частка фермерських господарств у 2024–2025 рр., %	Характер трансформації економічної поведінки
Розширення виробництва	67,6	29,7	скорочення інвестиційно орієнтованих стратегій
Підвищення прибутковості	81,1	43,2	переорієнтація на підтримання фінансової стійкості
Модернізація виробництва	54,1	32,4	відкладення довгострокових інвестиційних рішень
Диверсифікація виробництва	24,3	62,2	адаптація структури господарської діяльності до ризиків
Мінімізація виробничих витрат	37,8	78,4	посилення ресурсозберігаючої поведінки
Підтримання ліквідності	29,7	83,8	орієнтація на короткострокову економічну стійкість
Диверсифікація джерел доходів	18,9	56,8	пошук альтернативних механізмів ресурсного забезпечення
Скорочення ризикових напрямів діяльності	21,6	64,9	зниження рівня господарської вразливості
Розвиток коопераційної взаємодії	16,2	35,1	посилення колективних адаптаційних механізмів
Використання цифрових інструментів управління	13,5	41,9	підвищення гнучкості управлінських рішень

* Респондентам дозволялося обирати декілька стратегічних пріоритетів господарської діяльності, у зв'язку з чим сумарне значення відповідей перевищує 100 %.

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області

Рисунок 3.5. Стратегічна трансформація економічної поведінки фермерських господарств

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Важливою тенденцією є також зростання ролі коопераційної взаємодії та цифрових інструментів управління. Хоча рівень їх поширення поки залишається порівняно обмеженим, динаміка змін свідчить про поступове формування нових адаптивних моделей господарювання, орієнтованих на підвищення гнучкості управлінських рішень, зниження трансакційних витрат та посилення економічної стійкості фермерських господарств.

Аналіз підтверджує, що трансформація економічної поведінки фермерських господарств обумовлена комплексною взаємодією фінансових, інституційних, ринкових та безпекових чинників. За таких умов їх адаптивний розвиток залежить від здатності формувати гнучкі механізми управління ресурсами, оперативно реагувати на зміни середовища та поєднувати поточні адаптаційні рішення з довгостроковими стратегічними орієнтирами. Система трансформації стратегічної економічної поведінки фермерських господарств наведена на рис. 3.5.

Рис. 3.5 відображає, що стратегічна трансформація економічної поведінки фермерських господарств відбувається під впливом комплексної взаємодії фінансових, інституційних, ринкових та безпекових чинників, які формують нову систему господарських стимулів у аграрному секторі. У сучасних умовах нестабільності суб'єкти фермерства змушені адаптувати власні стратегічні пріоритети відповідно до рівня ресурсних обмежень, ризиків господарської діяльності та змін ринкового середовища.

Проведене дослідження підтверджує, що до початку повномасштабної воєнної трансформації стратегічна економічна поведінка більшості фермерських господарств орієнтувалася переважно на розширення виробництва, збільшення обсягів реалізації продукції та реалізацію довгострокових інвестиційних проєктів. Водночас у сучасних умовах пріоритетними стають підтримання ліквідності, мінімізація виробничих витрат, диверсифікація господарської діяльності та зниження рівня господарських ризиків. Це свідчить про поступовий перехід від моделі економічного зростання до моделі адаптивної економічної стійкості.

Суттєвого значення у процесі стратегічної трансформації набуває зміна підходів до використання ресурсного потенціалу фермерських господарств. У сучасних умовах суб'єкти фермерства дедалі частіше орієнтуються на ресурсну оптимізацію, скорочення витратомістких напрямів діяльності та підвищення гнучкості виробничих процесів. Така трансформація господарської поведінки пов'язана з необхідністю швидкого реагування на нестабільність фінансового забезпечення, коливання ринкової кон'юнктури та обмеженість доступу до матеріально-технічних ресурсів.

Поряд із цим відбувається зміна характеру стратегічних господарських рішень. Якщо раніше домінуючого значення набували індивідуальні стратегії розвитку, то в сучасних умовах дедалі більшої ваги набувають коопераційні та інтеграційні механізми адаптації. Посилення ролі партнерської взаємодії, спільного використання ресурсів та колективних механізмів забезпечення господарської діяльності дозволяє фермерським господарствам знижувати рівень трансакційних витрат та підвищувати стійкість до зовнішніх ризиків.

Проведене дослідження також підтверджує, що стратегічна трансформація економічної поведінки супроводжується зміною критеріїв ефективності реалізації економічних інтересів фермерських господарств. У сучасних умовах ефективність дедалі більше визначається не лише рівнем прибутковості, а й здатністю суб'єктів фермерства підтримувати фінансову стійкість, адаптуватися до нестабільності зовнішнього середовища та забезпечувати безперервність господарської діяльності.

У зв'язку з цим стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств потребує формування нових підходів до ресурсного та фінансового забезпечення господарської діяльності, орієнтованих на диверсифікацію джерел фінансування, підвищення економічної автономності та зниження залежності від зовнішніх інституційних ризиків. Оцінку пріоритетності стратегічних напрямів ресурсного забезпечення фермерських господарств наведено у табл. 3.9.

Таблиця 3.9 Оцінка пріоритетності стратегічних напрямів ресурсного забезпечення фермерських господарств

Стратегічний напрям ресурсного забезпечення	Частка фермерських господарств, які вважають напрям пріоритетним, %	Середній рівень впливу на економічну стійкість (1–5 балів)	Основний ефект для реалізації економічних інтересів
Диверсифікація джерел фінансування	81,1	4,8	зниження фінансової залежності
Формування резервних фінансових ресурсів	73,0	4,6	підтримання ліквідності господарства
Скорочення ресурсомістких витрат	78,4	4,7	підвищення ефективності використання ресурсів
Розвиток коопераційного ресурсного забезпечення	56,8	4,1	зниження трансакційних витрат
Використання грантових програм підтримки	62,2	4,2	залучення додаткових фінансових ресурсів
Залучення альтернативних джерел фінансування	59,5	4,0	диверсифікація фінансових ризиків
Використання цифрових фінансових сервісів	48,6	3,8	підвищення оперативності фінансового управління
Інвестування у ресурсозберігаючі технології	67,6	4,4	зниження виробничих витрат
Формування партнерських механізмів забезпечення ресурсами	51,4	3,9	стабілізація ресурсного забезпечення

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області

Матеріали табл. 3.9 підтверджують, що в сучасних умовах нестабільності аграрного середовища стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств дедалі більше залежить від здатності суб'єктів фермерства формувати диверсифіковану систему ресурсного та фінансового забезпечення. Зміна структури господарських пріоритетів свідчить про поступовий перехід від орієнтації на традиційні механізми фінансування до використання комплексних адаптивних стратегій управління ресурсами.

Проведене дослідження підтверджує, що найбільш вагомого значення для забезпечення економічної стійкості фермерських господарств набувають диверсифікація джерел фінансування, підтримання резервних фінансових ресурсів та скорочення ресурсомістких витрат. Високий рівень оцінки впливу цих напрямів свідчить про посилення ролі фінансової автономності та ресурсної гнучкості у системі реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

У сучасних умовах обмеженого доступу до кредитних ресурсів та нестабільності державної підтримки фермерські господарства дедалі активніше використовують альтернативні механізми ресурсного забезпечення. Залучення грантових програм, партнерських фінансових механізмів та альтернативних джерел фінансування створює передумови для зниження рівня фінансової залежності та послаблення впливу інституційних ризиків на господарську діяльність. Поряд із цим використання таких інструментів потребує підвищення рівня управлінської адаптивності та здатності суб'єктів фермерства інтегруватися у сучасні фінансово-економічні системи підтримки.

Суттєвого значення у процесі стратегічної адаптації набуває використання ресурсозберігаючих технологій та цифрових фінансових сервісів. Їх впровадження дозволяє підвищити ефективність використання виробничих ресурсів, знизити рівень трансакційних витрат та покращити оперативність управлінських рішень. Водночас результати анкетування свідчать, що рівень використання цифрових фінансових інструментів та механізмів «зеленого» фінансування поки залишається порівняно обмеженим, що пов'язано з недостатнім розвитком відповідної інституційної інфраструктури та обмеженим доступом фермерських господарств до сучасних фінансових платформ.

Поступово зростає роль коопераційних та партнерських механізмів ресурсного забезпечення. Формування спільних систем закупівлі ресурсів, колективного використання техніки та коопераційних механізмів фінансування сприяє зниженню виробничих витрат і посиленню економічної стійкості фермерських господарств. У сучасних умовах коопераційна взаємодія дедалі

більше перетворюється на один із ключових механізмів адаптації суб'єктів фермерства до нестабільності ринкового середовища.

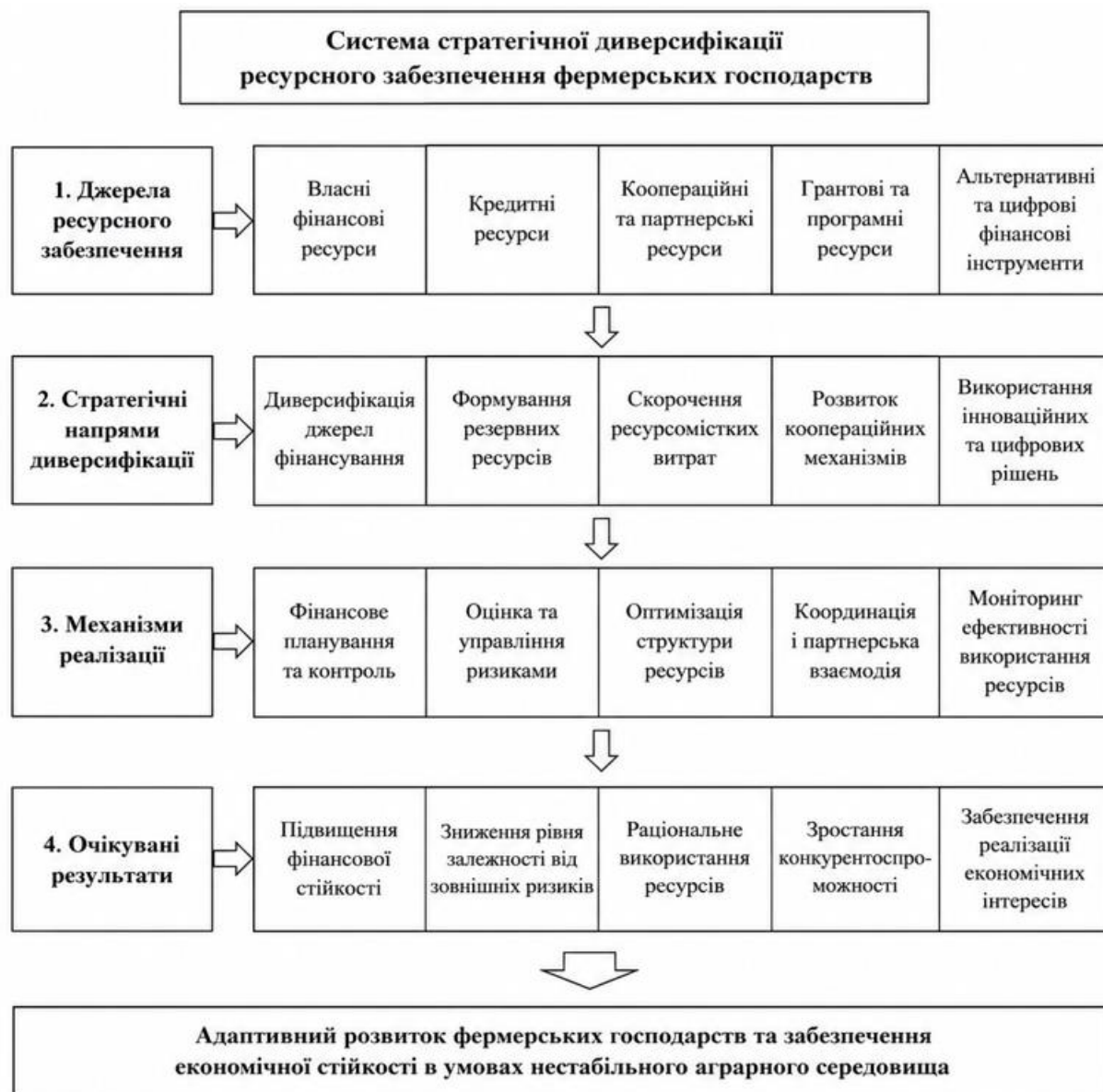

Рисунок 3.6 - Система стратегічної диверсифікації ресурсного забезпечення фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що ефективність стратегічного адаптивного розвитку фермерських господарств значною мірою визначається здатністю поєднувати традиційні та інноваційні механізми ресурсного забезпечення. Саме комплексна диверсифікація фінансових, ресурсних та коопераційних інструментів створює передумови для формування

більш гнучкої моделі господарювання, орієнтованої на підтримання економічної стійкості та реалізацію економічних інтересів у довгостроковій перспективі.

Систему стратегічної диверсифікації ресурсного забезпечення фермерських господарств наведено на рис. 3.6.

Рис. 3.6 демонструє, що стратегічна диверсифікація ресурсного забезпечення фермерських господарств формується як комплексна система поєднання фінансових, коопераційних, інноваційних та організаційних механізмів адаптації до нестабільності аграрного середовища. У сучасних умовах ефективність реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства дедалі більше залежить від здатності забезпечувати гнучкість ресурсного управління та знижувати рівень залежності від окремих джерел фінансування.

Проведене дослідження підтверджує, що диверсифікація ресурсного забезпечення дозволяє фермерським господарствам формувати більш стійку систему фінансової підтримки господарської діяльності. Поєднання власних фінансових ресурсів із кредитними, грантовими, коопераційними та альтернативними джерелами фінансування створює передумови для зниження ризиків дефіциту ресурсного забезпечення та підтримання безперервності виробничих процесів.

Суттєвого значення набуває також формування резервних ресурсів та впровадження механізмів ресурсної оптимізації. За умов нестабільності ринкового середовища фермерські господарства дедалі активніше використовують стратегії скорочення ресурсомістких витрат, оптимізації структури виробництва та раціоналізації використання матеріально-технічних ресурсів. Такий підхід дозволяє підвищити рівень фінансової стійкості та забезпечити більш ефективне використання наявного ресурсного потенціалу.

Важливим елементом стратегічної диверсифікації ресурсного забезпечення виступає розвиток коопераційних механізмів взаємодії. Спільне використання техніки, колективні закупівлі матеріальних ресурсів та коопераційне фінансування сприяють зниженню трансакційних витрат і посилюють адаптаційні можливості фермерських господарств. У сучасних

умовах кооперація поступово перетворюється на один із ключових інструментів колективної економічної стійкості суб'єктів фермерства.

Поряд із цим стратегічна диверсифікація ресурсного забезпечення передбачає розширення використання цифрових та інноваційних фінансових рішень. Застосування цифрових платформ фінансового управління, електронних сервісів взаємодії та сучасних механізмів моніторингу ефективності використання ресурсів дозволяє підвищити оперативність управлінських рішень і покращити координацію господарської діяльності. Водночас недостатній рівень розвитку цифрової інфраструктури та обмеженість доступу до сучасних фінансових інструментів продовжують стримувати процес модернізації системи ресурсного забезпечення фермерських господарств.

Проведений аналіз свідчить, що стратегічна диверсифікація ресурсного забезпечення створює передумови для формування більш адаптивної моделі розвитку фермерських господарств, орієнтованої на підтримання економічної стійкості, зниження рівня ресурсної залежності та підвищення ефективності реалізації економічних інтересів. У сучасних умовах саме комплексне поєднання фінансових, коопераційних, цифрових та організаційних механізмів забезпечує можливість довгострокової адаптації суб'єктів фермерства до трансформації аграрного середовища.

Особливого значення у системі стратегічного адаптивного розвитку фермерських господарств набувають коопераційно-інтеграційні механізми взаємодії, спрямовані на підвищення рівня колективної економічної стійкості та зниження структурної асиметрії аграрного ринку. Економічні результати коопераційно-інтеграційної взаємодії фермерських господарств наведено у табл. 3.10.

Коопераційно-інтеграційна взаємодія поступово перетворюється на один із ключових стратегічних напрямів адаптивного розвитку фермерських господарств в умовах нестабільності аграрного середовища.

Таблиця 3.10 Економічні результати коопераційно-інтеграційної взаємодії фермерських господарств

Напрямок коопераційно-інтеграційної взаємодії	Частка фермерських господарств, які використовують механізм, %	Середній рівень впливу на економічну стійкість (1–5 балів)	Основний економічний результат
Спільне використання сільськогосподарської техніки	64,9	4,5	скорочення виробничих витрат
Колективні закупівлі матеріально-технічних ресурсів	59,5	4,4	зниження вартості ресурсного забезпечення
Кооперація у сфері збуту продукції	51,4	4,3	підвищення стабільності реалізації продукції
Спільне використання логістичної інфраструктури	48,6	4,2	скорочення логістичних витрат
Інтеграція у локальні агропродовольчі ланцюги	43,2	4,1	посилення ринкових позицій
Коопераційне зберігання продукції	37,8	3,9	зниження втрат продукції
Партнерські механізми фінансової підтримки	35,1	3,8	підвищення доступності фінансових ресурсів
Спільна участь у грантових програмах	29,7	3,7	залучення додаткових інвестиційних ресурсів
Кооперація у впровадженні цифрових сервісів	24,3	3,5	підвищення ефективності управління
Інтеграція у експортно-орієнтовані канали реалізації	18,9	3,6	розширення ринкових можливостей

Джерело: сформовано автором за результатами анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області

Використання колективних механізмів організації господарської діяльності сприяє не лише скороченню витрат, а й формуванню більш стійкої системи реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Проведене дослідження свідчить, що найбільш поширеними формами коопераційної взаємодії є спільне використання сільськогосподарської техніки, колективні закупівлі матеріально-технічних ресурсів та кооперація у сфері збуту

продукції. Саме ці напрями забезпечують найбільший вплив на рівень економічної стійкості фермерських господарств, оскільки дозволяють суттєво знизити трансакційні та виробничі витрати, оптимізувати використання ресурсного потенціалу та підвищити стабільність реалізації продукції.

Суттєвого значення набуває також розвиток спільної логістичної інфраструктури та інтеграція фермерських господарств у локальні агропродовольчі ланцюги. В умовах нестабільності транспортного забезпечення та зростання логістичних витрат використання коопераційних механізмів дозволяє знижувати рівень господарської вразливості та покращувати ринкові позиції суб'єктів фермерства. Поряд із цим інтеграція у локальні системи реалізації продукції сприяє підвищенню рівня економічної автономності фермерських господарств та зменшенню залежності від нестабільності зовнішніх ринків.

Важливим напрямом адаптивного розвитку виступає кооперація у сфері фінансового забезпечення та інвестиційної діяльності. Спільна участь у грантових програмах, партнерські механізми фінансової підтримки та коопераційні форми залучення ресурсів дозволяють підвищити доступність фінансових ресурсів для фермерських господарств, особливо в умовах обмеженого кредитування аграрного сектору. Використання таких механізмів створює передумови для реалізації спільних інвестиційних проєктів та підтримання довгострокової економічної стійкості.

Поступово зростає роль кооперації у впровадженні цифрових сервісів та сучасних управлінських технологій. Хоча рівень поширення таких форм взаємодії поки залишається порівняно невисоким, їх розвиток сприяє підвищенню ефективності управління господарською діяльністю, покращенню координації ресурсного забезпечення та зниженню інформаційної асиметрії між суб'єктами аграрного ринку.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що коопераційно-інтеграційні механізми виконують не лише економічну, а й адаптаційну функцію у системі розвитку фермерських господарств. Використання колективних форм взаємодії

сприяє формуванню більш гнучких моделей господарювання, підвищує рівень стійкості до зовнішніх ризиків та створює передумови для довгострокової реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Система коопераційно-інтеграційної адаптації фермерських господарств наведена на рис. 3.7.

Коопераційно-інтеграційна адаптація фермерських господарств формується як багаторівнева система взаємодії, спрямована на підвищення економічної стійкості, зниження господарських ризиків та посилення конкурентних позицій суб'єктів фермерства. У сучасних умовах нестабільності аграрного середовища коопераційні механізми дедалі більше виконують функцію стратегічної адаптації, забезпечуючи можливість колективного використання ресурсів та узгодження економічних інтересів учасників аграрного ринку.

Проведене дослідження підтверджує, що найбільш вагомий вплив на рівень економічної стійкості фермерських господарств здійснює ресурсна та виробнича кооперація. Спільне використання техніки, кооперація у технологічних процесах та колективне забезпечення матеріально-технічними ресурсами дозволяють суттєво скорочувати виробничі витрати та підвищувати ефективність використання ресурсного потенціалу. За таких умов коопераційна взаємодія сприяє формуванню більш гнучких моделей господарювання та посилює адаптаційні можливості суб'єктів фермерства.

Важливу роль у системі коопераційно-інтеграційної адаптації відіграє збутова кооперація та інтеграція фермерських господарств у локальні агропродовольчі ланцюги. Спільна реалізація продукції, розвиток коопераційної логістики та формування локальних систем доданої вартості забезпечують підвищення стабільності збуту продукції та посилення ринкових позицій фермерських господарств. Поряд із цим інтеграція у локальні ринки дозволяє знижувати залежність від нестабільності зовнішнього ринкового середовища та формує передумови для підтримання економічної автономності суб'єктів фермерства.

Рисунок 3.7 – Система коопераційно-інтеграційної адаптації фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

Суттєвого значення набуває також фінансова кооперація, яка створює можливості для колективного залучення ресурсів, спільної участі у грантових програмах та використання партнерських механізмів фінансової підтримки. В умовах обмеженого доступу до кредитних ресурсів коопераційні фінансові механізми дозволяють підвищувати доступність інвестиційних ресурсів та забезпечувати реалізацію спільних проєктів адаптивного розвитку фермерських господарств.

Поступово зростає роль інформаційно-цифрової кооперації, спрямованої на використання спільних цифрових сервісів, платформ взаємодії та механізмів обміну інформацією. Її розвиток сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень, зниженню інформаційної асиметрії та покращенню координації господарської діяльності фермерських господарств. У сучасних умовах цифрова кооперація стає важливим елементом адаптивного розвитку аграрного сектору.

Проведений аналіз свідчить, що ефективність коопераційно-інтеграційної адаптації значною мірою визначається рівнем узгодженості механізмів взаємодії між суб'єктами фермерства.

Використання договірних механізмів, координаційних інструментів, спільного планування та систем моніторингу результативності кооперації створює передумови для підвищення ефективності використання ресурсів та підтримання довгострокової економічної стійкості фермерських господарств.

У сучасних умовах коопераційно-інтеграційна взаємодія поступово перетворюється на один із ключових стратегічних напрямів адаптивного розвитку фермерських господарств, оскільки дозволяє поєднувати економічні інтереси окремих суб'єктів із формуванням колективних механізмів забезпечення стійкості та конкурентоспроможності аграрного сектору. Перспективи стратегічного забезпечення адаптивної економічної стійкості фермерських господарств наведено у табл. 3.11

Таблиця 3.11 Оцінка стратегічних напрямів забезпечення адаптивної економічної стійкості фермерських господарств

Стратегічні напрями адаптивного розвитку	Поточний рівень використання стратегічного напрямку, % ФГ	Рівень поширення за умов часткового впровадження адаптивних механізмів, % ФГ	Рівень поширення за умов комплексного впровадження адаптивних механізмів, % ФГ	Очікуваний стратегічний ефект
Підвищення фінансової стійкості	32,4	56,8	78,4	стабілізація ліквідності та платоспроможності
Зниження ресурсної залежності	27,0	51,4	73,0	посилення економічної автономності
Підвищення ефективності використання ресурсів	35,1	62,2	81,1	оптимізація структури витрат
Зростання адаптивності господарської діяльності	29,7	59,5	83,8	підвищення гнучкості управлінських рішень
Посилення коопераційної взаємодії	24,3	48,6	67,6	зниження транзакційних витрат
Підвищення рівня диверсифікації доходів	37,8	64,9	75,7	мінімізація фінансових ризиків
Розширення використання цифрових інструментів	21,6	45,9	70,3	покращення координації господарської діяльності
Зростання конкурентоспроможності	33,8	57,0	79,5	посилення ринкових позицій
Підвищення інвестиційної активності	18,9	40,5	62,2	формування передумов довгострокового розвитку
Підтримання довгострокової економічної стійкості	29,7	61,0	84,0	забезпечення реалізації економічних інтересів у довгостроковій перспективі

Примітка: оцінку сформовано на основі результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області, експертного оцінювання та узагальнення перспектив впровадження адаптивних механізмів розвитку (додаток Г).

Джерело: сформовано автором

Ефективність стратегічного адаптивного розвитку фермерських господарств безпосередньо залежить від рівня комплексності впровадження

фінансових, коопераційних, організаційних та інноваційних механізмів адаптації до трансформації аграрного середовища. Поступове розширення використання адаптивних механізмів формує передумови для підвищення економічної стійкості суб'єктів фермерства та посилення їх здатності реалізовувати економічні інтереси в умовах нестабільності.

Проведене дослідження підтверджує, що найбільш суттєві позитивні зміни пов'язані з підвищенням фінансової стійкості, адаптивності господарської діяльності та ефективності використання ресурсного потенціалу фермерських господарств. За умов комплексного впровадження адаптивних механізмів частка фермерських господарств, здатних підтримувати довгострокову економічну стійкість, зростає майже у три рази порівняно з поточним рівнем. Це свідчить про важливість системного поєднання фінансових, коопераційних та управлінських механізмів у процесі адаптивного розвитку суб'єктів фермерства.

Суттєвого значення набуває також диверсифікація джерел доходів та ресурсного забезпечення. Зростання рівня поширення таких механізмів дозволяє знижувати фінансову залежність фермерських господарств від окремих ринкових чинників та послаблює вплив нестабільності зовнішнього середовища на результати господарської діяльності. У сучасних умовах диверсифікація виступає не лише механізмом мінімізації ризиків, а й важливим елементом забезпечення економічної автономності суб'єктів фермерства.

Проведений аналіз підтверджує, що одним із ключових напрямів стратегічного адаптивного розвитку є посилення коопераційно-інтеграційної взаємодії. Розширення використання коопераційних механізмів сприяє зниженню трансакційних витрат, покращенню ресурсного забезпечення та підвищенню стійкості фермерських господарств до ринкових ризиків. Водночас ефективність коопераційної адаптації значною мірою залежить від рівня інституційної підтримки, розвитку партнерської взаємодії та здатності суб'єктів фермерства формувати довгострокові механізми колективної координації господарської діяльності.

Поступово зростає значення цифрових інструментів управління та сучасних механізмів координації господарських процесів. Використання цифрових сервісів, систем моніторингу та електронних платформ взаємодії дозволяє підвищити оперативність управлінських рішень, покращити координацію ресурсного забезпечення та забезпечити більш ефективне реагування на зміни зовнішнього середовища. Водночас рівень поширення таких інструментів поки залишається недостатнім, що обмежує можливості повноцінної цифрової трансформації фермерських господарств.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств повинен ґрунтуватися на інтеграції фінансових, коопераційних, цифрових та організаційних механізмів забезпечення економічної стійкості. За таких умов ефективність реалізації економічних інтересів визначатиметься не окремими інструментами підтримки, а рівнем узгодженості всіх складових адаптивної системи розвитку суб'єктів фермерства.

В умовах нестабільності аграрного ринку особливого значення набуває система стратегічного адаптивного розвитку фермерських господарств, яка спрямована на забезпечення їх довгострокової економічної стійкості, автономності та інституційної адаптивності (рис. 3.8).

Рис. 3.8 відображає, що стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств формується як інтегрована система взаємодії фінансово-економічних, коопераційно-інтеграційних, інноваційно-цифрових, організаційно-управлінських та еколого-орієнтованих механізмів, спрямованих на забезпечення довгострокової економічної стійкості суб'єктів фермерства. У сучасних умовах трансформації аграрного середовища ефективність реалізації економічних інтересів дедалі більше залежить від рівня узгодженості зазначених механізмів та здатності фермерських господарств адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Рисунок 3.8 – Інтегрована система стратегічного адаптивного розвитку фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

Проведене дослідження підтверджує, що адаптивний розвиток фермерських господарств визначається комплексним впливом економічних, інституційних, соціальних, технологічних та ринкових чинників. Нестабільність ринкової кон'юнктури, обмеженість доступу до фінансових ресурсів, посилення ризиків господарської діяльності та трансформація інституційного середовища формують необхідність переходу до більш гнучких моделей управління розвитком фермерських господарств.

Ключове місце у структурі стратегічного адаптивного розвитку займають фінансово-економічні механізми, спрямовані на диверсифікацію джерел фінансування, оптимізацію структури витрат та підтримання ліквідності господарської діяльності. Їх використання створює передумови для зниження рівня ресурсної залежності фермерських господарств та забезпечує більш стійке функціонування суб'єктів фермерства в умовах нестабільності аграрного ринку.

Важливу роль у системі адаптивного розвитку відіграють коопераційно-інтеграційні механізми, які забезпечують можливість колективного використання ресурсів, розвитку партнерської взаємодії та інтеграції фермерських господарств у локальні агропродовольчі ланцюги. Використання таких механізмів сприяє зниженню трансакційних витрат, підвищенню конкурентоспроможності та формуванню більш стійких моделей господарювання.

Суттєвого значення набуває розвиток інноваційно-цифрових механізмів адаптації, орієнтованих на використання цифрових сервісів, сучасних технологій управління та систем моніторингу ефективності господарської діяльності. Їх інтеграція у систему стратегічного розвитку дозволяє підвищити оперативність управлінських рішень, покращити координацію ресурсного забезпечення та забезпечити більш ефективне реагування на зміни зовнішнього середовища.

Поряд із цим стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств потребує використання організаційно-управлінських та еколого-орієнтованих механізмів, спрямованих на оптимізацію системи управління, впровадження ресурсозберігаючих технологій та інтеграцію принципів сталого розвитку у господарську діяльність. За сучасних умов такі механізми поступово

перетворюються на важливий елемент забезпечення довгострокової економічної стійкості фермерських господарств.

Особливістю інтегрованої системи стратегічного адаптивного розвитку є наявність постійного зворотного зв'язку та механізмів коригування адаптаційних рішень. Проведення моніторингу змін зовнішнього середовища, оцінювання результативності адаптивних механізмів та своєчасне коригування стратегічних рішень створюють передумови для підтримання ефективності господарської діяльності в умовах високої нестабільності аграрного сектору.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що ефективність реалізації економічних інтересів фермерських господарств визначається не окремими інструментами підтримки, а рівнем інтегрованості всіх складових системи стратегічного адаптивного розвитку. Саме комплексне поєднання фінансових, коопераційних, цифрових, організаційних та екологічних механізмів забезпечує можливість формування довгострокової економічної стійкості та підвищення конкурентоспроможності суб'єктів фермерства в умовах трансформації аграрного середовища.

Проведене дослідження підтверджує, що стратегічний адаптивний розвиток фермерських господарств має розглядатися як безперервний процес трансформації економічної поведінки, ресурсного забезпечення та механізмів господарювання відповідно до змін зовнішнього середовища. У сучасних умовах саме адаптивність, гнучкість та здатність до інтеграції різних механізмів розвитку формують основу ефективної реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

3.3. Адаптація реалізації економічних інтересів фермерських господарств до умов воєнної та євроінтеграційної трансформації

В умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації аграрного сектору відбувається суттєва зміна механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Посилення нестабільності ринкового середовища,

порушення логістичних зв'язків, зростання ресурсних обмежень та ускладнення доступу до фінансового забезпечення формують необхідність адаптації господарської діяльності до нових умов функціонування. За таких умов реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить від здатності оперативно реагувати на шоківі трансформації аграрного середовища та забезпечувати підтримання адаптивної економічної стійкості господарської діяльності.

Сучасні трансформаційні процеси супроводжуються зміною системи економічних стимулів, що впливає на характер господарської поведінки суб'єктів фермерства. Якщо в умовах відносної ринкової стабільності пріоритетними економічними інтересами фермерських господарств виступали максимізація прибутковості, розширення виробництва та нарощування інвестиційної активності, то в сучасних умовах дедалі більшого значення набувають механізми підтримання ліквідності, диверсифікації ресурсного забезпечення, мінімізації ризиків та забезпечення стабільності функціонування господарської системи.

Воєнна трансформація аграрного середовища суттєво посилила вплив факторів невизначеності на господарську діяльність фермерських господарств. Найбільш вагомими дестабілізаційними чинниками виступають руйнування логістичної інфраструктури, зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, обмеження доступу до фінансового капіталу, дефіцит трудових ресурсів та нестабільність збутових каналів. Для фермерських господарств Миколаївської області додатковими факторами вразливості стали мінування територій, дефіцит водних ресурсів та порушення систем зрошення, що безпосередньо впливає на можливості підтримання виробничої стабільності та реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Поряд із воєнними викликами суттєвий вплив на трансформацію механізмів реалізації економічних інтересів здійснюють євроінтеграційні процеси. Адаптація до вимог європейського аграрного ринку супроводжується необхідністю дотримання екологічних стандартів, розвитку систем простежуваності продукції, інтеграції ESG-підходів та посилення цифрової

координації господарської діяльності. Для фермерських господарств це формує потребу не лише у технологічній модернізації, а й у трансформації моделей економічної поведінки та адаптації механізмів реалізації економічних інтересів до нових інституційних умов.

За сучасних умов адаптивна економічна стійкість фермерських господарств повинна розглядатися не як окремий результат господарської діяльності, а як здатність суб'єктів фермерства підтримувати реалізацію економічних інтересів в умовах високої нестабільності та шоківих трансформацій аграрного середовища. Її забезпечення передбачає інтеграцію фінансових, коопераційних, організаційних, цифрових та інституційних механізмів адаптивного реагування, спрямованих на мінімізацію негативного впливу зовнішніх дестабілізаційних факторів.

Проведене дослідження підтверджує, що в сучасних умовах ефективність реалізації економічних інтересів фермерських господарств дедалі менше визначається масштабами ресурсного забезпечення та дедалі більше залежить від рівня адаптивності господарської системи, здатності до коопераційної взаємодії, диверсифікації джерел доходів та швидкості реагування на зміни зовнішнього середовища. У таких умовах адаптація виступає не окремим напрямом господарської діяльності, а системною характеристикою механізму реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Вплив шоківих трансформацій аграрного середовища на механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено на рис. 3.9.

Рис. 3.9 підтверджує, що в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища відбувається не лише зміна зовнішніх умов функціонування фермерських господарств, а й суттєва перебудова механізмів реалізації їх економічних інтересів. Посилення воєнних, фінансових, логістичних та інституційних викликів формує необхідність переходу від моделі стабільного функціонування до моделі адаптивного реагування, орієнтованої на підтримання господарської стійкості та мінімізацію впливу дестабілізаційних факторів.

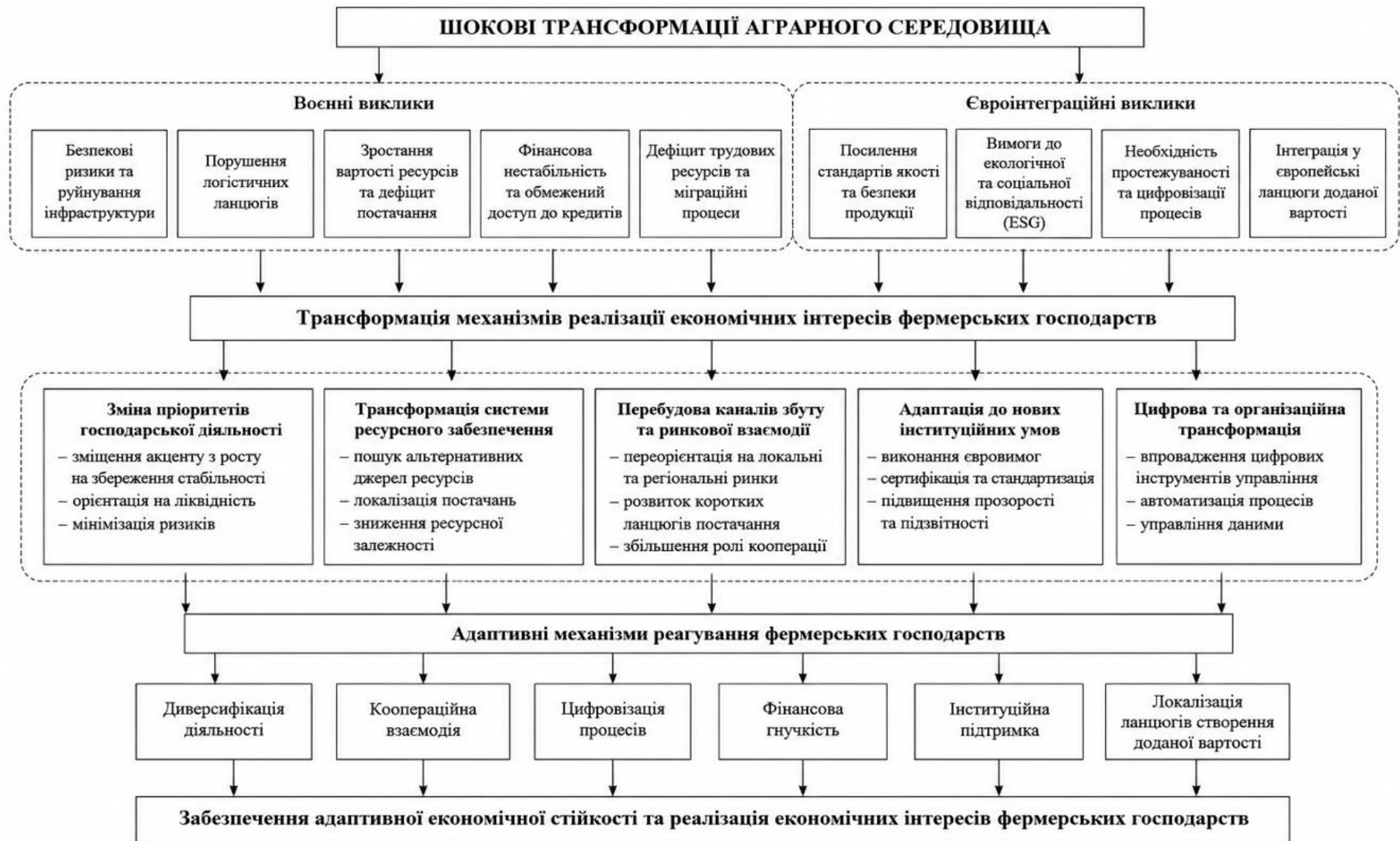

Рисунок 3.9 – Вплив шоків трансформацій аграрного середовища на механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Джерело: сформовано автором

Проведене дослідження свідчить, що найбільш суттєвий вплив на трансформацію економічної поведінки фермерських господарств здійснюють логістичні обмеження та нестабільність ресурсного забезпечення. Порушення традиційних каналів постачання, зростання вартості матеріально-технічних ресурсів та обмеження доступу до фінансового капіталу зумовлюють необхідність пошуку альтернативних моделей господарювання, орієнтованих на диверсифікацію діяльності, локалізацію ринків збуту та коопераційну взаємодію.

Суттєвого значення набуває також трансформація системи ринкової взаємодії фермерських господарств. У сучасних умовах спостерігається поступове скорочення довгих логістичних ланцюгів та зростання ролі локальних і регіональних каналів реалізації продукції. За таких умов адаптивність господарської діяльності дедалі більше визначається здатністю фермерських господарств інтегруватися у локальні системи створення доданої вартості та формувати більш гнучкі моделі ринкової координації.

Поряд із воєнними викликами на трансформацію механізмів реалізації економічних інтересів суттєво впливають євроінтеграційні процеси. Адаптація до європейських вимог у сфері якості продукції, екологічної відповідальності, цифрової простежуваності та стандартизації виробництва супроводжується зростанням потреби у модернізації систем управління та підвищенні рівня інституційної координації господарської діяльності. Для фермерських господарств це означає необхідність поєднання короткострокових механізмів адаптації до шоків впливів із довгостроковими напрямками структурної модернізації.

Водночас результати дослідження підтверджують, що здатність фермерських господарств підтримувати реалізацію економічних інтересів значною мірою залежить від рівня адаптивної економічної стійкості. У сучасних умовах вона формується не лише за рахунок ресурсного потенціалу, а й через інтеграцію коопераційних, цифрових, фінансових та організаційних механізмів адаптивного реагування. Саме їх поєднання забезпечує можливість мінімізувати

негативний вплив зовнішніх шоків та підтримувати стабільність господарської діяльності.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що в умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше визначається швидкістю адаптації до змін зовнішнього середовища, здатністю до коопераційної взаємодії та ефективністю використання адаптивних механізмів реагування. За таких умов адаптивна економічна стійкість поступово перетворюється на одну з ключових характеристик сучасної моделі розвитку фермерських господарств.

Для оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств до шоківих трансформацій аграрного середовища доцільним є використання адаптованого CARVER Plus SHOCK-підходу, який дозволяє комплексно оцінити рівень критичності, вразливості та здатності господарських систем до адаптивного реагування.

Первинна методика CARVER була розроблена для оцінювання вразливості критичних систем та визначення пріоритетності реагування на дестабілізаційні фактори. Водночас сучасні умови трансформації аграрного середовища зумовлюють доцільність адаптації зазначеного підходу до оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств. У межах проведеного дослідження CARVER Plus SHOCK-підхід використовується не для аналізу окремих ризиків чи загроз, а для оцінювання рівня чутливості ключових механізмів господарської діяльності до шоківих трансформацій зовнішнього середовища.

Адаптація методики ґрунтується на переорієнтації класичних критеріїв CARVER відповідно до специфіки функціонування фермерських господарств та особливостей реалізації їх економічних інтересів. За таких умов критичність розглядається як рівень впливу шоківих змін на можливість підтримання господарської діяльності та реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства. Доступність трактується через можливість залучення адаптаційних ресурсів, фінансових інструментів та механізмів інституційної підтримки.

Відновлюваність характеризує здатність фермерських господарств відновлювати виробничу та фінансову стабільність після впливу дестабілізаційних факторів.

Поряд із цим критерій вразливості відображає рівень чутливості окремих механізмів господарської діяльності до зовнішніх трансформацій, тоді як критерій ефекту дозволяє оцінити масштаб впливу шоківих змін на результати функціонування фермерських господарств. Критерій розпізнаваності характеризує здатність суб'єктів фермерства своєчасно ідентифікувати дестабілізаційні фактори та адаптувати механізми господарської поведінки відповідно до змін зовнішнього середовища. Додатковий компонент Shock орієнтований на оцінювання рівня чутливості механізмів реалізації економічних інтересів до шоківих трансформацій аграрного середовища.

У процесі дослідження оцінювання здійснювалося за шкалою від 1 до 10 балів, де:

1–3 бали характеризують низький рівень впливу шоківих трансформацій;

4–6 балів — помірний рівень;

7–10 балів — високий рівень вразливості та чутливості до дестабілізаційних факторів.

Використання адаптованого CARVER Plus SHOCK-підходу дозволяє комплексно оцінити не лише рівень вразливості окремих механізмів господарської діяльності, а й здатність фермерських господарств підтримувати реалізацію економічних інтересів в умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища. Особливого значення такий підхід набуває для фермерських господарств Миколаївської області, де поєднання воєнних, ресурсних, логістичних та кліматичних обмежень формує високий рівень адаптаційного навантаження на систему господарювання.

Оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств за адаптованим CARVER Plus SHOCK-підходом наведено у табл. 3.12.

Таблиця 3.12 Оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств за адаптованим CARVER Plus SHOCK-підходом

Механізми реалізації економічних інтересів	C (Criticality)	A (Accessibility)	R (Recuperability)	V (Vulnerability)	E (Effect)	R (Recognizability)	Shock	Інтегральна оцінка
Фінансове забезпечення господарської діяльності	9	4	5	8	9	7	9	7,3
Матеріально-ресурсне забезпечення	8	5	5	8	8	6	8	6,9
Реалізація та збут продукції	8	6	6	7	8	7	8	7,1
Коопераційна взаємодія	6	7	7	5	6	6	5	6,0
Інвестиційна активність	7	4	4	8	7	6	8	6,3
Цифрова координація господарської діяльності	5	6	7	5	6	7	5	5,9
Адаптація до євроінтеграційних вимог	7	5	6	6	7	5	6	6,0
Логістичне забезпечення	9	4	5	9	9	7	9	7,4

Примітка:

C (Criticality) — рівень впливу шоківих трансформацій на реалізацію економічних інтересів; A (Accessibility) — доступність адаптаційних ресурсів; R (Recuperability) — здатність до відновлення господарської діяльності; V (Vulnerability) — рівень економічної вразливості; E (Effect) — масштаб впливу на результати діяльності; R (Recognizability) — здатність своєчасного реагування на дестабілізаційні фактори; Shock — рівень чутливості до шоківих трансформацій аграрного середовища.

Інтегральну оцінку визначено як середнє арифметичне значення сукупності критеріїв CARVER Plus SHOCK. Додаток Д.

Джерело: сформовано автором за результатами експертного оцінювання та узагальнення результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області

Матеріали табл. 3.12 свідчать, що найбільш вразливими механізмами реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища виступають логістичне та фінансове забезпечення господарської діяльності. Саме ці складові характеризуються найвищими інтегральними оцінками вразливості, що зумовлено значним впливом воєнних ризиків, нестабільністю ресурсного забезпечення та високою залежністю від зовнішніх факторів функціонування аграрного ринку.

Проведене дослідження підтверджує, що логістичне забезпечення залишається одним із найбільш критичних елементів реалізації економічних

інтересів фермерських господарств Миколаївської області. Порушення транспортної інфраструктури, нестабільність експортних маршрутів та зростання логістичних витрат суттєво обмежують можливості стабільної реалізації продукції та знижують ефективність функціонування фермерських господарств. За таких умов формування локальних каналів збуту та скорочення довгих логістичних ланцюгів поступово перетворюються на важливі механізми адаптивного реагування.

Високий рівень вразливості також характерний для фінансового забезпечення господарської діяльності. Обмеженість доступу до кредитних ресурсів, зростання вартості фінансування та нестабільність інвестиційного середовища суттєво посилюють залежність фермерських господарств від зовнішніх джерел підтримки. Водночас результати оцінювання свідчать, що здатність до відновлення фінансової стабільності залишається порівняно обмеженою, що формує додаткові ризики для підтримання реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства у довгостроковій перспективі.

Поряд із цим суттєвий рівень вразливості характерний для механізмів матеріально-ресурсного забезпечення та інвестиційної активності. Посилення ресурсної нестабільності, зростання вартості матеріально-технічних ресурсів та обмеження інвестиційних можливостей ускладнюють процес модернізації фермерських господарств та стримують впровадження адаптивних механізмів розвитку. Особливо гостро ці проблеми проявляються для малих фермерських господарств, рівень адаптаційної спроможності яких значною мірою залежить від доступності інституційної підтримки та коопераційних механізмів взаємодії.

Результати оцінювання підтверджують, що відносно нижчий рівень вразливості характерний для коопераційної взаємодії та цифрової координації господарської діяльності. Це свідчить про поступове зростання ролі коопераційних і цифрових механізмів як інструментів адаптивного реагування на шоківі трансформації аграрного середовища. Використання коопераційних моделей взаємодії дозволяє частково компенсувати ресурсні обмеження, знижувати трансакційні витрати та підтримувати стабільність функціонування

фермерських господарств навіть за умов високої нестабільності зовнішнього середовища.

Суттєвого значення набуває також адаптація до євроінтеграційних вимог, яка характеризується помірним рівнем вразливості, але водночас потребує значних організаційних та фінансових ресурсів. Впровадження систем простежуваності продукції, адаптація до екологічних стандартів, інтеграція ESG-підходів та розвиток цифрових механізмів координації формують нові вимоги до організації господарської діяльності фермерських господарств. Водночас недостатній рівень інституційної підтримки та обмеженість доступу до адаптаційних ресурсів продовжують стримувати швидкість інтеграції суб'єктів фермерства до європейського аграрного простору.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше залежить від здатності інтегрувати адаптивні механізми реагування на шоківі трансформації аграрного середовища. За таких умов підтримання адаптивної економічної стійкості визначається не окремими ресурсними перевагами, а рівнем координації фінансових, коопераційних, цифрових та організаційних механізмів адаптації господарської діяльності.

Пріоритетність напрямів адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств наведено у табл. 3.13.

Матеріали табл. 3.13 свідчать, що в умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища найбільш пріоритетними напрямками адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств виступають коопераційна взаємодія, диверсифікація господарської діяльності, локалізація каналів збуту та формування альтернативних механізмів фінансового забезпечення. Саме зазначені напрями забезпечують найбільший потенціал підтримання господарської діяльності в умовах нестабільності зовнішнього середовища та посилення шоківих впливів.

Проведене дослідження підтверджує, що коопераційна взаємодія поступово перетворюється на один із ключових механізмів адаптивного

реагування фермерських господарств. Спільне використання ресурсів, розвиток локальних форм партнерської взаємодії та інтеграція у коопераційні системи дозволяють знижувати рівень трансакційних витрат, покращувати доступ до ресурсного забезпечення та підтримувати стабільність реалізації продукції. Для фермерських господарств Миколаївської області коопераційна адаптація набуває особливого значення в умовах логістичної нестабільності та обмеженого доступу до фінансових ресурсів.

Таблиця 3.13 Пріоритетність напрямів адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Напрями адаптивної реалізації економічних інтересів	Рівень адаптаційної значущості	Рівень інституційної підтримки	Потенціал забезпечення реалізації економічних інтересів
Коопераційна взаємодія та спільне використання ресурсів	високий	середній	високий
Диверсифікація господарської діяльності	високий	середній	високий
Локалізація каналів збуту продукції	високий	низький	високий
Розвиток коротких ланцюгів постачання	середній	низький	середній
Використання цифрових механізмів координації	середній	середній	середній
Адаптація до євроінтеграційних вимог та стандартів	високий	низький	високий
Формування партнерських механізмів взаємодії з громадами	середній	середній	середній
Ресурсозберігаюча модернізація виробництва	високий	середній	високий
Альтернативні механізми фінансового забезпечення	високий	низький	високий
Інтеграція локальних систем агропродовольчої взаємодії	середній	середній	високий

Примітка:

Рівень адаптаційної значущості визначено на основі експертного оцінювання впливу відповідних механізмів на здатність фермерських господарств підтримувати реалізацію економічних інтересів в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища. Додаток Е.

Джерело: сформовано автором

Суттєвого значення набуває також диверсифікація господарської діяльності, спрямована на зниження залежності від окремих видів виробництва, каналів збуту та ресурсного забезпечення. В умовах високої нестабільності аграрного середовища диверсифікація дозволяє підвищувати гнучкість господарської діяльності та формувати більш стійкі моделі реалізації

економічних інтересів фермерських господарств. Особливо важливим це є для суб'єктів фермерства, діяльність яких функціонує в умовах підвищеного рівня воєнних та кліматичних ризиків.

Проведений аналіз підтверджує, що одним із найбільш результативних механізмів адаптивного реагування виступає локалізація каналів збуту та розвиток коротких ланцюгів постачання. Скорочення залежності від нестабільних зовнішніх ринків та формування локальних систем агропродовольчої взаємодії дозволяє підтримувати стабільність реалізації продукції навіть за умов порушення традиційних логістичних маршрутів. Поряд із цим локалізація збуту сприяє посиленню взаємодії фермерських господарств із територіальними громадами та регіональними ринками продовольства.

Важливим напрямом адаптивної реалізації економічних інтересів виступає розвиток альтернативних механізмів фінансового забезпечення. За умов обмеженого доступу до традиційного кредитування дедалі більшого значення набувають грантові програми, партнерські механізми фінансування, коопераційна підтримка та використання локальних фінансових інструментів розвитку. Водночас результати дослідження свідчать, що саме недостатній рівень інституційної підтримки залишається одним із ключових обмежень для розширення використання адаптивних механізмів фінансового забезпечення фермерських господарств.

Поступово зростає роль цифрової координації господарської діяльності та адаптації до євроінтеграційних вимог. Впровадження цифрових сервісів, систем простежуваності продукції, механізмів електронної взаємодії та екологічних стандартів сприяє підвищенню ефективності управління та розширює можливості інтеграції фермерських господарств у сучасні агропродовольчі системи. Водночас недостатній рівень цифрової інфраструктури та обмеженість доступу до інвестиційних ресурсів продовжують стримувати швидкість адаптації суб'єктів фермерства до нових інституційних вимог.

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах реалізація економічних інтересів фермерських господарств дедалі більше

визначається не масштабом ресурсного забезпечення, а здатністю інтегрувати адаптивні механізми реагування на шоківі трансформації аграрного середовища. За таких умов адаптивна економічна стійкість формується як результат узгодженої взаємодії коопераційних, фінансових, цифрових та організаційних механізмів адаптації господарської діяльності.

Інтегровану систему адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища наведено на рис. 3.10.

Рис. 3.10 відображає, що в умовах шоківих трансформацій аграрного середовища реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується як багаторівнева система взаємодії економічних, інституційних, коопераційних та організаційних механізмів адаптивного реагування. За сучасних умов нестабільності підтримання ефективності господарської діяльності дедалі більше залежить від здатності суб'єктів фермерства інтегрувати різні механізми адаптації відповідно до змін зовнішнього середовища та рівня дестабілізаційного впливу.

Проведене дослідження підтверджує, що ключовими чинниками трансформації механізмів реалізації економічних інтересів виступають воєнні ризики, ресурсна нестабільність, логістичні обмеження, інституційні зміни та посилення євроінтеграційних вимог. Сукупний вплив зазначених факторів формує нові умови господарювання, за яких традиційні механізми функціонування фермерських господарств поступово втрачають ефективність, а адаптивність перетворюється на базову характеристику системи реалізації економічних інтересів.

Особливого значення за таких умов набуває коопераційна взаємодія, яка дозволяє компенсувати ресурсні обмеження та підвищувати стійкість господарської діяльності до шоківих трансформацій.

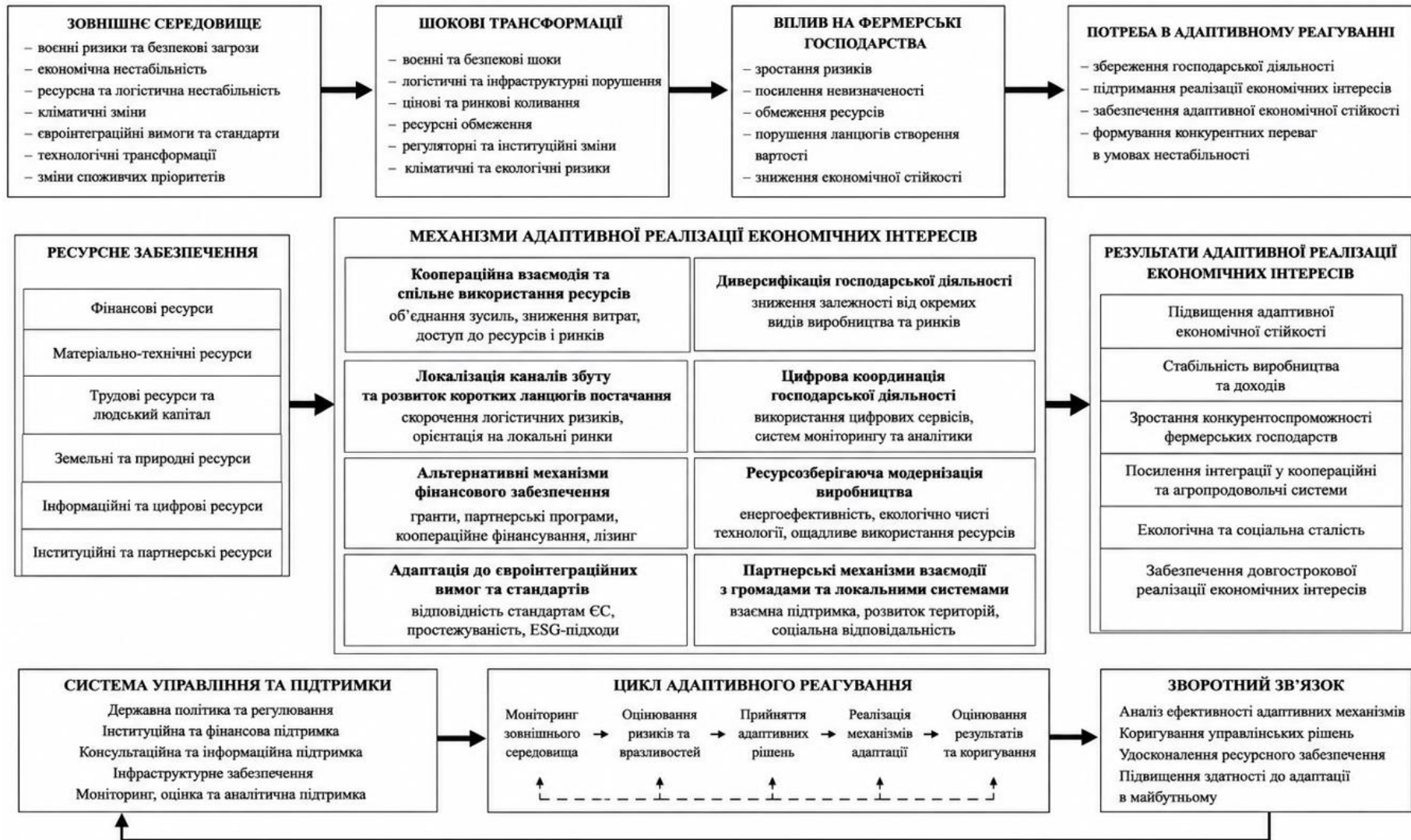

Рисунок 3.10 - Система адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах шоків трансформацій аграрного середовища

Джерело: сформовано автором

Формування локальних коопераційних систем, розвиток партнерських механізмів взаємодії та інтеграція фермерських господарств у регіональні агропродовольчі мережі сприяють зниженню трансакційних витрат і забезпечують більш стабільні умови реалізації продукції.

Суттєвого значення набуває також локалізація каналів збуту та розвиток коротких ланцюгів постачання. У сучасних умовах скорочення залежності від нестабільних зовнішніх ринків дозволяє фермерським господарствам підтримувати стабільність господарської діяльності навіть за умов високого рівня логістичних ризиків. Поряд із цим локалізація збутових механізмів сприяє посиленню економічної взаємодії між фермерськими господарствами, громадами та локальними системами продовольчого забезпечення.

Важливим напрямом адаптивного реагування виступає цифрова координація господарської діяльності, яка забезпечує підвищення оперативності управлінських рішень, удосконалення систем моніторингу та покращення інформаційної взаємодії між суб'єктами аграрного ринку. Водночас результати дослідження свідчать, що рівень цифрової адаптації фермерських господарств Миколаївської області залишається нерівномірним, що зумовлює необхідність посилення інституційної та консультативної підтримки процесів цифрової трансформації.

Поступово зростає вплив євроінтеграційних процесів на систему реалізації економічних інтересів фермерських господарств. Адаптація до екологічних стандартів, розвиток систем простежуваності продукції, інтеграція ESG-підходів та дотримання вимог європейського аграрного ринку формують нові напрями трансформації господарської діяльності суб'єктів фермерства.

За таких умов ефективність реалізації економічних інтересів дедалі більше залежить від здатності фермерських господарств поєднувати механізми короткострокової адаптації до шоківих впливів із довгостроковими напрямами структурної модернізації.

Проведений аналіз підтверджує, що адаптивна економічна стійкість формується як результат взаємодії фінансових, коопераційних, цифрових,

організаційних та інституційних механізмів адаптації. У сучасних умовах вона виступає не окремим результатом господарської діяльності, а здатністю фермерських господарств підтримувати реалізацію економічних інтересів за умов високої нестабільності аграрного середовища та постійного впливу шоківих трансформацій.

Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у сучасних умовах дедалі більше визначається не масштабом ресурсного забезпечення, а здатністю інтегрувати адаптивні механізми реагування на шоківі трансформації аграрного середовища та забезпечувати підтримання адаптивної економічної стійкості господарської діяльності.

Висновки до розділу 3

1. Дослідження підтвердило, що в умовах воєнно-економічної нестабільності реалізація економічних інтересів фермерських господарств безпосередньо залежить від ефективності інституційного середовища та здатності суб'єктів адаптувати діяльність до змін зовнішніх умов. Установлено, що сучасна система економічних стимулів формується під впливом фінансових, регуляторних, логістичних та ринкових чинників, які визначають вектор господарської поведінки, рівень економічної стійкості та можливості ресурсного відтворення. За таких умов пріоритетного значення набувають підтримання фінансової автономності, мінімізація виробничих ризиків та забезпечення адаптивності господарювання.

2. Дослідження адаптивного інституційного механізму реалізації економічних інтересів фермерських господарств дозволило встановити, що його ефективність визначається рівнем узгодженості державного регулювання, фінансово-кредитного забезпечення, коопераційної взаємодії, ринкової інфраструктури та інформаційно-дорадчої підтримки. Виявлено, що нестабільність механізмів державної підтримки, ускладнений доступ до кредитних ресурсів, високий рівень трансакційних витрат та регуляторна

невизначеність посилюють залежність фермерських господарств від зовнішніх економічних умов і стимулюють переорієнтацію господарської поведінки на короткострокову стабілізацію діяльності та підтримання ліквідності.

3. Проведений аналіз інституційних дисбалансів підтвердив, що сучасна система бар'єрів реалізації економічних інтересів фермерських господарств має комплексний характер та формується під впливом взаємодії фінансових, логістичних, кадрових, ринкових та інформаційних обмежень. Установлено, що найбільший негативний вплив на господарську діяльність фермерських господарств здійснюють високий рівень виробничих і логістичних витрат, нестабільність каналів збуту продукції, обмеженість доступу до фінансово-кредитних ресурсів та недостатній рівень розвитку коопераційної взаємодії. За таких умов господарська поведінка суб'єктів фермерства дедалі більше орієнтується на скорочення витрат, диверсифікацію каналів реалізації продукції та підтримання поточної економічної стійкості.

4. У результаті дослідження встановлено, що важливим напрямом удосконалення реалізації економічних інтересів фермерських господарств є формування адаптивної системи стратегічного реагування, орієнтованої на інтеграцію коопераційних, фінансових, цифрових та ресурсозберігаючих механізмів господарювання. Доведено, що розвиток коопераційної взаємодії сприяє зниженню трансакційних витрат, посиленню ринкової стійкості та підвищенню адаптивності фермерських господарств до нестабільності зовнішнього середовища. Водночас використання цифрових сервісів, ресурсозберігаючих технологій та локалізація каналів збуту забезпечують підвищення гнучкості господарської діяльності та оптимізацію структури виробничих витрат.

5. Проведене дослідження підтвердило, що вагомого значення у сучасних умовах набувають інноваційно-екологічні механізми адаптації, пов'язані з використанням карбонового фермерства, «зеленого» фінансування та ресурсозберігаючих технологій. Установлено, що їх впровадження сприяє диверсифікації джерел доходів, підвищенню ефективності використання

ресурсів, зниженню виробничих витрат та формуванню передумов довгострокової адаптивної економічної стійкості фермерських господарств. Водночас розвиток таких механізмів стримується недостатнім рівнем нормативно-правового забезпечення, складністю процедур сертифікації та обмеженим доступом фермерських господарств до фінансових і інформаційних ресурсів.

6. Адаптація підходу CARVER Plus SHOCK до оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств дозволила встановити, що найбільш чутливими до шоків трансформацій аграрного середовища залишаються фінансово-кредитне забезпечення, логістична інфраструктура, канали реалізації продукції та ресурсне забезпечення господарської діяльності. Отримані результати підтвердили, що в умовах воєнно-економічної нестабільності ефективність реалізації економічних інтересів визначається не лише масштабом ресурсного потенціалу, а насамперед здатністю фермерських господарств інтегрувати адаптивні механізми реагування на зміни зовнішнього середовища.

7. Узагальнення результатів проведеного дослідження дозволило стверджувати, що сучасна система реалізації економічних інтересів фермерських господарств формується в умовах багаторівневої взаємодії інституційних, економічних, воєнно-безпекових та євроінтеграційних чинників, які трансформують систему господарських стимулів та визначають зміни економічної поведінки суб'єктів фермерства. На відміну від довоєнного періоду, коли домінуючого значення набували розширення виробництва, нарощування прибутковості та інвестиційний розвиток, у сучасних умовах ключовими пріоритетами стають підтримання адаптивної економічної стійкості, диверсифікація механізмів господарювання, мінімізація ризиків та забезпечення гнучкості господарської діяльності відповідно до трансформації аграрного середовища.

Основні наукові результати розділу опубліковано в працях, наведених у списку публікацій здобувача [1; 2; 5; 6; 9; 10; 12; 13].

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо удосконалення механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах воєнно-економічної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища. За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. Обґрунтовано теоретико-методичні підходи до дослідження економічних інтересів фермерських господарств як системи взаємопов'язаних економічних, ресурсно-відтворювальних, сімейно-трудова, інституційних та адаптаційних пріоритетів суб'єкта господарювання. Встановлено, що специфіка фермерських господарств зумовлює поєднання підприємницької мети з потребою збереження земельного ресурсу, сімейно-трудова потенціалу, ліквідності та довгострокової життєздатності господарства. Доведено, що реалізація економічних інтересів фермерських господарств формується під впливом взаємодії економічних стимулів, інституційних умов, ресурсних можливостей та адаптивної господарської поведінки.

2. Розвинуто наукові підходи до визначення інституційних особливостей і суперечностей реалізації економічних інтересів фермерських господарств у сучасному аграрному середовищі. Встановлено, що інституційне забезпечення фермерства характеризується нестабільністю механізмів державної підтримки, асиметрією доступу до фінансово-кредитних ресурсів, високими трансакційними витратами та нерівномірністю умов господарювання для різних категорій аграрних виробників. Обґрунтовано, що недостатня узгодженість між інструментами державного регулювання, фінансовим забезпеченням і практичними потребами фермерських господарств обмежує їх інвестиційні можливості та посилює економічну вразливість.

3. Систематизовано методичні підходи до оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств і адаптовано їх до умов трансформації аграрного сектору. Запропоновано комплексний підхід, що

поєднує виробничо-економічні, фінансово-результативні, ресурсно-витратні, розрахунково-платіжні, структурно-організаційні та адаптаційно-інституційні критерії. Така система дає змогу оцінювати реалізацію економічних інтересів не лише через обсяги виробництва та прибутковість, а й через ефективність використання земельного ресурсу, стан розрахунків, витратне навантаження, структурні зміни та здатність господарств пристосовуватися до нестабільного зовнішнього середовища.

4. Оцінювання сучасного стану та тенденцій розвитку фермерських господарств Миколаївської області засвідчило суттєву зміну умов реалізації їх економічних інтересів у 2020-2024 рр. Установлено скорочення кількості діючих фермерських господарств за одночасного зростання площі сільськогосподарських угідь у їх користуванні, що свідчить про концентрацію земельного ресурсу та поглиблення структурної неоднорідності фермерського сектору. Водночас зменшення частки фермерських господарств у структурі аграрних підприємств області та у валовому виробництві сільськогосподарської продукції підтверджує відносне послаблення їх позицій у регіональному аграрному секторі. За цих умов економічні інтереси фермерських господарств дедалі більше орієнтуються на підтримання ліквідності, контроль витрат, збереження ресурсного потенціалу та забезпечення безперервності виробництва.

5. Аналіз виробничо-економічних, фінансових, інституційних та ринкових чинників підтвердив, що рівень реалізації економічних інтересів фермерських господарств найбільш тісно пов'язаний із рентабельністю операційної діяльності, фінансовим результатом до оподаткування у відсотках до чистого доходу, часткою прибуткових господарств і фінансовим результатом на 1 га сільськогосподарських угідь. Водночас зростання дебіторської та кредиторської заборгованості має стримувальний вплив, оскільки погіршує платіжну дисципліну, посилює фінансове навантаження та обмежує можливості стабільного розвитку. Встановлено, що негативний вплив на реалізацію економічних інтересів також здійснюють воєнно-безпекові ризики, нестабільність логістичної інфраструктури, зростання виробничих витрат,

дефіцит фінансових ресурсів і нестабільність механізмів державного регулювання аграрного сектору.

6. Удосконалено підходи до комплексного оцінювання реалізації економічних інтересів фермерських господарств з урахуванням рівня їх адаптивності та економічної стійкості. Запропоновано диференціацію фермерських господарств на стійкі, адаптивні, вразливі та кризові залежно від фінансової результативності, ресурсної забезпеченості, платіжної дисципліни та здатності пристосовувати господарську діяльність до змін зовнішнього середовища. Проведене групування підтвердило неоднорідність фермерського сектору та нерівномірність можливостей господарств щодо збереження економічної стійкості. Доведено, що адаптивна економічна стійкість фермерських господарств формується через поєднання внутрішньогосподарських механізмів адаптації з якістю інституційного середовища.

7. Обґрунтовано напрями удосконалення інституційного механізму забезпечення реалізації економічних інтересів фермерських господарств у системі державного регулювання аграрного сектору. Визначено, що підвищення результативності такого механізму потребує кращої координації між державними органами, фінансовими установами, територіальними громадами, дорадчими структурами та аграрними об'єднаннями. Доведено доцільність удосконалення державної підтримки фермерства, розширення доступу до фінансово-кредитних ресурсів, розвитку коопераційної взаємодії, локалізації логістичних ланцюгів, запровадження дієвих інструментів аграрного страхування та формування передбачуваного регуляторного середовища.

8. Розвинуто стратегічні підходи до адаптивного розвитку фермерських господарств в умовах воєнної та євроінтеграційної трансформації аграрного середовища. Обґрунтовано, що в сучасних умовах реалізація економічних інтересів фермерських господарств залежить не лише від масштабу ресурсного забезпечення, а й від здатності інтегрувати адаптивні механізми реагування на зміни зовнішнього середовища. Визначено пріоритетність диверсифікації

виробництва та каналів збуту, розвитку коопераційних моделей господарювання, цифровізації управлінських процесів, локалізації логістики та поступової інтеграції європейських стандартів у сферах простежуваності продукції, екологічної відповідальності, сталого використання ресурсів і ESG-орієнтованого розвитку.

9. Удосконалено механізми адаптації реалізації економічних інтересів фермерських господарств до шоківих трансформацій зовнішнього середовища на основі адаптованого підходу CARVER Plus SHOCK. Зазначений підхід використано як інструмент визначення адаптаційної значущості механізмів, що впливають на підтримання ліквідності, безперервність виробництва, стабільність збуту, збереження ресурсного потенціалу та економічну стійкість фермерських господарств. Встановлено, що найбільш значущими механізмами адаптації є диверсифікація виробництва, локалізація логістичних ланцюгів, коопераційна взаємодія, цифровізація управління та впровадження європейських стандартів функціонування аграрного сектору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алсуф'єва О. В. Взаємодія економічних інтересів суб'єктів національної економіки: елементи та принципи. *Економічний вісник*. 2015. № 1. С. 34–43.
2. Алсуф'єва О. О. Механізм узгодження економічних інтересів суб'єктів національної економіки: рівні та засоби координації. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2015. № 1. С. 77–84.
3. Бабина О. Є., Лозова Ю. П. Економічні інтереси в системі ринкових відносин. *Водний транспорт*. 2013. Вип. 1. С. 75–79.
4. Барометр ринку праці 2023. Прогнози на 2024. *Європейська Бізнес Асоціація*. URL: <https://eba.com.ua/research/barometr-rynku-pratsi-2023-prognozy-na-2024/> (дата звернення: 28.01.2025).
5. Барометр ринку праці 2024. Прогнози на 2025 рік. *GRC.UA*. URL: <https://grc.ua> (дата звернення: 28.01.2025).
6. Барометр ринку праці 2025–2026: дослідження grc.ua. *Happy Monday*. URL: <https://happymonday.ua/barometr-rynku-pratsi-2025-2026-grc> (дата звернення: 28.01.2025).
7. Баянов М. Як заробити до 500 доларів з гектара на вуглецевих кредитах. URL: <http://surl.li/mllrhw> (дата звернення: 28.01.2025).
8. Беженар І. М., Грищенко О. Ю. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 9. С. 4–14. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-04-14>. URL: https://reicst.com.ua/pmt/issue/view/issue_9_2023 (дата звернення: 28.01.2025).
9. Бленда Н. О., Чернега І. І., Коротєєв М. А. Діяльність фермерських господарств у формуванні пропозиції на ринку сільськогосподарської продукції та визначення стратегічних перспектив їх розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. С. 330–335. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-44>.

10. Богдан Н. М. Методичні підходи до визначення критеріїв оцінювання узгодженості економічних інтересів суб'єктів регіону. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2017. № 19. С. 38–52.
11. Богдан Н. М. Теоретико-методологічне забезпечення узгодження економічних інтересів регіону : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.05. Івано-Франківськ, 2018. 543 с.
12. Богдан Н. М. Узгодження економічних інтересів як ресурсне забезпечення регіонального розвитку. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Т. 3, № 1. С. 6–19.
13. Бодров В. Г., Леоненко П. М., Петрівська Н. А. Дослідження проблем національних економічних інтересів в теоріях і течіях економічної думки. *Національно-державні економічні інтереси: історія, методологія і теорія досліджень, механізм реалізації* : матеріали Респ. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 жовт. 1996 р. Київ, 1997. С. 30–33.
14. Бойко Л. О. Виклики та проблеми фермерських господарств у період невизначеності. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. № 11. 6 с. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-04-02>.
15. Беляєв О. О., Бурлаченко І. О. Соціально-економічні суперечності транзитивної економіки. *Економіка та підприємництво* : зб. наук. пр. 2017. Вип. 39. С. 22–33.
16. Беляєва Л. А. Сучасні умови оподаткування фермерських господарств. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/35144/Oaao_20_12_185.pdf?sequence=1 (дата звернення: 05.11.2025).
17. Варич О. Г. Теоретико-правові аспекти взаємодії економічних інтересів держави і суспільства. *Правова держава: Щорічник наукових праць*. 2010. Вип. 21. С. 137–143.

18. Власюк В. Є., Бик Л. І. Формування соціально-економічних інтересів регіону в контексті розвитку національної економіки України. *Вісник ДДФА. Економічні науки*. 2013. № 2. С. 15–19.
19. Вторгнення Росії поставило під загрозу голоду понад триста мільйонів людей. URL: <https://suspilne.media/258719-vtorgnenna-rosii-postavilo-pid-zagrozugolodu-ponada-trista-miljoniv-ludej-borrel/>
20. Гальчинський А. С., Єщенко П. С. Економічна теорія. Київ : Вища шк., 2007. 503 с.
21. Гафурова О. В., Сиволицька С. І. Загальна характеристика нефінансових заходів державної підтримки фермерських господарств. *Науковий вісник НУБіП України. Серія «Право»*. 2017. Вип. 264. С. 66–74.
22. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ : Ін-т екон. та прогноз. НАН України, 2009. 864 с.
23. Глембоцький Д. О. Осмислення поняття «національний інтерес» для подальшої реалізації в розвитку країни. *Вісник Національної академії державного управління*. 2011. С. 22–28.
24. Глубіш Л. Я. Система цінностей як базис формування економічних інтересів стейкхолдерів. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2017. Вип. 851. С. 135–143.
25. Глубіш Л. Я. Теоретичні платформи груп економічних інтересів та їх узгодження в ході ринкової взаємодії. *Економіка та держава*. 2015. № 12. С. 17–23.
26. Гончаренко І. В., Ключник А. В., Сіренко Н. М. Фермерські господарства як елемент економічної бази розвитку сільських територій. *Агросвіт*. 2026. № 2. DOI: 10.32702/2306-6792.2026.2.4.
27. Горинь М. О. Публічні та приватні економічні інтереси: проблеми взаємодії в корпоративному секторі. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкові перетворення в Україні в умовах світових інтеграційних процесів* : зб. наук. пр. Львів, 2005. Вип. 6. С. 103–108.

28. Горобченко О. А., Олійник Т. Г., Гапоненко М. С. Фермерство України: тенденції та перспективи розвитку. *Modern Economics*. 2020. № 21. С. 66–71. DOI: 10.31521/modecon.V21(2020)-10.
29. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін. Київ : Знання, 2008. 431 с.
30. Дементьєв В. В. Сучасна теорія інститутів: ідентифікація предметного поля. *Економічна теорія*. 2015. № 1. С. 26–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2015_1_3
31. Державна підтримка розвитку фермерських господарств. *Офіційний сайт Банку Восток*. URL: <https://bankvostok.com.ua/b2b/financing/farmer-loan/farm-help-gov#/> (дата звернення: 07.01.2026).
32. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 05.04.2025).
33. Державний аграрний реєстр. URL: <https://agroregistry.com.ua> (дата звернення: 02.01.2026).
34. Деякі питання надання грантів бізнесу : постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2022 № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-п> (дата звернення: 02.01.2026).
35. Домбровський С. Ф., Тараненко Л. С. Проблеми правового регулювання діяльності сімейних фермерських господарств у сучасних умовах. *Університетські наукові записки*. 2017. № 2. С. 59–70.
36. Доступ домогосподарств України до інтернету : стат. зб. / Державна служба статистики України. Київ, 2022. 117 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/07/zb_dd_internet_21.pdf (дата звернення: 22.03.2025).
37. Дубініна М. В. Вплив інституціонального середовища на реалізацію регіональних економічних інтересів. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2012. Вип. 30. С. 58–61.

38. Дубініна М. В. Наукові основи ефективного розвитку фермерських господарств. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2006. № 1(33). С. 37–42.

39. Дубініна М. В. Особисті господарства як форма реалізації економічних інтересів селян. *Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання* : кол. монографія : у 2 т. / за ред. П. Т. Саблука, В. Я. Амбросова, Г. Є. Мазнева. Київ : ІАЕ, 2001. Т. 1. С. 727–729.

40. Дубініна М. В. Ретроспективний погляд на теоретичну сутність економічних інтересів. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2000. № 8. С. 23–25.

41. Дубініна М. В. Інституціональна складова аграрного підприємництва. *Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки*. Луганськ : Елтон-2, 2010. № 15 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. С. 133–138.

42. Дубініна М. В. Інституціональна теорія як основа дослідження економічних трансформацій. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки*. Полтава : ПДАА, 2011. Вип. 2, т. 3. С. 249–254.

43. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Економічні інтереси та їх класифікація. *Сільськогосподарські, економічні, біологічні, технічні та загальноосвітні науки* : матеріали Всеукр. наук. конф. молодих учених і наук.-пед. працівників, м. Умань, 24 трав. 2023 р. Умань : Уманський національний університет садівництва, 2023. С. 67–69.

44. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Економічні інтереси як соціально-економічна категорія. *Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 27–28 квіт. 2023 р. Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2023. С. 93–95.

45. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Особливості функціонування фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2026. № 5. С. 83–91. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.5.83>.

46. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Роль планування в реалізації економічних інтересів фермерських господарств: досвід FADN та перспективи для України. *Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення: виклики та перспективи* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 13–15 листоп. 2024 р. Харків : Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2024. С. 43–45.

47. Дубініна М. В., Тивончук Я. А. Фінансові переваги вуглецевого землеробства: аналіз для фермерських господарств. *Modern Economics*. 2024. № 48(2024). С. 23–30. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V48\(2024\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V48(2024)-03).

48. Дудник О. С. Перспективи розвитку фермерства в Україні. *Економіка АПК*. 2016. № 3. С. 92–97.

49. Діденко О. М. Теоретичне дослідження науково-методичних підходів до дослідження сутності поняття «економічний інтерес». *Науковий вісник «Демократичне самоврядування»*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_33.

50. Економічна енциклопедія : у 3 т. / за ред. С. В. Мочерного та ін. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000–2003. 864 с. URL: <http://studentbooks.com.ua/content/view/55/39/1/20/#87755>

51. Економічна теорія. Національна економіка : підручник / за ред. В. М. Тарасевича. Київ : Знання, 2012. 270 с.

52. Економічна теорія : посібник вищої школи / за заг. ред. Є. М. Воробйова. Харків ; Київ, 2003. 704 с. URL: http://univer.nuczu.edu.ua/tmp_metod/515/Vorob'ev.pdf.

53. Жіноче підприємництво. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/women-entrepreneurs-2024>

54. За сприяння ЄС Україна запустила Державний аграрний реєстр — онлайн-платформу для підтримки фермерів. *Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України*. URL:

<https://minagro.gov.ua/news/za-spriyannya-yesukrayina-zapustila-derzhavnij-agrarnij-reyestr-onlajn-platformu-dlya-pidtrimki-fermeriv>

55. Збарська А. В., Алексєєва Ю. Ю. Розвиток малих форм господарювання на селі в умовах формування територіальних громад. *Економіка і суспільство*. 2018. № 16. С. 335–342. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/51.pdf

56. Збитки, втрати та потреби сільського господарства через повномасштабне вторгнення. *KSE Institute*. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/02/RDNA3_ukr.pdf

57. Зозульов О. В., Полторак К. А. Роль інтернет-технологій у процесі узгодження економічних інтересів суб'єктів ринку. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2013. № 10. С. 399–403.

58. Золотницька Ю. В. Нормативно-правове забезпечення державної підтримки сімейного фермерства в Україні. *Modern Economics*. 2025. № 50. С. 75–82. DOI: 10.31521/modecon.V50(2025)-10.

59. Золотницька Ю. В. Система дорадництва та центри підтримки сімейних фермерських господарств. *Агросвіт*. 2025. № 8. С. 89–97. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.8.89.

60. Золотницька Ю. В. Інституціонально-правове забезпечення діяльності сімейних фермерських господарств в Україні: стан та напрями реформування. *Агросвіт*. 2025. № 17. С. 87–96. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.17.87..

61. Зубар І. В., Онищук Ю. В. Менеджмент у сфері оптимізації ефективності землекористування фермерських господарств. *Ефективна економіка*. 2023. № 2. DOI: 10.32702/2307-2105.2023.2.27.

62. Кадирус І. Г., Кравець О. В., Романенко Д. В. Стимулювання збуту сільськогосподарської продукції як стратегічний інструмент ефективного функціонування фермерських господарств в умовах ринкової нестабільності. *Агросвіт*. 2025. № 24. С. 221–226. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.24.221.

63. Ключник А. В., Гончаренко І. В., Сіренко Н. М. Державна підтримка фермерських господарств у формуванні економічної спроможності громад регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 2. С. 20–27. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.2.20>.
64. Ковальчук С. С. Національні економічні інтереси : монографія. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2005. 316 с.
65. Кольоса Л. Л. Природні ресурси як фактор зміцнення фінансової самодостатності сільських територіальних громад. *Агросвіт*. 2023. № 19. С. 45–51. DOI: 10.32702/2306
66. Кропивко М. Ф., Кісіль М. І. Теоретичні засади і методичні підходи до формування стратегії управління ефективністю інвестицій фермерського господарства. *Економіка АПК*. 2021. Т. 28, № 1. С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202101006>.
67. Крюкова І. О. Єдність та суперечність у системі економічних інтересів. *Вчені записки : зб. наук. пр. / Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана*. Київ : КНЕУ, 2010. Вип. 12. С. 37–42.
68. Кірік А. В., Будник В. А. Узгодження інтересів стейкхолдерів транспортних підприємств. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5945>.
69. Кісь С. Я., Малиновська Г. В., Іваночко Р. В., Береговський Ю. С. Людський капітал як необхідна умова забезпечення розвитку підприємства. *Modern Economics*. 2023. № 42(2023). С. 52–61. DOI: 10.31521/modecon.V42(2023)-08.
70. Лазебник Л. Л. Економічні інтереси в системі механізмів державного впливу на економіку. *Економічний вісник НГУ*. 2019. № 2(66). С. 18–29. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/2/EV20192_018-028.pdf
71. Ластовченко П. В. Розвиток малого і середнього підприємництва як стратегічний напрям повоєнної відбудови сільських територій. *Агросвіт*. 2025. № 10. С. 200–206. DOI: 10.32702/2306-6792.2025.10.200.

72. Левченко Д. В. Проблеми встановлення сутності категорії «інтерес». *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 455–461.
73. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.21-22.97.
74. Лозинська Т. М., Сліченко В. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 4(78). С. 45–52. DOI: 10.32840/1813-3401.2022.4.7.
75. Лопатовський В. Г. Чинники та напрями трансформації бізнес-моделей фермерських господарств України у воєнний період. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2025. № 4. DOI: <https://doi.org/10.31651/2076-5843-2025-4-65-75>.
76. Лукаш С. М., Конєв Р. Фінансова підтримка фермерських господарств в Україні в контексті підготовки до європейської інтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. С. 699–705. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-179>.
77. Лупенко Ю., Шпикуляк О., Малік М., Ксенофонтова К., Морозова А. Розвиток сімейних фермерських господарств в умовах воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення України. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16, № 1–2. С. 9–22.
78. Ляшенко О. М. Економічні інтереси стейкхолдерів підприємства: діалектична взаємодія, систематизація, вибір способів узгодження. *Вісник THEU*. 2013. № 2. С. 54–61.
79. Малік М. Й. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97–103. URL: https://eapk.com.ua/web/uploads/pdf/Vol.%2023,%20No.%206,%202016_apk-97-103.pdf (дата звернення: 07.01.2026).
80. Малік М., Шпикуляк О., Мамчур В. Реалізація цілей сталого розвитку України в контексті трансформації особистих селянських господарств у сімейні фермерські. *Виклики часу*. 2020. С. 21–31. DOI: 10.37100/2616-7689/2020/7(26)/3.

81. Марків Г., Содома Р. Аналіз концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018–2020 роки. *Аграрна економіка*. 2018. Т. 11, № 3–4. С. 129–136. DOI: 10.31734/agrarecon2018.03.129.
82. Матвеев П. М., Матвеева В. В., Щепіна Т. Г. Біхевіористичний підхід в управлінні економічними інтересами підприємства. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 124–130. DOI: 10.32983/2222-4459-2021-4-124-130.
83. Махмудов Х. З., Дем'яненко Н. В., Кривошея В. В. Державна підтримка як чинник інноваційного розвитку малого і середнього підприємництва в сільських територіях України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 20. С. 44–49. DOI: 10.32702/2306-6814.2023.20.44.
84. Мельник С. І., Горбан І. М., Цуп М. Ю. Сутність і класифікація наукових економічних інтересів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна*. 2014. Вип. 1. С. 57–66.
85. Міщук Є. В. Економічні інтереси підприємства та його стейкхолдерів у контексті їх економічної безпеки. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Вип. 2(70). С. 132–138. DOI: 10.32782/2520-2200/2019-2-20.
86. Новікова Н. Л. Державне регулювання економічних інтересів аграрної сфери : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.01. Київ, 2016. 360 с.
87. Новікова Н. Л. Напрями державного регулювання та оцінка економічних інтересів в аграрній сфері. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 15. С. 42–44.
88. Новікова Н. Л. Системне дослідження гносеології економічних інтересів. *Бізнес Інформ*. 2012. № 11. С. 33–35.
89. Новікова Н. Л. Інституціональна концепція наукової ідентифікації економічних інтересів. *Економіка та держава*. 2016. № 2. С. 51–53. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2016/13.pdf
90. Нікішина О. В. Узгодження економічних інтересів суб'єктів інтегрованого зернового ринку України. *Економічні інновації* : зб. наук. пр. Одеса : ІПРЕД НАН України, 2012. Вип. 51. С. 298–306.

91. Олійник А. С. Державна фінансова підтримка розвитку фермерських господарств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 15. С. 39–44.
92. Організація сімейних фермерських господарств : метод. рек. / Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік, О. Г. Шпикуляк та ін. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2020. 92 с.
93. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/administrativni-poslugi>
94. Павлова Г. Є., Волчанська Л. В., Ковальов Д. Г. Фінансове забезпечення фермерського господарства в контексті його фінансово-економічної безпеки. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-44>.
95. Павлова Г. Є., Лопатовський В. Г. Реалізація економічних інтересів фермерських господарств через ефективне управління людським капіталом. *Ефективна економіка*. 2026. № 2. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.1.19>.
96. Павлова Г. Є., Лопатовський В. Г. Фермерські господарства України: виклики та адаптаційні практики в умовах воєнного стану. *Modern Economics*. 2025. № 54(2025). С. 139–147. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V54\(2025\)-18](https://doi.org/10.31521/modecon.V54(2025)-18).
97. Павлова Г. Є., Лопатовський В. Г. Інституційне забезпечення економічної стійкості фермерських господарств під впливом воєнних викликів. *Агросвіт*. 2026. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.2.21>.
98. Павлова Г. Є., Бардадим М. В., Волчанська Л. В. Підвищення ефективності управління фермерським господарством через проєктування та прогнозування його діяльності. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 64. С. 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.64-11>.
99. Панкова Л. І. Консолідація та гармонізація економічних інтересів як детермінанти підвищення якості життя населення регіону. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2019. Т. 30(69), № 6. С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/69-6-16>.

100. Пархоменко Л., Фротер О. Аграрні проблеми та розвиток фермерства в українській економічній думці. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-34-94>
101. Полятикіна Л. І. Організаційно-економічні основи створення та розвитку фермерських господарств. *Економіка та суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 592–598. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/issue/view/15>
102. Полковниченко С. О., Козловська С. М., Середюк І. О. Сучасні тенденції розвитку малого аграрного підприємництва в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/39.pdf>
103. Політична економія : навч. посіб. / К. Т. Кривенко, В. С. Савчук, О. О. Беляєв та ін. Київ : КНЕУ, 2001. 508 с.
104. Поліщук Д. В. Управління людським капіталом як невід’ємна складова стратегічного розвитку аграрного підприємства. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. № 1. С. 377–381. DOI: 10.36887/2415-8453-2024-1-64.
105. Поповиченко Г. С. Особливості маркетингової діяльності фермерських господарств. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 2(81). С. 124–133. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2022.2.15>.
106. Потравка Л. О., Пічура В. І. Економічні аспекти вуглецевого землеробства в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 3. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-3-8654>.
107. Пригодюк О. М. Національні економічні інтереси: поширення цифрових технологій в менеджменті. *Економічний простір*. 2023. № 187. С. 69–72. DOI: 10.32782/2224-6282/187-11.
108. Про внесення змін до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств : Закон України від 31.03.2016 № 1067-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1067-19#Text>

109. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам : постанова Кабінету Міністрів України від 16.07.2025 № 888. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/888-2025-п> (дата звернення: 02.01.2026).

110. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2015-п> (дата звернення: 02.01.2026).

111. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 16.08.2022 № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-п> (дата звернення: 02.01.2026).

112. Про надання фінансової державної підтримки : постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2020 № 28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-п> (дата звернення: 02.01.2026).

113. Про стан посівної кампанії та структуру посівних площ у 2025 році : інформація Комітету Верховної Ради України з питань аграрної та земельної політики. URL: https://komagropolit.rada.gov.ua/news/main_news/75854.html (дата звернення: 01.12.2025).

114. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-п> (дата звернення: 02.01.2026).

115. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 21.07.2020 № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20> (дата звернення: 02.01.2026).

116. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

117. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

118. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

119. Про державну допомогу суб'єктам господарювання : Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

120. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

121. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15.05.2003 № 742-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

122. Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

123. Про схвалення Другого національно визначеного внеску України до Паризької угоди : розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.07.2021 № 868-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/868-2021-p#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

124. Про затвердження Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.10.2021 № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text> (дата звернення: 02.01.2026).

125. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

126. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

127. Про стимулювання розвитку регіонів : Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2850-15#Text>

128. Птащенко Л. О. Збалансованість економічних інтересів: інноваційні напрями державного і корпоративного стратегічного управління : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 296 с.

129. Птащенко Л. О., Каленіченко Є. С. Забезпечення економічних інтересів фінансових і промислових корпорацій. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.15. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8060>.

130. Птащенко О. В., Шершенюк О. М. Розвиток людського капіталу сільськогосподарських підприємств в умовах трансформаційних змін цифрової економіки. *Journal of Strategic Economic Research*. 2024. № 2. С. 56–64. DOI: 10.30857/2786-5398.2024.2.6.

131. Пічура В. І., Потравка Л. О., Бреус Д. С., Домарацький Є. О., Карташова О. Г. Агроекологічне обґрунтування ведення органічного землеробства в умовах півдня України : монографія. Херсон : Oldi+, 2022. 222 с.

132. Радіонов Ю. Д. Інститути та їх роль у розвитку національної економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 3. С. 24–30.

133. Ринок праці в умовах повномасштабної війни: результати національного дослідження та прогноз на 2026. *Державна служба зайнятості*. URL: <https://www.dcz.gov.ua/news/singlenews/1293>.

134. Розвиток підприємництва на селі як пріоритет соціальної політики держави / А. А. Осіпова, О. С. Фротер, В. С. Костюк, І. В. Гончаренко, О. С. Сидоренко. *Вісник Уманського національного університету садівництва*. 2024. № 2. С. 231–242. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8240-2024-105-2-231-242>.

135. Розум О. О. Методи та інструменти стимулювання економічного розвитку суб'єктів малого підприємництва в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2024. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105.2024.7.94.

136. Рябцева Н. В., Алсуф'єва О. О. Особливості узгодження економічних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності на нанорівні. *Академічний огляд*. 2015. № 1(42). С. 23–28.

137. Сак Т. В. Економічні інтереси малого підприємництва як об'єкт захисту. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 22. С. 67–71.

138. Середній розмір фермерського господарства в Україні зріс до 649 га у 2024 році : аналітичні дані Торгово-промислової палати України. URL: <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/serednii-rozmir-fermerskogo-gospodarstva-v-ukrayini-zbilshivsia-z-479-ga-u-2010-rotsi-do-649-ga-u-2024-rotsi>

139. Скорук О. П., Зубар І. В. Перспективні напрями організації фермерської кооперації. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 7. С. 97–109.

140. Скрипник С. В. Пріоритети розвитку фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств : монографія. Херсон : Айлант, 2020. 385 с.

141. Смісова В. Л. Взаємозв'язок відтворення економічних відносин та економічних інтересів. *Економічний простір*. 2018. № 135. С. 14–27. DOI: 10.30838/P.ES.2224.290818.14.173.

142. Смісова В. Л. Взаємозв'язок структурних елементів формування і реалізації економічних інтересів. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 48. С. 30–36.

143. Смісова В. Л. Економічні інтереси у системі відтворення економічних відносин: динаміка змін та інституційний вплив влади-власності : монографія. Дніпро : ДВНЗ УДХТУ, 2019. 307 с.

144. Смісова В. Л. Основні етапи реалізації інтересів економічних суб'єктів та їх характеристика. *Економічний вісник ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2015. № 2(2). С. 41–44.

145. Смісова В. Л. Розвиток теорії економічних інтересів у концепціях старої історичної школи і марксизму. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 1(7). С. 50–55.

146. Смесова В. Л., Пилипенко Г. М. Генеза методологічних підходів у дослідженні взаємодії економічних інтересів. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 1. С. 37–52. DOI: 10.33271/ev/65.037.

147. Соболева Г. Г. Система економічних пріоритетів та інтересів регіонального управління. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 8, ч. 4. С. 162–165. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_08/201.pdf

148. Статистика зарплат в Україні: сільське господарство, агробізнес. *Work.ua*. URL: <https://www.work.ua/stat/>

149. Статівка Н. В. Гармонізація інтересів суб'єктів економічного простору в процесі державного регулювання економіки. *Державне будівництво*. 2008. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_10.

150. Стрижак О. О., Пономаренко О. О., Клок О. П. Розвиток людського капіталу сільськогосподарських підприємств в контексті інтеграції України в ЄС. *Агросвіт*. 2024. № 23. С. 116–123. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.23.116.

151. Сіренко Н. М., Ключник А. В., Гончаренко І. В. Розвиток системи економічних інтересів фермерських господарств та напрями їх реалізації. *Modern Economics*. 2025. № 54(2025). С. 198–209. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V54\(2025\)-25](https://doi.org/10.31521/modecon.V54(2025)-25).

152. Сіренко Н. М., Мікуляк К. А. Способи досягнення конкурентних переваг суб'єктів аграрного сектору у ринковому середовищі. *Modern Economics*. 2022. № 32(2022). С. 92–97. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V32\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V32(2022)-12).

153. Теоретичні і методологічні основи дослідження економічних відносин в Україні в умовах інтеграції в глобальний процес розвитку : монографія / М. І. Зверяков, М. О. Уперенко, Л. Л. Жданова та ін. ; за заг. ред. М. І. Зверякова. Одеса : Атлант, 2016. 389 с.

154. Тивончук Я. А. Ефективні механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах трансформації інституціонального середовища. *Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф.

Міжнародного форуму, м. Миколаїв, 28–30 трав. 2025 р. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2025. С. 250–252.

155. Тивончук Я. А. Загрози економічної безпеки фермерських господарств: шляхи подолання та мінімізації ризиків. *AGRICULTURAL AND FOOD ECONOMICS – 2024* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 19–20 верес. 2024 р. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024. С. 219–220.

156. Тивончук Я. А. Теоретичні засади визначення сутності економічних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 4. С. 254–260. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.4.254>.

157. Тивончук Я. А. Трансформація економічних інтересів фермерських господарств у сучасних соціально-економічних умовах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 22. DOI: 10.54929/2786-5738-2025-22-04-04.

158. Тивончук Я. А. Інституціональні дисбаланси у системі реалізації економічних інтересів фермерських господарств: проблематика та шляхи подолання. *Modern Economics*. 2025. № 51. С. 219–225. DOI: 10.31521/modecon.V51(2025)-29. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/institutional-imbalances-in-the-system/>

159. Тивончук Я. А., Дубініна М. В. Вплив інституційних факторів на розвиток фермерських господарств. *Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти* : тези доп. IX Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Кам'янець-Подільський, 17 трав. 2024 р. Кам'янець-Подільський : Подільський державний університет, 2024. С. 268–271.

160. Тивончук Я. А., Дубініна М. В. Оцінка виробництва насіння соняшнику в Україні. *Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри* : тези доп. учасників міжнар. наук.-практ. конф. Міжнародного форуму, м. Миколаїв, 30–31 трав. 2024 р. Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2024. С. 292–294.

161. Титикало В. С. Детермінанти державного регулювання економічних інтересів підприємств. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 96–102. DOI: 10.32983/2222-4459-2021-5-96-102.

162. Фурман І., Дмитрик В. Державне регулювання розвитку фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. № 63. DOI: 10.32782/2524-0072/2024-63-25.

163. Чепис О. І. Об'єктивне та суб'єктивне в категорії «інтерес». *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2012. Вип. 66. С. 56–65.

164. Шинкарук Л. В., Погнерибко В. С. Розвиток малого та середнього підприємництва в аграрному секторі України в умовах євроінтеграції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2025. № 22. С. 102–108. DOI: 10.32702/2306-6814.2025.22.102.

165. Шматковська Т. О., Східницька Г. В. Організаційно-економічні засади розвитку фермерських господарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.7.68. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8062> (дата звернення: 01.12.2025).

166. Шпикуляк О. Г., Беженар І. М., Білокінна І. Д. Сучасні тенденції розвитку органічного виробництва в аграрному секторі і фермерських господарствах. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2023. № 8. 9 с. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-8-04-04>.

167. Івашина С. Ю., Івашина О. Ф. Інституціональна економіка : навч. посіб. Дніпро : УМСФ, 2018. 132 с.

168. Achasova A. O., Achasov A. B. The European Green Deal and prospects for Ukraine. *Man and Environment. Issues of Neoecology*. 2024. Vol. 41. P. 33–56. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2024-41-03>.

169. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024. Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2024_74da57ed-en.html (дата звернення: 02.01.2026).

170. Bertalanffy L. von. *General System Theory*. New York : George Braziller, 1968. URL: https://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System_Theory_1968.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

171. Burkovska A., Shebanina O., Lunkina T., Burkovska A. Ensuring Food Security in the Context of the Sustainable Development of Agriculture. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2021. Vol. 43, № 3. P. 337–345. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.30>.

172. CAP Strategic Plans 2023–2027. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/cap-my-country/cap-strategic-plans_en (дата звернення: 02.01.2026).

173. Carbon farming: prospects and potential. URL: <http://surl.li/qxhyte> (дата звернення: 02.01.2026).

174. Costantino F. Zvit pro mizhnarodni dobrovilni ta oboviazkovi vuhletsevi rynky z osoblyvym aktsentom na mekhanizmy, yaki zastosovuiutsia u vypadku nyzkovuhletsevoho silskoho hospodarstva ta potentsiini mozhlyvosti dlia ukrainських rozrobnykiv. *United Nations Development Programme*, 2022. URL: <http://surl.li/ykatbf> (дата звернення: 02.01.2026).

175. Danda R. R. Innovations in agricultural machinery: Assessing the impact of advanced technologies on farm efficiency. *Journal of Artificial Intelligence and Big Data*. 2023. Vol. 3, № 1. P. 29–48. DOI: 10.31586/jaibd.2022.1156.

176. Davis L., North D. Institutional Change and American Economic Growth. Cambridge : Cambridge University Press, 1971. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0014498375900170> (дата звернення: 02.01.2026).

177. Droste N., May W., Clough Y., Borjesson G., Brady M. V., Hedlund K. Soil carbon insures arable crop production against increasing adverse weather due to climate change. *Environmental Research Letters*. 2020. Vol. 15, № 12. Art. 124034. DOI: <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abc5e3>.

178. Dubinina M., Kuchmiiiova T., Tyvonchuk Y. Financial and environmental aspects of carbon farming: prospects for farmers in Ukraine. *Research for Rural Development 2025 : Annual 31st International Scientific Conference Proceedings*. Jelgava : Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2025. Vol. 40. P. 408–414. DOI: 10.22616/RRD.31.2025.053.

179. European Commission. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a Union certification framework for permanent carbon removals, carbon farming and carbon storage in products. 2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52022PC0672> (дата звернення: 02.01.2026).

180. FAO Strategic Framework 2022–2031. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2021. URL: <https://www.fao.org/3/cb7099en/cb7099en.pdf> (дата звернення: 02.01.2026).

181. Farm Accountancy Data Network (FADN) Public Database. *European Union Open Data Portal*. URL: <https://data.europa.eu/data/datasets/farm-accountancy-data-network-public-database?locale=en> (дата звернення: 02.01.2026).

182. Freeman R. E. *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston : Pitman Publishing, 1984. 276 p.

183. Gao Y., Cai M., He X. Influence of financial support to agriculture on carbon emission intensity of the industry. *Sustainability*. 2023. Vol. 15, № 3. Art. 2228. DOI: <https://doi.org/10.3390/su15032228>.

184. Coase R. H. The Nature of the Firm. *Economica*. 1937. Vol. 4, № 16. P. 386–405. URL: <https://www.jstor.org/stable/2626876>

185. Hamidov A., Helming K., Bellocchi G. et al. Impacts of climate change adaptation options on soil functions: A review of European case studies. *Land Degradation & Development*. 2018. Vol. 29, № 8. P. 2378–2389. DOI: <https://doi.org/10.1002/ldr.3006>.

186. Hodgson G. M., Thorbjørn K. *Darwin's Conjecture: The Search for General Principles of Social and Economic Evolution*. Chicago : University of Chicago Press, 2010. 304 p.

187. Lehne J., Mo J., Plekhanov A. What determines the quality of economic institutions? Cross-country evidence. *SSRN Electronic Journal*. 2014. № 1. P. 2–22.

188. Malthus T. R. *Principles of Political Economy*. London : W. Pickering, 1836. 446 p. URL: http://lf-oll.s3.amazonaws.com/titles/2188/Malthus_1462_Bk.pdf (дата звернення: 12.02.2025).

189. North D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.

190. Opalchuk R., Shepel A., Dimov I., Andrushko R., Andrushko M. Ensuring sustainable development of the agricultural sector through financial instruments in the context of climate change. *Grassroots Journal of Natural Resources*. 2024. Vol. 7, № 3. P. s349–s377. DOI: <https://doi.org/10.33002/nr2581.6853.0703ukr18>.

191. Ostrom E. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 280 p.

192. Paris Agreement. United Nations Framework Convention on Climate Change, 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf (дата звернення: 02.01.2026).

193. Paustian K., Lehmann J., Ogle S., Reay D., Robertson G. P., Smith P. Climate-smart soils. *Nature*. 2016. Vol. 532, № 7597. P. 49–57. DOI: <https://doi.org/10.1038/nature17174>.

194. Shebanin V., Kormyshkina I. Rozvytok terytorii Ukrainy v ramkakh partnerstva z Yevropeiskym Soiuzom. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu*. 2025. Vol. 1, № 21. P. 161–170. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.1.21.161-170>.

195. Skoog G. E. Supporting the Development of Institutions Formal and Informal Rules. URL: http://www.sida.se/contentassets/502276753e2c429b9c4e066ae0c16872/20053-supportingthe-development-of-institutions---formal-and-informal-rules.-an-evaluation-theme-basic-concepts_1886.pdf (дата звернення: 12.02.2025).

196. Smiesova V., Ivanova M., Faizova S., Zolotukhina L., Karpenko R. Strengthening of the power-property tendencies and forecasting their impact on the implementation of interests of households, enterprises and the state. *Scientific Papers*

of the University of Pardubice. Series D: Faculty of Economics and Administration. 2020. Vol. 28, № 2. Art. 113. DOI: 10.46585/sp28020113.

197. Smith P., Martino D., Cai Z. et al. Greenhouse gas mitigation in agriculture. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*. 2008. Vol. 363, № 1492. P. 789–813. DOI: <https://doi.org/10.1098/rstb.2007.2184>.

198. Sustainable Development Goals. *United Nations*. 2015. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (дата звернення: 02.01.2026).

199. Tang K., Kragt M. E., Hailu A., Ma C. Carbon farming economics: What have we learned? *Journal of Environmental Management*. 2016. Vol. 172. P. 49–57. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2016.02.008>.

200. The World Bank Report. Priorities for Agricultural Support in Ukraine. 2024. P. 1–78. URL: <http://surl.li/pyyika> (дата звернення: 02.01.2026).

201. Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism: Firms, Markets, Relational Contracting*. New York : Free Press, 1985. 450 p.

202. Williamson O. E. Transaction Cost Economics: The Governance of Contractual Relations. *Journal of Law and Economics*. 1979. Vol. 22, № 2. P. 233–261. URL: <https://www.jstor.org/stable/725118>

203. Zomer R. J., Bossio D. A., Sommer R., Verchot L. V. Global sequestration potential of increased organic carbon in cropland soils. *Scientific Reports*. 2017. Vol. 7. Art. 15554. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-017-15794-8>.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Дубініна М. В., **Тивончук Я. А.** Фінансові переваги вуглецевого землеробства: аналіз для фермерських господарств. *Modern Economics*. 2024. № 48(2024). С. 23-30. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V48\(2024\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V48(2024)-03). (0,52 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено фінансові переваги впровадження вуглецевого землеробства у фермерських господарствах, визначено його економічні ефекти та проведено SWOT-аналіз для умов Миколаївської області – 0,26 д.а.).

2. **Тивончук Я. А.** Інституціональні дисбаланси у системі реалізації економічних інтересів фермерських господарств: проблематика та шляхи подолання. *Modern Economics*. 2025. № 51(2025). С. 219-225. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V51\(2025\)-29](https://doi.org/10.31521/modecon.V51(2025)-29).

3. **Тивончук Я. А.** Трансформація економічних інтересів фермерських господарств у сучасних соціально-економічних умовах [Електронний ресурс]. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 22. DOI: 10.54929/2786-5738-2025-22-04-04.

4. **Тивончук Я. А.** Теоретичні засади визначення сутності економічних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2026. № 4. С. 254-260. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2026.4.254>

5. Дубініна М. В., **Тивончук Я. А.** Особливості функціонування фермерських господарств в умовах воєнного стану. *Агросвіт*. 2026. № 5. С. 83-91. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2026.5.83>. (0,58 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено результати емпіричного дослідження щодо викликів функціонування фермерських господарств в умовах воєнного стану, визначено ключові чинники їх економічної стійкості та систематизовано адаптаційні стратегії фермерів – 0,29 д.а.).

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації.

6. Dubinina M., Kuchmiiiova T., **Tyvonchuk Y.** Financial and environmental aspects of carbon farming: prospects for farmers in Ukraine // *Research for Rural Development 2025: Annual 31st International Scientific Conference Proceedings*. Vol. 40. Jelgava : Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2025. P. 408–414. DOI: 10.22616/RRD.31.2025.053 (**Scopus**) (0,45 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено результати опитування фермерів Миколаївської області щодо готовності до впровадження вуглецевого землеробства, визначено основні бар'єри його поширення та оцінено економіко-екологічні ризики за методом CARVER Plus SHOCK – 0,15 д.а.).

7. Дубініна М.В., **Тивончук Я.А.** Економічні інтереси як соціально-економічна категорія // Сталий розвиток економіки, суспільства та підприємництва : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 27–28 квітня 2023 р.). – Івано-Франківськ : Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, 2023. – С. 93–95. (0,16 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено наукові підходи до трактування економічних інтересів, розкрито їх зміст як соціально-економічної категорії та визначено зв'язок із мотивацією поведінки суб'єктів господарювання – 0,08 д.а.).

8. Дубініна М.В., **Тивончук Я.А.** Економічні інтереси та їх класифікація // Матеріали Всеукраїнської наукової конференції молодих учених і науково-педагогічних працівників «Сільськогосподарські, економічні, біологічні, технічні та загальноосвітні науки» (м. Умань, 24 травня 2023 р.). – Умань : Уманський національний університет садівництва, 2023. – С. 67–69. (0,15 д.а., особистий внесок здобувача: систематизовано підходи до класифікації економічних інтересів та визначено їх роль у поведінці суб'єктів господарювання – 0,08 д.а.).

9. **Тивончук Я. А.** Загрози економічної безпеки фермерських господарств: шляхи подолання та мінімізації ризиків // Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції «AGRICULTURAL AND FOOD ECONOMICS – 2024» (м. Київ, 19–20 вересня 2024 р.). – Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2024. – С. 219–220.

10. Дубініна М. В., **Тивончук Я. А.** Роль планування в реалізації економічних інтересів фермерських господарств: досвід FADN та перспективи для України // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансове та інформаційно-аналітичне забезпечення безпеки бізнесу в умовах воєнної економіки та повоєнного відновлення: виклики та перспективи» (м. Харків, 13–15 листопада 2024 р.). – Харків : Харківський національний університет міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2024. – С. 43–45. *(0,17 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено досвід FADN щодо інформаційного забезпечення планування, визначено його значення для реалізації економічних інтересів фермерських господарств та окреслено перспективи використання в Україні – 0,09 д.а.).*

11. **Тивончук Я. А.**, Дубініна М.В. Оцінка виробництва насіння соняшнику в Україні // Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум : тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 30–31 травня 2024 р.). – Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2024. – С. 292–294. *(0,16 д.а., особистий внесок здобувача: проаналізовано динаміку виробництва насіння соняшнику в Україні, узагальнено основні чинники його зміни та визначено значення цієї продукції для продовольчої безпеки – 0,08 д.а.).*

12. **Тивончук Я. А.**, Дубініна М.В. Вплив інституційних факторів на розвиток фермерських господарств // Актуальні проблеми управління та адміністрування: теоретичні і практичні аспекти : тези доповідей IX Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 17 травня 2024 р.). – Кам'янець-Подільський : Подільський державний університет, 2024. – С. 268–271. *(0,20 д.а., особистий внесок здобувача: узагальнено інституційні чинники розвитку фермерських*

господарств, визначено їх вплив на реалізацію економічних інтересів та окреслено напрями зменшення інституційних обмежень – 0,10 д.а.).

13. **Тивончук Я. А.** Ефективні механізми реалізації економічних інтересів фермерських господарств в умовах трансформації інституціонального середовища // Продовольча безпека України в умовах післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум : тези доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 28–30 травня 2025 р.). – Миколаїв : Миколаївський національний аграрний університет, 2025. – С. 250–252.

Додаток Б

Матриця вихідних даних для проведення кореляційного аналізу рівня реалізації економічних інтересів
фермерських господарств Миколаївської області

Господарство	Інтегральна оцінка рівня реалізації економічних інтересів, балів	Рентабельність операційної діяльності, %	Фінансовий результат до оподаткування у % до чистого доходу	Частка прибутковості господарства, балів	Фінансовий результат до оподаткування на 1 га сільськогосподарських угідь, тис. грн	Дебіторська заборгованість, балів	Кредиторська заборгованість, балів	Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, разів
ФГ-1	4,3	24,8	22,6	5	7,4	2	2	1,86
ФГ-2	3,8	18,6	17,4	4	5,9	3	3	1,72
ФГ-3	2,9	11,2	8,7	3	2,6	4	4	1,38
ФГ-4	4,6	28,4	25,9	5	8,1	2	1	2,04
ФГ-5	3,1	12,8	10,2	3	3,1	4	4	1,42
ФГ-6	2,4	8,6	5,4	2	1,8	5	5	1,12
ФГ-7	4,1	22,3	20,1	4	6,8	2	2	1,81
ФГ-8	3,5	16,4	14,6	4	4,9	3	3	1,63
ФГ-9	2,7	10,3	7,6	3	2,2	4	5	1,27
ФГ-10	4,5	27,1	24,8	5	7,9	2	1	2,01
ФГ-11	3,9	19,7	18,2	4	6,2	3	2	1,76
ФГ-12	2,6	9,4	6,8	2	2,0	5	5	1,18
ФГ-13	3,3	14,6	12,1	3	4,0	4	3	1,49
ФГ-14	4,2	23,8	21,7	5	7,1	2	2	1,88
ФГ-15	2,8	10,9	8,3	3	2,5	4	4	1,34
ФГ-16	3,7	17,5	15,8	4	5,4	3	3	1,68
ФГ-17	4,4	25,9	23,5	5	7,6	2	2	1,93
ФГ-18	2,5	8,9	6,1	2	1,9	5	5	1,15
ФГ-19	3,0	11,8	9,4	3	2,9	4	4	1,39
ФГ-20	4,0	21,4	19,6	4	6,5	3	2	1,79
ФГ-21	3,6	16,9	15,1	4	5,1	3	3	1,65
ФГ-22	2,3	7,8	4,9	2	1,6	5	5	1,08
ФГ-23	4,7	29,3	26,7	5	8,4	1	1	2,12
ФГ-24	3,2	13,6	11,4	3	3,6	4	4	1,45
ФГ-25	2,9	11,5	8,9	3	2,7	4	4	1,36

ФГ-26	4,1	22,8	20,6	5	6,9	2	2	1,84
ФГ-27	3,4	15,1	13,2	3	4,3	4	3	1,53
ФГ-28	2,6	9,1	6,5	2	2,1	5	5	1,17
ФГ-29	4,3	24,1	22,0	5	7,3	2	2	1,91
ФГ-30	3,5	16,2	14,4	4	4,8	3	3	1,61
ФГ-31	2,7	10,1	7,4	3	2,3	4	5	1,29
ФГ-32	4,5	27,4	25,1	5	8,0	2	1	2,06
ФГ-33	3,8	18,1	16,7	4	5,7	3	3	1,70
ФГ-34	2,4	8,3	5,2	2	1,7	5	5	1,10
ФГ-35	4,0	21,9	19,8	4	6,6	3	2	1,80
ФГ-36	3,1	12,4	9,9	3	3,2	4	4	1,41
ФГ-37	4,6	28,1	25,6	5	8,2	1	1	2,09

Узагальнення результатів оцінювання впливу інституційних бар'єрів на
діяльність фермерських господарств

Інституційний бар'єр	Середня оцінка за шкалою Лайкерта	Частка респондентів, які оцінили вплив як високий або критичний, %	Рівень впливу
Обмежений доступ до кредитних ресурсів	4,7	86,5	високий
Нестабільність державної підтримки	4,5	81,1	високий
Високі логістичні витрати	4,8	89,2	високий
Нестабільність ринкової кон'юнктури	4,6	83,8	високий
Регуляторна невизначеність	4,2	73,0	середній
Недостатній рівень кооперації	3,9	64,9	середній
Кадровий дефіцит	4,0	67,6	середній
Недостатність інформаційно-дорадчого забезпечення	3,5	54,1	середній
Обмежений доступ до цифрових сервісів	3,2	47,3	помірний
Складність впровадження карбонового фермерства	3,4	51,4	помірний

Оцінювання рівня впливу інституційних бар'єрів здійснювалося на основі результатів анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області із використанням 5-бальної шкали Лайкерта. До категорії «високий рівень впливу» віднесено чинники із середнім значенням понад 4,5 бала; «середній» — від 3,5 до 4,4 бала; «помірний» — менше 3,5 бала.

Методичні підходи до оцінювання стратегічних напрямів адаптивного розвитку фермерських господарств

Оцінювання стратегічних напрямів адаптивного розвитку фермерських господарств здійснювалося на основі комплексного поєднання результатів анкетування фермерських господарств Миколаївської області, експертного оцінювання та узагальнення сучасних тенденцій трансформації аграрного середовища. Методичний підхід був спрямований на визначення перспектив поширення адаптивних механізмів розвитку та оцінювання їх впливу на реалізацію економічних інтересів суб'єктів фермерства.

Інформаційною базою дослідження стали результати анкетування 37 фермерських господарств Миколаївської області, проведеного у 2024–2025 рр. Анкетування охоплювало питання:

- трансформації стратегічних пріоритетів господарської діяльності;
- зміни економічної поведінки фермерських господарств;
- оцінювання рівня впливу інституційних бар'єрів;
- використання адаптивних механізмів ресурсного забезпечення;
- розвитку коопераційної взаємодії;
- оцінювання перспектив адаптивного розвитку.

Для оцінювання рівня впливу окремих чинників та перспектив поширення адаптивних механізмів використовувалася 5-бальна шкала оцінювання, де:

- 1 бал — дуже низький рівень впливу або значущості;
- 2 бали — низький рівень;
- 3 бали — помірний рівень;
- 4 бали — високий рівень;
- 5 балів — дуже високий рівень впливу або значущості.

Під час формування перспективних оцінок адаптивного розвитку фермерських господарств використовувався підхід порівняльного узагальнення поточного рівня поширення окремих адаптивних механізмів та потенційних можливостей їх інтеграції у систему господарської діяльності суб'єктів фермерства.

Таблиця Г.1

Характеристика рівнів впровадження адаптивних механізмів розвитку фермерських господарств

Рівень впровадження	Характеристика
Поточний рівень використання стратегічного напрямку	фактичний рівень використання окремих адаптивних механізмів фермерськими господарствами на момент проведення анкетування
Часткове впровадження адаптивних механізмів	використання окремих елементів диверсифікації ресурсного забезпечення, кооперації, цифровізації та адаптивного управління
Комплексне впровадження адаптивних механізмів	системне поєднання фінансових, коопераційних, цифрових, організаційних та інноваційних механізмів адаптивного розвитку

Перспективний рівень поширення адаптивних механізмів визначався на основі:

- оцінювання готовності фермерських господарств до впровадження відповідних стратегічних напрямів;
- рівня зацікавленості суб'єктів фермерства у використанні адаптивних механізмів;
- оцінювання доступності фінансових, організаційних та інформаційних ресурсів;
- узагальнення експертних оцінок щодо перспектив адаптивного розвитку аграрного сектору.

Таблиця Г.2

Узагальнення експертних оцінок щодо перспектив адаптивного розвитку фермерських господарств

Напрямок адаптивного розвитку	Середня експертна оцінка (1–5 балів)
Підвищення фінансової стійкості	4,7
Диверсифікація ресурсного забезпечення	4,6
Коопераційно-інтеграційна адаптація	4,3
Розвиток цифрових механізмів управління	3,9
Використання ресурсозберігаючих технологій	4,4
Підвищення рівня економічної автономності	4,5
Розвиток партнерських механізмів взаємодії	4,1
Інтеграція механізмів «зеленого» фінансування	3,8
Формування систем адаптивного ризик-менеджменту	4,6
Підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств	4,5

У процесі узагальнення результатів дослідження використовувалися методи:

- системного аналізу;
- порівняльного оцінювання;
- експертного узагальнення;
- структурно-логічного моделювання;
- статистичного групування результатів анкетування.

Запропонований методичний підхід дозволив забезпечити обґрунтованість оцінювання стратегічних напрямів адаптивного розвитку фермерських господарств та визначити перспективи підвищення ефективності реалізації економічних інтересів суб'єктів фермерства в умовах трансформації аграрного середовища.

Додаток Д

Методичний підхід до адаптації CARVER Plus SHOCK для оцінювання вразливості механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Таблиця Д.1

Адаптація критеріїв CARVER Plus SHOCK до оцінювання механізмів реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Критерій	Адаптоване трактування
Criticality	рівень впливу шоківих трансформацій на реалізацію економічних інтересів фермерських господарств
Accessibility	доступність адаптаційних ресурсів та інституційної підтримки
Recuperability	здатність фермерських господарств відновлювати господарську діяльність після впливу дестабілізаційних факторів
Vulnerability	рівень економічної вразливості механізмів господарської діяльності
Effect	масштаб впливу шоківих трансформацій на результати функціонування фермерських господарств
Recognizability	здатність своєчасно ідентифікувати дестабілізаційні фактори та адаптувати господарську поведінку
Shock	рівень чутливості механізмів реалізації економічних інтересів до шоківих трансформацій аграрного середовища

Джерело: адаптовано автором

Таблиця Д.2

Шкала оцінювання критеріїв CARVER Plus SHOCK

Діапазон оцінювання	Характеристика рівня впливу
1–3 бали	низький рівень впливу шоківих трансформацій
4–6 балів	помірний рівень впливу
7–10 балів	високий рівень вразливості та чутливості до дестабілізаційних факторів

Джерело: сформовано автором

Додаток Е

Методичні підходи до визначення пріоритетності напрямів адаптивної реалізації економічних інтересів фермерських господарств

Таблиця Е.1

Характеристика критеріїв оцінювання пріоритетності адаптивних механізмів

Критерій	Характеристика
Рівень адаптаційної значущості	вплив механізму на здатність підтримувати реалізацію економічних інтересів
Рівень інституційної підтримки	доступність організаційних, фінансових та регуляторних механізмів підтримки
Потенціал забезпечення реалізації економічних інтересів	здатність механізму підтримувати стабільність господарської діяльності та адаптивну економічну стійкість

Таблиця Е.2

Шкала експертного оцінювання

Рівень	Характеристика
Низький	механізм має обмежений вплив або недостатню підтримку
Середній	механізм характеризується помірним рівнем впливу
Високий	механізм має суттєвий вплив на реалізацію економічних інтересів

АНКЕТА

для опитування власників та керівників фермерських господарств

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSf6WxsyezIYZNav9rIVJ0TiGMLsc0_ELu6LTBV_sWi_RfK5d8Q/viewform

Шановний респонденте! Просимо Вас взяти участь у дослідженні. Ваші відповіді допоможуть визначити реальні проблеми агробізнесу та обґрунтувати необхідні інструменти державної підтримки.

Вступ та згода Я погоджуюся на анонімну обробку моїх відповідей та їх узагальнене використання з дослідницькою метою (для аналізу та підготовки звітів), без можливості визначити мою особу.

- ☐ Так (Перехід до питань)
- ☐ Ні (Завершення опитування)

Блок 1. Соціально-демографічний портрет та профіль господарства**1. Вкажіть Вашу стать:**

- ☐ Чоловіча
- ☐ Жіноча

2. Вкажіть Ваш вік:

- ☐ 18–35 років
- ☐ 36–50 років
- ☐ 51–65 років
- ☐ Понад 65 років

3. В якій області знаходиться Ваше господарство? (Випадаючий список або поле для вводу)**4. Організаційно-правова форма**

- Фермерське господарство
- Акціонерне товариство
- Колективне підприємство
- Державне підприємство
- Товариство з додатковою відповідальністю
- Приватне акціонерне товариство
- Товариство з обмеженою відповідальністю
- Відкрите акціонерне товариство
- Приватне підприємство
- Фізична особа-підприємець
- Інша організаційно-правова форма

5. Вкажіть основний напрям спеціалізації Вашого господарства:

- ☐ Рослинництво (зернові, олійні)
- ☐ Овочівництво / Садівництво / Ягідництво
- ☐ Тваринництво
- ☐ Змішане виробництво
- ☐ Інше (бджільництво, переробка тощо)

6. Оберіть , які культури Ви вирощуєте:

- Пшениця
- -ячмінь
- -кукурудза
- -соняшник
- -соя
- -ріпак
- -горох
- Інше _____

7. Розподіл за культурами у поточному році(в га):

- - Пшениця
- -ячмінь
- -кукурудза
- -соняшник
- -соя
- -ріпак
- -горох
- Інше _____

8. Середня врожайність за 3 роки (ц/га):

- Пшениця
- -ячмінь
- -кукурудза
- -соняшник
- -соя
- -ріпак
- -горох
- Інше _____

9. Яким є земельний банк Вашого господарства?

- [] до 20 га
- [] 20–100 га
- [] 100–500 га
- [] 500–1000 га
- [] понад 1000 га

10. Кількість постійних найманих працівників:

- [] Працюю самостійно / родинний бізнес без найманих
- [] 1–5 осіб
- [] 6–20 осіб
- [] понад 20 осіб

11. Як Ви оцінюєте поточні умови розташування Вашого господарства з точки зору безпеки?

- [] Відносно безпечні (тилові регіони)
- [] З підвищеними ризиками (наближені до бойових дій)
- [] Деокуповані території / Території зі значним мінним забрудненням

Блок 2. Цифрова інфраструктура та доступ до держпослуг

12. Як Ви оцінюєте якість інтернет-зв'язку у місці розташування Вашого господарства?

- ☐ 5 – Відмінно (стабільний 4G/оптоволокну, вистачає для всіх бізнес-задач)
- ☐ 4 – Добре (працює стабільно, але іноді бувають збої)
- ☐ 3 – Задовільно (вистачає лише для месенджерів та новин)
- ☐ 2 – Погано (часто зникає, важко завантажувати документи/звіти)
- ☐ 1 – Критично (зв'язок майже відсутній)

13. Чи виникали у Вас проблеми з реєстрацією податкових накладних або подачею заявок у ДАР через поганий зв'язок/відключення світла?

- ☐ Так, часто
- ☐ Так, іноді
- ☐ Ні, ніколи

14. Які цифрові інструменти Ви використовуєте регулярно? (Оберіть всі підходящі)

- ☐ Державний аграрний реєстр (ДАР)
- ☐ Електронний кабінет платника податків
- ☐ Онлайн-банкінг для бізнесу
- ☐ GPS-моніторинг техніки / системи точного землеробства
- ☐ Маркетплейси для закупівлі ресурсів або збуту (Prozorro, спеціалізовані сайти)
- ☐ Нічого з переліченого

Блок 3. Економічні пріоритети та виклики війни**15. Як змінився головний пріоритет діяльності Вашого господарства під час війни?**

- ☐ Не змінився (розвиток та прибуток)
- ☐ Змістився на фізичне виживання бізнесу
- ☐ Змістився на збереження колективу
- ☐ Змістився на продовольчу підтримку громади/ЗСУ

16. На який час наперед ви зараз реально можете планувати справи/роботи у своєму господарстві? (оберіть одне)

- ☐ на кілька днів або до 1 місяця
- ☐ на сезон (до завершення цього сезону/врожаю)
- ☐ на 1–3 роки
- ☐ більш ніж на 3 роки

17. Як змінилася структура Ваших посівних площ у відповідь на логістичні та цінові, кліматичні виклики?

- ☐ Не змінилася
- ☐ Збільшили частку олійних культур (соняшник, ріпак, соя) через менші логістичні витрати
- ☐ Перейшли на нішеві культури з високою доданою вартістю
- ☐ Зменшили посівні площі через брак ресурсів або замінування

18. Чи готові Ви впроваджувати ресурсозберігаючі та екологічні практики (No-Till, органічне виробництво й карбонове землеробство) в поточних умовах?

- ☐ Так, це спосіб знизити собівартість
- ☐ Так, розглядаємо це як можливість виходу на ринки ЄС
- ☐ Ні, наразі немає вільних коштів для інвестицій у нові технології
- ☐ Ні, це підвищує ризики врожайності

19. Чи стикалися Ви з проблемою замінованих земель?

- ☐ Ні
- ☐ Так, незначна частина угідь
- ☐ Так, значна частина угідь виведена з обороту
- ☐ Орендую землі, які потребують обстеження

20. Чи розглядаєте Ви можливість впровадження біоенергетичних проектів (використання біомаси, соломи) для забезпечення енергонезалежності?

- ☐ Вже впроваджено
- ☐ Плануємо впровадити найближчим часом
- ☐ Цікаво, але немає коштів
- ☐ Не розглядаємо

Блок 3. Ресурсне та кадрове забезпечення (Людський капітал)

21. Яка кількість постійних найманих працівників у Вашому господарстві?

- ☐ Працюю самостійно / тільки члени родини
- ☐ 1–5 осіб
- ☐ 6–20 осіб
- ☐ 21–50 осіб
- ☐ Понад 50 осіб

22. Яка вікова категорія переважає серед Ваших працівників?

- ☐ Молодь (до 35 років)
- ☐ Люди середнього віку (35–55 років)
- ☐ Люди передпенсійного та пенсійного віку (понад 55 років)
- ☐ Змішаний віковий склад

23. Як Ви оцінюєте рівень кадрового забезпечення Вашого господарства?

- ☐ Кадрів вистачає
- ☐ Відчувається помірний дефіцит
- ☐ Критичний дефіцит (неможливо закрити ключові вакансії: механізатори, агрономи)

24. Які інструменти вирішення кадрової проблеми Ви застосовуєте? (Оберіть усі підходящі варіанти)

- ☐ Підвищення заробітної плати
- ☐ Залучення жінок на нетипові посади (механізатори, водії тощо)
- ☐ Працевлаштування внутрішньо переміщених осіб
- ☐ Внутрішнє навчання та перекваліфікація існуючих працівників
- ☐ Бронювання працівників
- ☐ Автоматизація процесів для зменшення потреби в людях

Блок 4. Фінансовий стан та інструменти підтримки

25. Чи є Ваш бізнес наразі самоокупним?

- ☐ -так
- ☐ -ні
- ☐ -вважаю за краще не відповідати
- ☐ -інше _____

26. Чи користувалися Ви державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» під час воєнного стану?

- ☐ Так, це допомогло поповнити обігові кошти
- ☐ Намагалися, але отримали відмову (складні процедури/застава)
- ☐ Ні, не зверталися
- ☐ Ні, не відповідаємо критеріям

27. Чи залучали Ви додаткові фінансові ресурси для підтримки бізнесу після початку повномасштабної війни?

- ☐ Так

- Ні

28. Якщо так, то які джерела фінансування Ви використовували?

- ☐ Програми державної підтримки (наприклад, «Є-робота», «Власна справа», кредити 5-7-9%)
- ☐ Гранти або допомога від гуманітарних чи благодійних організацій (NRC, DRC, IRC, IOM, WFP тощо)
- ☐ Фінансова підтримка від бізнес-партнерів або комерційних структур (безвідсоткова поворотна допомога)
- ☐ Позики або кредити від банків, кредитних спілок, лізингових компаній
- ☐ Особисті позики від родичів, друзів чи знайомих
- ☐ Інше (вказіть)

29. Яку систему оподаткування Ви застосовуєте у своїй господарській діяльності?

- Фізична особа-підприємець, перша група
- Фізична особа-підприємець, друга група
- Фізична особа-підприємець, третя група
- Загальна система з реєстрацією платника ПДВ
- Спрощена система для юридичних осіб
- Інший варіант _____

30. Чи отримували Ви компенсацію за розмінування або пошкоджене майно?

- [] Так, механізм працює
- [] Ні, механізм занадто складний або відсутній
- [] Не потребував

31. Яке джерело фінансування наразі є основним для проведення сезонних робіт?

- [] Власні обігові кошти
- [] Банківські кредити
- [] Товарні кредити від постачальників (ЗЗР, насіння) - [] Грантові кошти - [] Позики від приватних осіб

Блок 5. Ринкова реалізація та збут продукції

32. Які канали збуту продукції є основними для Вас на даному етапі? –

- з місця/з елеватора
- в порт зернотрейдером, переробним підприємством доставляю сам
- продаю місцевому населенню
- інше _____

33. Яка основна проблема реалізації продукції в умовах війни?

- [] Низькі закупівельні ціни (часто нижче собівартості)
- [] Висока вартість логістики
- [] Неможливість вивезти продукцію (відсутність транспорту)
- [] Відсутність стабільних контрактів / непередбачуваність попиту

34. Чи вважаєте Ви за доцільне об'єднуватися в кооперативи для формування більших партій продукції та спільного збуту?

- [] Так, це необхідна умова виживання
- [] Так, але немає довіри до партнерів
- [] Ні, волю працювати самостійно
- [] Вже є членом кооперативу

35. Чи впливає зміна логістичних шляхів на Ваші рішення щодо вибору культур для вирощування?

- [] Так, суттєво (переорієнтація на культури з меншим фізичним обсягом)
- [] Частково
- [] Ні, працюємо за традиційною сівозміною

36. Які чинники впливають на Ваше рішення щодо реалізації врожаю?

- Враховую типові сезонні коливання ринку
- Продаю продукцію у випадку нагальної потреби в коштах
- Реалізую, якщо очікую падіння закупівельних цін
- Інші обставини

Блок 6. Інституційне середовище та взаємодія з громадою**37. Які інституційні бар'єри найбільше перешкоджають Вашій діяльності? (Оберіть до 3 варіантів)**

- ☐ Бюрократія та складність оформлення документів
- ☐ Блокування податкових накладних
- ☐ Нестабільність законодавства
- ☐ Проблеми з реєстрацією земельних відносин
- ☐ Корупційні ризики
- ☐ Відсутність діалогу з місцевою владою

38. Чи використовуєте Ви «Державний аграрний реєстр» (ДАР) для отримання підтримки?

- ☐ Так, це зручний інструмент
- ☐ Зареєстрований, але реальної користі не отримав
- ☐ Ні, не довіряю / не маю можливості

39. Як Ви оцінюєте роль фермерських господарств у наповненні бюджету Вашої громади під час війни?

- ☐ Визначальна (основний платник податків)
- ☐ Вагома, але є й інші платники
- ☐ Незначна

40. Чи залучається Ваше господарство до соціальної підтримки громади/ЗСУ?

- ☐ Так, постійно надаємо фінансову та матеріальну допомогу
- ☐ Так, по можливості
- ☐ Ні, ледве виживаємо самі

Блок 7. Перспективи відновлення та розвитку**41. Які Ваші плани на найближчі 1-2 роки?**

- ☐ Розширення виробництва та інвестиції
- ☐ Підтримка поточних обсягів виробництва
- ☐ Скорочення виробництва
- ☐ Припинення діяльності / Продаж бізнесу

42. Що, на Вашу думку, є головною умовою повоєнного відновлення фермерства?

- ☐ Доступне довгострокове фінансування/кредитування
- ☐ Відкриття зовнішніх ринків та спрощення експорту
- ☐ Державні гарантії безпеки та страхування ризиків
- ☐ Розвиток переробки продукції на місцях

43. Як Ви ставитеся до перспективи інтеграції аграрного сектору України в ЄС?

- ☐ Позитивно, це нові ринки та можливості
- ☐ Нейтрально
- ☐ Негативно, боїмося конкуренції та жорстких екологічних вимог
- ☐ Важко відповісти

44. Чи плануєте Ви розвивати переробку продукції для створення доданої вартості?

- ☐ Вже займаємося
- ☐ Плануємо, шукаємо фінансування
- ☐ Хотіли б, але це занадто дорого/складно
- ☐ Ні, плануємо залишатися виробником сировини

Дякуємо за Ваш час та внесок у розвиток аграрної науки!

**ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО
«СОЮЗ-АГРО-ЮГ» МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ
ДОВІДКА № 31**

про використання результатів дисертаційного дослідження
Тивончука Ярослава Анатолійовича

14 жовтня 2025 р.

Фермерське господарство «СОЮЗ-АГРО-ЮГ» Миколаївського району Миколаївської області підтверджує використання окремих науково-практичних результатів дисертаційного дослідження Тивончука Ярослава Анатолійовича на тему «Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

У практичній діяльності фермерського господарства використано запропонований автором підхід до оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств з урахуванням фінансової результативності, ресурсної забезпеченості, адаптивності господарської діяльності та економічної стійкості. Зазначений підхід дав змогу наочно прорахувати рівень фінансової вразливості нашого виробництва, точніше оцінити стан господарської діяльності, визначити чинники, що впливають на стабільність функціонування господарства, та впровадити внутрішній режим жорсткої економії витрат на кожен гектар угідь в умовах нестабільного аграрного середовища.

Практичне значення для ФГ «СОЮЗ-АГРО-ЮГ» мали рекомендації щодо використання адаптаційних механізмів, спрямованих на підтримання ліквідності, оптимізацію виробничих витрат, збереження ресурсної бази, підвищення стабільності збуту продукції та забезпечення безперервності роботи в умовах воєнно-економічних ризиків. В рамках оптимізації витрат на основі розробок автора було переглянуто і жорстко обмежено норми використання дизельного пального, мінеральних добрив та засобів захисту рослин, що дозволило суттєво знизити собівартість вирощування культур та підтримати поточну ліквідність. Керуючись аналізом ризикових зон за дисертацією здобувача, господарство самостійно змінило структуру посівних площ, зменшивши ділянки під збитковими зерновими на користь більш ліквідних та менш ресурсомістких соняшнику та сої, що стабілізувало загальний дохід від урожаю. Також рекомендації автора допомогли пристосувати збут до умов блокування традиційних морських портів, завдяки чому господарство частково відмовилося від послуг посередників і переорієнтувалося на прямі договори постачання сировини автомобільним транспортом безпосередньо до регіональних переробних заводів та нових внутрішніх логістичних хабів.

Окремі положення дисертаційного дослідження враховано при обґрунтуванні управлінських рішень щодо планування повсякденної господарської діяльності, оцінювання виробничих ризиків, визначення пріоритетних напрямів використання наявних ресурсів та підвищення адаптивної економічної стійкості фермерського господарства.

Результати дисертаційного дослідження Тивончука Я.А. мають реальну практичну цінність для діяльності ФГ «СОЮЗ-АГРО-ЮГ» та використовуються у роботі господарства з метою підвищення ефективності реалізації його економічних інтересів, зміцнення економічної стійкості та адаптації до змін аграрного середовища.

Голова ФГ «СОЮЗ-АГРО-ЮГ»
Миколаївського району

Андрій КОВИНЬОВ

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО «ЛИСТ» код ЄДРПОУ 22440053, вул. Лугова, 10, с. Доброкам'янка, Баштанський р-н, Миколаївська обл., 56143

Вих. № 08/04 від «18» листопада 2025 р.

ДОВІДКА

про прийняття до впровадження у перспективну діяльність
результатів дисертаційного дослідження
Тивончука Ярослава Анатолійовича

Цією довідкою Фермерське господарство «ЛИСТ» в особі голови господарства Дерменжі І.І. підтверджує, що наукові результати та практичні розробки з дисертації Тивончука Я.А. «Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки» (спеціальність 051 «Економіка») були детально розглянуті та офіційно прийняті нами для впровадження у роботу господарства на найближче майбутнє (протягом 2026–2027 років).

Для реалізації у найближчих сезонах наше господарство затвердило такі нові рішення, запропоновані автором:

1. План переходу на технології ресурсозбереження та запуск «карбонового фермерства». Щоб зменшити витрати і знайти нові джерела доходу, плануємо впровадити розроблений автором алгоритм підготовки нашого господарства до європейських екологічних програм. Затверджено план поступової відмови від глибокої оранки на користь мінімального обробітку ґрунту (No-Till/Strip-Till). Це дозволить суттєво зекономити на дизельному паливі та добривах у найближчі роки, а також дасть можливість у перспективі отримувати додаткові екологічні дотації.

2. Будівництво власного міні-елеватора для незалежності від перекупників. Керуючись аналізом ринку, який зробив автор, керівництво господарства ухвалило рішення змінити збутову політику. Це дозволить нам у найближчому майбутньому не продавати врожай за безцінь прямо з поля в пік сезону, а зберігати його, самостійно формувати вигідну ціну і продавати продукцію напряду великим заводам чи покупцям.

Практичні рекомендації Я.А. Тивончука допомогли ФГ «ЛИСТ» сформувати зрозумілий план дій на майбутнє, який допоможе нашому сімейному бізнесу вистояти у кризовий період, знизити витрати та впевнено розвиватися далі.

Голова ФГ «ЛИСТ»

Іван Дерменжі

**БЕРЕЗАНСЬКА ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА
МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

вул. Центральна, 33, с-ще Березанка, електр. адреса-radabrz2017@ukr.net

**ДОВІДКА № 45
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Тивончука Ярослава Анатолійовича**

Березанська територіальна громада Миколаївського району Миколаївської області підтверджує, що науково-практичні результати дисертаційного дослідження Тивончука Ярослава Анатолійовича на тему «Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», були прийняті до розгляду та практичного використання при розробці заходів місцевої політики розвитку аграрного сектору та підтримки малих товаровиробників громади.

Практичну цінність для апарату сільської ради та виконавчого комітету ОТГ склали запропоновані автором підходи щодо інституційного регулювання та локальної економічної координації діяльності суб'єктів фермерства. Зокрема, розроблений здобувачем методичний інструментарій оцінювання бар'єрів та економічної вразливості фермерського сектору було використано під час актуалізації стратегії розвитку Березанської територіальної громади в частині підтримки підприємництва на селі та забезпечення продовольчої безпеки.

Сільська рада використала рекомендації автора щодо локальної економічної координації для створення спільного комунального майданчика, де малі фермери громади тепер можуть кооперуватися, разом орендувати великогабаритну техніку та координувати графіки польових робіт в умовах дефіциту ресурсів. Також висновки дисертації допомогли громаді налагодити прямі зв'язки між місцевими виробниками та бюджетними установами ОТГ, що забезпечило фермерам стабільні замовлення на постачання продуктів харчування без залучення сторонніх перекупників.

Матеріали дисертаційної роботи Тивончука Я.А. мають вагоме прикладне значення для місцевого самоврядування, оскільки сприяють посиленню адаптивної економічної стійкості фермерського сектору, збереженню трудового потенціалу сіл та наповненню місцевого бюджету в умовах воєнно-економічних ризиків.

Перший заступник селищного голови

Володимир КОЦ

24.11.2019

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

вул. Адміральська, 22, м. Миколаїв, 54001, тел./факс: (0512) 37-09-32, тел. (0512) 37-09-32
E-mail: econom@mk.gov.ua, сайт: economy-mk.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 38694316

Від 17. 11 2025 р. № 332/10-01.01-14 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про використання результатів дисертаційного дослідження
Тивончука Ярослава Анатолійовича

Департамент економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної військової адміністрації підтверджує використання окремих науково-практичних результатів дисертаційного дослідження Тивончука Ярослава Анатолійовича на тему «Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Практичне значення мали пропозиції автора щодо удосконалення інституційного механізму підтримки фермерських господарств, розвитку кооперативної взаємодії, локалізації логістичних ланцюгів, розширення каналів реалізації сільськогосподарської продукції та підвищення адаптивної економічної стійкості суб'єктів малого аграрного підприємництва.

Запропоновані у дисертаційному дослідженні підходи враховано при підготовці аналітичних матеріалів і пропозицій щодо підтримки фермерських господарств та інших суб'єктів малого підприємництва в умовах воєнного стану, післявоєнного відновлення та трансформації регіональної економіки.

Результати дослідження мають практичну цінність для формування заходів, спрямованих на підвищення економічної стійкості суб'єктів господарювання, розвиток аграрного сектору та зміцнення економічного потенціалу Миколаївської області.

Директор департаменту

Олександр КОРОЛЬОВ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 (МНАУ)

вул. Георгія Гонгадзе, 9, м. Миколаїв, 54008,
 тел. (0512) 70-93-31
 E-mail: rector@mnau.edu.ua, офіційний сайт: www.mnau.edu.ua
 код ЄДРПОУ 00497213

Від 27.01.2026р № 112/1

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження/використання результатів дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії у навчальний процес

Цим актом стверджується, що результати дисертації на тему: «Реалізація економічних інтересів фермерських господарств у системі розвитку аграрного сектору економіки», яку представлено на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» та зі спеціальності 051 «Економіка», виконаної Тивончуком Ярославом Анатолійовичем, впроваджено у навчальну програму під час викладання дисципліни «Економіка підприємства» для здобувачів вищої освіти спеціальності 071 «Облік і оподаткування» у Миколаївському національному аграрному університеті.

Зокрема, використано результати дисертації, що стосуються теоретико-методичних підходів до оцінювання рівня реалізації економічних інтересів фермерських господарств, інструментів формування адаптивного інституційного механізму, методів диверсифікації та цифровізації аграрного виробництва, а також стратегічних напрямів забезпечення адаптивної економічної стійкості суб'єктів фермерства в умовах сучасних трансформацій аграрного середовища.

Отримані наукові положення інтегровано у лекційний матеріал, практичні завдання, тематику самостійних і науково-дослідних робіт студентів, а також використано при підготовці курсових робіт та звітів з виробничої практики. Це забезпечило посилення практичної складової підготовки здобувачів вищої освіти та підвищення актуальності освітнього контенту.

Перший проректор

Дмитро БАБЕНКО